4.75

1. Saints, Norwegian
2. Olaf II, Saint, King of Norway, 995-1030

ZDS

[illegible]

NORGES HELGENER.

AF

LUDVIG DAAE,
PROFESSOR VED UNIVERSITETET I CHRISTIANIA.

MED 3 PLANCHER.

CHRISTIANIA.

FORLAGT AF ALB. CAMMERMEYER.

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI. 1879.

Indhold.

Side.

Indledning 1-12

Første Bog.

Den hellige Olaf.

I. Olafs særegne Stilling som kongelig Landshelgen. De to Olafer. Kongerne og Hierarchiet. Olaf, en almindelig nordisk Helgen 15-21

II. Olafs Dyrkelse i Norge i den tidligere Middelalder. Værdalen. Nidaros. Pilegrimsfarter fra Nordtydskland, Sverige, Danmark, England, men fornemmelig fra Norge selv. Veiene til Nidaros. Olafsdagen. Olafsskrinet. Andre Olafskirker og Olafsklostre. Naturgjenstande, kaldte efter Olaf. Hans Dyrkelse i de norske Bilande 22-47

III. Olafs Dyrkelse udenfor Norge i den tidligere Middelalder. Han bliver en fælles-nordisk Helgen. Særlig er hans Anseelse stor i Sverige. Beviser paa hans Dyrkelse der samt i Danmark, navnlig i Skaane. Esthland. Nordtydskland. De britiske Øer. Constantinopel. Novgorod 48-60

IV. Olafsdyrkelsen i den sildigere Middelalder. Senere Kongers og den indflyttede Adels Ærbødighed for Helgenen. Vedblivende Valfarter til Throndhjem. Fortsat svensk Olafscultus. Olaf og Hanseaterne. Hans Dyrkelse i Nederlandene 61-70

V. Olafsdyrkelsens Ophør ved Reformationen. Domkirkens Skatte plyndres. Fabelen om Skrinets Synken. Sagn

Side.

om sunkne Kirkeskatte i Almindelighed. Olafs Legemes Skjebne. Minder om Olaf ved Stiklestad. Hans Minde bevares af Almuen. Beviser derpaa fra Sverige, Finland, Skaane og Sjelland. Hans vedblivende Dyrkelse i den catholske Kirke. Den lutherske Geistlighed og Olaf. Fornyet Dyrkelse i Norge. Slutning. 71-89

VI. Olafs Historie formet til Lighed med Frelserens. Olaf Tryggvessøn, hans Forløber. Aasta. Bespottelse, Kors og Tornekrone. Magnus den gode. Olafs onde og vantro Broder. Knut den mægtige. Olaf i det hellige Land. Hans Kampe med Trolde. Fremmedes Forestillinger om Nordmændenes Trolddomskunster 90-110

VII. Literære og kunstneriske Mindesmærker om Olaf . . 111-133

Anden Bog.

Norges mindre Helgener.

I. Indledende Bemærkninger om de mindre Helgener. Den hellige Sunnivas og Seljemændenes Legende. Legenden om Ursula og de ellevetusinde Jomfruer. Sunnivalegenden opstaaet af denne. Sagnet ogsaa localiseret paa Helgoland. Sunnivadyrkelsens Opkomst og Udbredelse. Billeder af Helgeninden 137-162

II. Den hellige Halvard 163-169

III. Geistlige Helgener. Erkebiskopperne Eystein og Jon. Biskop Thorfinn af Hamar. De tvivlsomme Helgener, Bernhard, Thorkel, Arne og Nicolaus 170-179

IV. De hellige Konger Haakon og Magnus 180-189

V. Menigmands Følelser ved ulykkelige og ubetimelige Dødsfald. Talrige Exempler paa, at Personer, helst af Kongehuset, af denne Grund ere blevne holdte for hellige. Harald Gille. Eystein Haraldssøn. Olaf Gudbrandssøn. Thorleif Breidskegg. Den falske Margreta i Bergen. Den falske Olaf Haakonssøn. »Milde« Hr. Alf og »Milde« Hertug Erik 190-195

VI. Bondehelgener. Tove, Tarald, Tollef Salemand, alle i Thelemarken. Besse paa Knaben. Visknut i Gaus-

Side.

dal. Senere Præster med overnaturlige Gaver. Eldbjørg 196-202

VII. Helgener fra Norges Bilande. Magnus Jarl og Ragnvald Jarl paa Orknøerne. Jon Øgmundssøn i Hole. Thorlak i Skaalholdt. Gudmund i Hole 203-212

VIII. De svenske Helgeninder Birgitta og Catharina . . 213-220

IX. Sagn om fremmede Helgener stedfæstede i Norge. Hellig Broder Staffen. Den hellige Jetmund. Exempler paa Overtro, knyttet til fremmede Helgener . . 221-226

Tillæg 227-228

Efterskrift 229

Indledning.

I den christne Kirkes ældste Dage, den apostoliske og den nærmest følgende Tid, pleiede man at betegne samtlige Troende som hellige (Rom. 1,7, 1 Cor. 1,2 og fl. St.). Men eftersom Verdsligheden mere og mere fik Indgang i Menighederne, gik dette Navn efterhaanden over til at blive et Æresnavn for dem, der ved standhaftig Bekjendelse i Liv og Død eller særegen Fromhed syntes at fortjene det. Især blev altsaa dette Tilfældet med Martyrerne. Disses Dødsdage bleve betragtede som deres Fødselsdage i høiere Forstand og erindredes paa festlig Maade, først i de Menigheder, hvilke de i Livet havde tilhørt, efterhaanden ogsaa i videre Kredse. Det Sted, hvor Blodvidnernes Legemer vare begravne, besøgtes paa hine Aarsdage, man forelæste da Beretninger om deres Bekjendelse og nød den hellige Nadvere. En af de første Martyrer, hvis Mindefest feiredes paa denne Maade, var Biskoppen af Smyrna, Polycarpus († 168). Hans Menighed erklærede, at den skattede hans Ben høiere end Guld og Ædelstene, og skjønt der i den Skrivelse fra Menigheden, hvori disse Ord forekomme, ud-

trykkelig fremhæves, at her ikke er Tale om Tilbedelse, ved hvilken Herren vilde fortørnes, kom der dog strax Fortællinger i Omløb, der ganske lignede en senere Tids Legender. Det hedte nemlig, at da Biskoppen sattes paa Baalet, omgav Ilden hans Legeme uden at røre det, og de, som stode hos, fornam en sød Lugt som af Virak og kostelige Urter.[1]

Kirkens oprindelig saa rene og værdige Ihukommelse af sine hellige Lemmer udartede overhoved meget snart. En Hovedaarsag hertil laa vistnok i de første Aarhundreders asketiske Retning. Man troede, at Mennesket ved at spæge sit Kjød og paa enhver Maade at undertrykke og bekjæmpe Naturdrifterne kunde naa et høiere Trin af christelig Fuldkommenhed. Mangfoldige Mænd og Kvinder bevægedes herved til at vælge den enlige Stand, og fra det tredie Aarhundrede opstod heraf Eneboer- og Munkelivet. Snart udbredte sig Fortællin ger om Undere af saadanne Hellige, øvede baade i levende Live og efter Døden ved deres Grave. De ypperste Kirkefædre i det fjerde Aarhundrede lærte allerede, at de Hellige nøde en høiere Salighed i Guds Beskuelse, at de ved Christi Side skulde tage Del i Dommen ved hans Gjenkomst, og, hvad der blev af størst Betydning, at de ved sin Forbøn kunde være de Troendes mægtige Beskyttere (patroni, intercessores), ikke alene hvor det gjaldt Syndernes Forladelse, men ogsaa i al jordisk og legemlig Nød.

Denne Tro maatte være yderst tiltrækkende for Phantasien og fandt derfor den letteste og hurtigste Indgang. Dens Udbredelse blev yderligere befordret der-

[1] Eusebii Pamphili Hist. Eccl. IV. 23 (ed. H. Laemmer, Scaphusiae 1862, p. 284).

ved, at den ikke var uden Lighed med det synkende Hedenskabs Forestillinger om Heroer, Genier o. s. v. og saaledes kunde smelte sammen med den overtroiske Almues Polytheisme, der havde havt Aartusinders Vext og var saa stærkt knyttet til det hele Folkeliv.[1] Da man begyndte at bygge Kirker og Kapeller over de Helliges Grave, lagde man nu Syge ned i disse, ligesom fordum i Æskulaps Tempel, for at de kunde blive friske igjen ved den Helliges umiddelbare Hjelp eller ogsaa ved en Vision komme til Kundskab om det rette Lægemiddel, og som tidligere i Gudetemplerne, saaledes ophængte man nu i Kirkerne som Offergaver Afbildninger i Guld og Sølv af de helbredede Lemmer; i Lighed med de hedenske Offermaaltider (parentalia) for de Afdødes Manes holdtes der nu ved de Helliges Grave christelige Festmaaltider, ja man indbød disse selv til at være tilstede som usynlige Gjester. Man anraabte de Hellige om Bistand, naar man tiltraadte en Reise, stillede Skibet under deres Beskyttelse og bragte dem deres Portioner ved Passagerernes Maaltider. Fremfor alt kom allehaande Gjenstande, der havde tilhørt eller været i Berøring med Hellige, i den høieste Pris, thi saadanne Sager bar man hos sig som Amuletter. Efterhaanden vedtoges, fremdeles i Overensstemmelse med det gamle hedenske Væsen, bestemte Patroner for Lande, Byer og Stænder, f. Ex. Paulus og Petrus for Rom, Jacobus for Spanien, Andreas for Grækenland, Phocas (siden Nicolaus) for Søfarende, Lucas for Malere, Johannes Evangelist og Augustinus for Theologer, Ivo for Jurister. Antonius beskyttede mod Pest, Apollonia mod Tandsmerter, o.s.v.

[1] Se herom F. Schiern, Europas Folkestammer, I, Kbhvn. 1851, S. 340 fgg.

Menneskets Forhold til Gud blev paa denne Maade forstyrret, idet Helgenerne trængte sig imellem. Snart nøiede man sig heller ikke med at anraabe disse om Hjelp i sin Nød, men ydede dem ligefrem Tilbedelse. Denne Cultus bragtes efterhaanden i en Art System, idet Engle, Apostle og Evangelister i Forening med Martyrer og fromme Asketer samledes til en Kjæde af Helgener. Øverst i den hele Kreds stilledes dog Maria, der tidlig betragtedes som en ny og renere Eva og navnlig fra det fjerde Aarhundrede af fremtræder som Beata Virgo Maria, den rene og evige Jomfru, Gud Fader og Christus nærmere end nogen anden Skabning.

Enhver Menneskealder afgav nye Helgener, og disses Tal blev derfor snart uhyre stort. Personer, hvis Hellighed i Tidens Løb var forglemt, eller som endog slet ikke havde været betragtede som Helgener af sine Samtidige, kunde stundom efter lange Tiders Forløb blive Gjenstand for ivrig Dyrkelse, naar der fandt Mirakler Sted ved deres Grave eller Lig. Allerede i Slutningen af det fjerde Aarhundrede, da den berømte Biskop Ambrosius i Milano efter Sagnet opdagede Ligene af to fordums Martyrer i denne Stad, Gervasius og Protasius, godtgjordes, som det fortælles, deres Ægthed ved en Blinds Helbredelse og andre Undre. I senere Tider forekom som bekjendt lignende Tilfælde meget hyppigt, hvergang Hierarchiet ad denne Vei vilde sætte sin Vilje igjennem.

Allerede i det niende Aarhundrede havde Helgenvæsenets Udskeielser naaet en saa sørgelig Høide, at den frække Handel med de Helliges Ben og andre saakaldte Relikvier var i fuld Gang. Dette grove Uvæsen og Helgendyrkelsen overhoved mødte ganske vist Modstand,

men de Røster, som hævede sig derimod, bleve ikke hørte. Den store Billedstrid havde endt med Billedernes Seier, og derved traadte ogsaa Middelalderens christelige Kunst for en væsentlig Del i Helgendyrkelsens Tjeneste. Kunsten udstyrede Helgenerne med passende Attributer, laante dels af Skriften, f. Ex. St. Peters Nøgler eller Døberen med Lammet paa Armen, dels af Traditionen, som Georg med Lindormen, Bartholomæus med Kniven, Katharina med Hjulet.

Retten til at erklære en Afdød for Helgen ansaaes oprindelig for at tilhøre Menighederne selv. Allerede 973 forekommer imidlertid Canonisation fra Rom ved Paven, og fra det tolvte Aarhundrede (Alexander III) forbeholdt Curien sig udtrykkelig denne Myndighed, saa at Helgener, der savnede dette Stempel, kom til at staa i en ringere Klasse end de formelig canoniserede. I en senere Tid har man pleiet at kalde disse lavere, locale Helgener *beati* og kun de canoniserede *sancti*, men idetmindste i den største Del af Middelalderen forekomme disse Udtryk endnu om hinanden.[1]

Saaledes var, allerede førend Christendommen naaede Norden, Helgendyrkelsen befæstet og fuldt udviklet i den romerske Kirke, og det faldt da af sig selv, at den ogsaa forplantedes til os. De nordiske Folk have imidlertid ikke alene dyrket Kirkens almindelige Helgener, men tillige selv frembragt nye og hjemlige, af hvilke enkelte have opnaaet Anseelse ogsaa udenfor Nordens Grændser.

[1] Se om Helgenvæsenet i Almindelighed Lobegott Langes Artikler: »Heilige« og »Heiligsprechung« i Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaften und Künste, herausg. von J. S. Ersch u. J. G. Gruber. Zweite Section, Th. 4, S. 127-139 og 158-166.

Her som overalt i den katholske Christenhed har Helgentroen i Aarhundreder havt en gjennemgribende Betydning i det religiøse og folkelige Liv og øvet en stor Indflydelse paa Sæderne. Enhver havde sin særlige Helgen, hvem han paakaldte i sin Nød, og paa hvis Hjelp han byggede sit Salighedshaab. Sjelden nævntes Guds Navn i Bønner eller edelige Forsikringer uden med Tilføielse af et Helgennavn, og i Enden af Breve vil man gjerne paa samme Maade finde Ønsker som: »Dermed Gud befalendes og Sanct Olaf Konge« eller lignende. Den bekjendte Søhelt Søren Norby spurgte betegnende nok, da han hørte om en Mands Redning fra overhængende Livsfare: »Hvilken Helgen mon han har tjent?« Enhver, endog den ringeste Kirke var forsynet med Relikvier. I Alterne anbragtes der i en liden Fordybning et Skrin, hvori disse opbevaredes. Endnu i vor Tid opdages stundom saadanne Helgenrelikvier i ældre Kirker, saaledes som f. Ex. i Stiklestads Kirke i Værdalen 1869.[1] I de større og rigere Kirker, fornemmelig Kathedralkirkerne, var Massen af Relikvier efterhaanden voxet til det Utrolige, thi Biskopperne og Domherrerne satte en Ære i at forøge dem og forsømte ikke paa sine Reiser at

[1] Her var Alterpladens Relikviegjemme korsformet og dækket med en indfældt Sten af anden Form. I Midtkvadratet af dette Kors fandtes en sammenfoldet liden Blyplade, og inde i denne laa, omviklet med Lærred, tre smaa Poser af en Fingertops Størrelse, indeholdende smaa Benstumper. Til hver af Poserne var som sædvanligt fæstet en liden Pergamentsstrimmel med Indskrifter i Minuskler, der angave, at her fandtes Ben af de Hellige paa Selje, af St. Ivo og St. Georg. (Aarsberetning fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring, 1870, S. 160). Om et lignende Fund af Relikvier i Sandsvers Kirke se N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 168.

erhverve nye Stykker. Endnu i 1513 medbragte saaledes Biskop Hoskold af Stavanger, der i hint Aar indviedes i Rom, otte nye Relikvier til sin Domkirke. Man har en Fortegnelse af 1517 over denne Kirkes Helligdomme, der viser en stor Rigdom. Stavangers Domkirke besad saaledes en Linklud, dyppet i Christi Blod, et Stykke af den Sten, hvorpaa Frelseren havde svedet i Urtegaarden, Noget af Apostelen Paulus's Albue, Levninger af den hellige Stephanus, af Evangelisten Marcus, af de 11000 Jomfruer, ja endog af Moses, ikke at tale om af den hellige Thomas (Becket) i Canterbury, af St. Svithun, hvem Kirken var viet, og af utallige Helgener forøvrigt.[1] Og dog forslaar dette Intet imod de endeløse Lister, der haves paa danske Kirkers Helligdomme. Fortegnelsen over saadanne i Frue Kirke i Kjøbenhavn optager syv, og Fortegnelsen over dem, der tilhørte Graabrødreklostret i Roeskilde, endog tolv trykte Foliosider.[2] Af de til Norge overførte Relikvier have enkelte været meget berømte, saaledes den Splint af Korset, som Sigurd Jorsalfarer bragte hjem, samt det Stykke af Christi Tornekrone, der var en Gave fra Kong Philip III. af Frankrige til Magnus Lagabøter og hjemførtes af Erkebiskop Jon Raude 1274. Den opbevaredes i det kongelige Kapel Apostelkirken i Bergen, og Dagen, paa hvilken den var bleven nedlagt her (9de Nov.), feiredes siden som en almindelig Festdag i Norge (festum coronae spinae).[3] I Throndhjem var den Dag (12te Sept.), da Herrens Blod kom til Staden, en særegen Festdag for Byen (fingrgulls-messudagr.)[4]

[1] Dipl. Norv. IV. S. 789-790.

[2] Scr. R. Dan. VIII. S. 260-67, 270-81.

[3] P. A. Munch, Norske Folks Hist., IV. S. 156 og de der angivne Kilder.

[4] Norges gamle Love, II. S. 358-359.

Saagodtsom alle Kirker vare viede til en eller flere Helgener. Til hvem hver enkelt af Norges Kirker har været helliget, vides vistnok ikke, men det er dog bekjendt for saamange Kirkers Vedkommende, navnlig i Oslo Stift, at man kan se, at de forskjelligste Helgener paa den Maade have været ærede. Hyppigst forekomme hos os Indvielser til Maria (Vor Frue) og til Landshelgenen Olaf, dernæst Michael, Peter, Peter og Paulus i Forening, Andreas, Laurentius, Clemens, Albanus, Margreta, Nicolaus, Blasius, Botolf, Johannes Døberen, Katharina o. s. v., og enkeltvis til mangfoldige andre.[1]

Helgenernes Mængde bevirkede, at der ikke gaves den Dag i Aaret, der jo var endog flere Helgeners Lidelsesdag eller af anden Grund var dem helliget. En stor Del Helgener havde derhos Festdag flere Gange i Aaret, Maria saaledes mindst ni, andre Helgener som oftest to, deres Lidelsesdag og den Dag, da deres Levninger vare fundne (inventio) eller anbragte i en Kirke (translatio). Deres Fest begyndte ogsaa i Regelen Dagen eller Aftenen forud (vigilia, oldn. vaka, hvoraf de i Almuesproget brugelige Former Jonsok, Olsok o. s. v. afledes), og dertil kom endnu Octava (ottende Dag efter Festdagen, denne selv medregnet). Selvfølgelig kunde ikke alle Helgeners Dag feires overalt, da dette vilde have bevirket Ophør af ethvert Arbeide, og der maatte derfor træffes et Udvalg. Man vil derfor allerede fra Olaf den Helliges Tid finde Lovbestemmelser i denne Henseende, idet visse Dage skulde høitideligholdes som Søndage,

[1] Se fornemmelig Biskop Eysteins Jordebog (»Den røde Bog«), udg. af H. J. Huitfeldt, Chra. 1873 og fgg. Aar, samt N. Nicolaysen, Register til Skrifter, udg. af Foreningen til Fortidsmindesmærkers Bevaring, Chra. 1876, S. 76.

altsaa fra den foregaaende Dags Non og til den følgende Hverdags Hanegal, andre Dage uden Non. Særegne Dispensationer vare dog givne for Fiskeriets Skyld, for at Fiskestime, der kom under Landet, kunde komme Folket til Nytte, ogsaa om de indtraf paa visse Helligdage.[1] Derhos bleve flere Helgener dyrkede, om ikke i det hele Land, saa dog paa enkelte Steder, naar en eller anden af deres fromme Tilbedere havde ladet bygge en Kirke til deres Ære eller reist dem et Alter i en ældre Kirke og lagt Gods dertil. Og for at ingen Helgen skulde mangle den Ære, der skyldtes ham, var der sørget ved en almindelig Fest for alle Hellige (Allraheilagra-messa) den 1ste November, hvilken efterfulgtes af en lignende for »alle Sjele«, den 2den November. Men selv de Helgener, der lidet kjendtes eller dyrkedes i et Land, kom stundom til at erindres i det daglige Liv, thi deres Dage benyttedes som Mærkedage og til Datering af Breve. Ikke alene de Lærde og Skrivekyndige, men ogsaa Almuen regnede Tiden efter Helgendage, og de mange endnu bevarede Primstave ere Vidnesbyrd herom.

Et særdeles interessant Træk i Helgendyrkelsens Historie overhoved og maaske i særegen Grad i Nordboernes Helgencultus er, at den gav Anledning til en saa stor Mængde Reiser. Talrige Skarer af Pilegrime fra Norden besøgte som bekjendt Sydens hellige Steder, og dissse Farter have naturligvis bidraget betydeligt til at udvide ikke alene vore Forfædres geographiske Kundskab, men selvfølgelig ogsaa deres Synskreds overhovedet.

Allerede i Christendommens første Dage besøgtes

[1] Se Norges gamle Love, I. S. 10, 138 o. fl. St.

endog det fjerntliggende Jerusalem, f. Ex. af Islændingen Thorvald Kodranssøn og af Thore Hund, og senere, efterat Korstogene havde taget sin Begyndelse, bleve disse Farter meget almindelige. Efter hine Togs Ophør aftog selvfølgelig deres Hyppighed.[1] Næst efter Jerusalem i Hellighed kom Rom, hvorhen ikke alene den høiere Geistlighed ifølge de for dem gjeldende Forpligtelser, men ogsaa Lægfolk jevnlig søgte.[2] Endvidere St. Jacobs Grav i Compostella, et af Verdens berømteste Valfartssteder, overordentlig stærkt besøgt fra Danmark,[3] besøgt ogsaa fra Island og uden al Tvivl ogsaa fra Norge, om end særlige Vidnesbyrd mangle. Et høist mærkeligt Mindesmærke om disse Reiser er bevaret i Tydskland. Det er et Necrologium ra det berømte Abbedi paa Øen Reichenau (Augia dives) i Bodensøen, hvor omtrent 400 nordiske Navne ere anførte, aabenbart Pilegrime, der paa sine Reiser her have nydt Gjestfrihed. Det angives, muligens urigtigt, at ingen af Navnene skulde være ældre end Begyndelsen af ellevte Aarhundrede.[4]

Efterhaanden voxte Antallet af hellige Steder. Saa-

[1] En saadan Reise omtales ved Aar 1300 (Dipl. Norv. III. S. 49), men er ogsaa det eneste Exempel paa den Art Reiser, der forekommer i det hele Diplomatarium. Se forøvrigt P. Riants Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre sainte. Paris 1865.

[2] Exempler fra Norge i den senere Tid findes i Dipl. Norv. III. S. 132 (Aar 1323), II. S. 246 (1349), I. S. 376 (1389), IV. S. 432 (1390), I. S. 393 (1392), II. S. 258 (1440), VII. S. 144 (1440), I. S. 672 (1483) og i Isl. Ann. S. 340 (1390).

[3] Werlauff i Ann. for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1836-37, S. 49 fgg.

[4] Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 4. Jahrg., S. 97-99, cfr. Antiqvarisk Tidsskrift for 1843-1845, S. 67 fgg., og P. A. Munch, D. n. F. Hist., II. S. 371.

ledes blev den hellige Thomas's Grav i Canterbury ikke sjelden besøgt af Nordmænd,[1] ligesaa Aachen, hvor Vor Frues Helligdom samlede talrige Pilegrimsskarer.[2] Siden 1384 gjorde det »hellige Blod« i Wilsnack i Brandenburg stor Opsigt og blev et Maal for fromme Reisende.[3] I Norden selv vare de bekjendte Landshelgeners Grave og fra fjortende Aarhundrede ogsaa St. Birgittas Grav i Vadstena stærkt besøgte. Af ringere Valfartssteder i Norge selv kunne nævnes St. Michaels Kirke paa Slotsbjerget ved Tønsberg, det hellige Kors i Borre[4] og Værne Kloster.[5]

Paa saadanne Steder søgte trykkede Samvittigheder Trøst og Forligelse med Gud. Af og til forekomme ogsaa Exempler paa, at Reiserne ikke vare frivillige, men foretagne efter Paalæg, ja efter ligefrem Dom. I den senere Middelalder, da man kjøbte Syndsforladelse for Penge, lod man hyppig ogsaa Pilegrimsreiser udføre ved andre, ja, efterat dette Stillingsvæsen var blevet almindeligt, blev det for Enkelte endog til et Slags Levevei at reise fra den ene Helligdom til den anden paa andres Vegne.[6]

[1] Exempler (i Aarene 1309 og 1440) omtales i Dipl. Norv. VI. S. 68 og II. S. 557.

[2] Norsk Tidsskr., udg. af Chr. Lange, IV. S. 65. Dipl. Norv. IV. S. 231 (1344) og I. S. 359 (1384). Isl. Ann. under Aaret 1405.

[3] Nordisk Tidsskr. f. Historie, Literatur og Konst, udg. af Chr. Molbech, I. S. 438. Dipl. Norv. VII. S. 413 (1440).

[4] Til begge disse Steder lod Dronning Margrete valfarte. Doc. af 1405 i Udvalg af danske Diplomer og Breve, udg. af C. Molbech og N. M. Petersen, S. 208. Hendes Bestemmelse gjentoges 1411. (Dipl. Langeb. i Geh.-Arch.)

[5] Dipl. Norv. III. S. 363 (1458).

[6] Om Helgendyrkelsen i Danmark i den sidste Del af Middelalderen se C. F. Allen, De tre nordiske Rigers Historie, IV, 1. S. 203-216.

Man vil af disse korte Antydninger have forstaaet, at Helgenvæsenet vel fortjener at kjendes og studeres. Jeg har derfor ikke anseet det for et spildt Arbeide at give mit Bidrag til Kundskab derom, og i det foreliggende Skrift vil nu Læseren finde en Fremstilling af, hvad jeg har kunnet samle om Norges egne nationale Helgener. Det har hidtil været et saare lidet bearbeidet Emne.

Mit Arbeide deles naturligt i to Bøger, af hvilke den ene omhandler Norges store Landshelgen og Patron, den anden hvad der vides om de mindre Helgener, hvis Antal har vist sig at være større, end jeg selv formodede, inden jeg gav mig ifærd med Undersøgelsen.

Første Bog.

Den hellige Olaf.

»Audite haec, obsecro, universi populi! Vir iste, natus paene in ultimis partibus Aquilonis, inter barbaros et incultos, videte quale sidus emicuerit, quam humilis, quam sublimis, et hoc non in servili conditione, sed in regali fastigio.«

(Theodoricus Monachus, cap. XIX).

I.

Olafs særegne Stilling som kongelig Landshelgen. De to Olafer. Kongerne og Hierarchiet. St. Olafs Lov.

Det er ikke min Hensigt at skrive Kong Olaf Haraldssøns Levnet, endnu mindre hans Regjeringshistorie eller, hvad der vilde være det samme, at fortælle om Christendommens Indførelse i Norge. Den Konge, om hvem der her er Tale, er Kong Olaf efter Døden, den idealiserede Skikkelse, der ikke alene blev dyrket som sit Fødelands Patron, men ogsaa blev det hele Nordens ypperste hjemlige Helgen, ja hvis Navn endog langt udenfor Skandinaviens Grændser har nydt en Ærefrygt som ingen anden Nordbo før eller siden.

De fleste europæiske Lande have havt sin kongelige Helgen, nogle af dem endog flere saadanne, men i Regelen have disse ikke hørt til deres ældste christelige Konger. Christendommens Indførelse har nemlig fordetmeste ikke været Kongers Fortjeneste. Først efter at Troen er bleven befæstet i Riget, have fromme Regenter optraadt som Kirkens Velgjørere og derved vundet Helgenry. Anderledes var, som bekjendt, Forholdet i Norge, hvor Kongerne vare Sjelen i det hele Omvendelsesværk. En af vore første Konger blev der-

for ogsaa Norges store Skytshelgen, og det var den samme Mand, som ogsaa havde været Grundlæggeren af dets nationale Selvstændighed. Det er en Stilling i Historien, hvortil man ikke let finder et Sidestykke. Nærmest skulde maaske et saadant være at søge i Ungarn, hvis hellige Stephan. Olaf den helliges Samtidige, vel ikke blev Martyr, men dog ligesom Olaf var paa engang sit Folks Omvender, Samfundets lovgivende Grundlægger og Kongemagtens Befæster.

Olaf Tryggvessøn havde været den første Konge, der med Kraft og med Held havde arbeidet paa at omvende sine Landsmænd. Han var en glimrende Personlighed og trods sin Grusomhed mod Hedenskabets Tilhængere i høi Grad afholdt og anseet af sine Undersaatter og den hele norske Stamme. Intet kunde derfor have været naturligere, end at denne Olaf med Tiden var bleven ophøiet til sit Folks Patron. Hans Historie modtog ogsaa virkelig den Slags Udsmykninger, der pleiede at gaa forud for en Anerkjendelse som Helgen. Man tillagde ham Samtaler med Engle, og et vidunderligt Lys skulde have omhyllet ham i det Øieblik, han sprang i Søen ved Svolder. Mærkeligere var dog det Sagn, der opkom om, at han havde reddet sig under Vandet og i mange Aar ført et ensomt Liv i fjerne Lande, ganske saaledes som det sømmede sig for en hellig Mand. Hans Biograph, den islandske Munk Odd, udtaler ogsaa sin Forundring over, at Olaf Tryggvessøn ikke efter sin Død har gjort Jertegn, og har ikke andet derom at sige, end at »Mennesket ikke skal udforske Guds Hemmeligheder«.[1]

[1] Olaf Tr.s Saga af Odd Munk, Chra. 1853, i Prologen. K. Maurer, Die Bekehrung des norw. Stammes, I, München 1855, S. 334.

En midlertidig Hindring for den første Olafs Dyrkelse som Helgen laa deri, at hans Lig ikke blev gjenfundet, endmindre ført hjem til Norge. Der manglede et Sted, hvor hans Mirakler kunde vise sig, og man havde intet Legeme at skrinlægge. Herpaa havde der dog kunnet raades Bod gjennem et fromt Bedrag. Men forinden man kom saavidt, var Pladsen saa at sige optagen. En ny Olaf havde ved sin Virksomhed for Troens Sag stillet den første i Skygge og ved sin Martyrdød vundet et afgjørende Fortrin for denne. Navnefællesskabet blev ogsaa en Vanskelighed. I Norge nød dog, som senere skal vises, den første Olaf den Ære at ansees som den andens Forløber, men udenfor den norske Verden bleve hans Fortjenester af Troens Sag glemte eller endog ligefrem fornegtede.[1]

Olaf Haraldssøn var falden ved Stiklestad Onsdagen den 29de Juli 1030. Med klar Bevidsthed om sin store Opgave og med megen Udholdenhed havde han befæstet Christendommen og hævdet sit Riges politiske Uafhængighed, men hans Hensynsløshed og Herskesyge havde gjort ham forhadt, han var bleven fordreven fra sit Rige, og de oprørske Høvdinger havde endog for at blive fri for hans strenge Herredømme fundet sig i at underkaste sig en dansk Konge. Men aldrig har et Omslag i et Folks Dom været hurtigere eller grundigere, end det, der nu paafulgte. Det gik bogstavelig efter Horats's Ord: Extinctus amabitur idem. Efter et Aars og fem Dages Forløb var Olaf fra en forhadt Tyran forvandlet til en af alle æret og tilbedt Helgen. Politiske Hensyn antages ganske vist at have behersket de

[1] Saaledes hos Adam af Bremen (II. 38): Olaph rex, in mare se praecipitans, dignum vitae finem invenit.

Mænd, som stode bag ved denne mærkelige Begivenhed, og disse Ledere have da regnet godt, saasom det danske Herredømme allerede fire Aar efter var tilintetgjort og Olafs Søn gjenindsat i sin Slægts Arv. Men hvad der her gjorde Udslaget var aabenbart noget større og høiere end politisk Kløgt. Nordmændene ere blevne grebne af en inderlig Overbevisning om, at denne Mand var falden som Martyr for den sande Tro. Hvor dyb og oprigtig denne Overbevisning var, sees bedst af hans Fienders bitre Anger. Endog en af Oprørernes Hovedmænd ilede til Jerusalem for der at vinde Herrens Forladelse for sin store Synd.

Olafs Hellighed blev, efter at Biskop Grimkel havde forkyndt ham som hellig, godkjendt af Almuen i Throndhjem ved en Art Dom. Dette var, som ovenfor oplyst, dengang endnu tilstrækkeligt til at give en Afdød fuld Helgenrang, og Olaf er derfor heller ikke nogensinde formelig canoniseret af Paven. At Curien ikke destomindre ubetinget erkjendte hans Hellighed, kan tilfulde godtgjøres ved en Række af Pavebreve.[1] Han hørte til den gamle Helgenadel, for hvis Vedkommende der ikke spørges om Breve og Patenter.

Olafs Helgenglorie havde altsaa gjengivet hans Æt dens fædrene Throne. I den første Tid var det ogsaa Kongerne, der paatoge sig Omsorgen for sin store Frændes Helligdom. Magnus den Gode skjænkede sin Fader et kostbart Skrin, og Harald Haarderaade byggede en Mariakirke, hvori dette en Tid blev opstillet, ja han ansaa sig endog berettiget til at raade over de Skatte, som Pilegrimenes Ofringer indbragte.

[1] F. Ex. 1255 af Alexander IV. (Dipl. Norv. III. S. 8), 1266 af Clemens IV. (ibid. III. S. 11) o. s. v.

Han klippede sin Broders Negle og Skjæg og opbevarede selv Skrinets Nøgle.

Men allerede under Haralds Søn, den efter sin hellige Farbroder opkaldte Olaf Haraldssøn den yngre (Olaf Kyrre), indtraadte eller forberedtes et Omslag i denne Henseende. Under denne Konge traadte Norge i nærmere Forbindelse med den romerske Curie. Biskopperne fik faste Sæder og Kathedralkirker og dermed en større Uafhængighed af Kongerne. Fra den Tid af gled Værgemaalet for St. Olafs Helligdom mere og mere over i Biskoppens Hænder, og da denne (1152) ophøiedes til Erkebiskop, var denne Overgang bleven en fuldbragt Kjendsgjerning. Olafs Hellighed blev nu ikke længere Kongedømmets, men Hierarchiets faste Borg. Alt, hvad Erkebispen kunde erhverve af Gods eller af Magt, blev St. Olafs Eiendom og fik derved i det mindre den samme Uangribelighed, som selve Pavemagten havde vidst at give sig under St. Peders Ægide.

Allerede tolv Aar efter Erkesædets Stiftelse havde Hierarchiet naaet en saadan Udvikling, at det kunde tænke paa at forvandle St. Olafs Efterfølgere paa Thronen til Helgenens, det vil sige sine egne Vassaller. Med ligestor Genialitet og Hensynsløshed benyttede nemlig Erkebiskop Eystein Erlendssøn et heldigt Øieblik til at fremkalde en Forandring i Norges Statsret, saa at Riget, hvis denne Forandring var bleven ligesaa varig som indgribende, vilde have ophørt at være et Arverige. Kongevalget vilde have tilfaldt Erkebiskoppen og hans Suffraganer, med andre Ord: Norge vilde, for at bruge en tydsk Historieskrivers træffende Udtryk, være blevet et Valgrige med fem geistlige Churfyrster.[1]

[1] F. C. Dahlmann, Geschichte von Dännemark, II. S. 152.

Det kan neppe omtvivles, at denne nye Successionsorden, saaledes som vi læse den i den ældre Gulathingslov,[1] i nogen Tid virkelig har været betragtet som gjeldende Ret. Selv efter at Sverres Regimente havde givet den det dræbende Stød, maa den antages at have været fastholdt af hans Æts Fiender, og et Par ellers yderst paafaldende Kongehyldinger, Philip Simonssøns og Skule Baardssøns, finde kun paa den Maade en naturlig Forklaring.[2] Derimod maa det efter de nyeste Undersøgelser antages, at det Document, hvorved Kong Magnus Erlingssøn formelig skulde have taget sit Rige til »Len af St. Olaf« (det er af Erkebiskoppen), ikke er ægte, men fremkommet ved en Forfalskning under den mere end hundrede Aar senere stedfundne Strid mellem Magnus Haakonssøn og Erkebiskop Jon Raude. Ifølge den nysnævnte i Gulathingsloven indtagne Bestemmelse har Erling Skakke i sin umyndige Søns Navn vistnok lovet, at dennes Krone efter hans Død skulde ofres til Nidaros Domkirke »for hans Sjel«, og at denne Ofring skulde gjentages af følgende Konger, men der tales dog ikke om noget Lensforhold. Saadant forekommer kun i det underskudte Document.[3]

Var imidlertid St. Olafs Helligdom efterhaanden bragt i den inderligste Forbindelse med Erkestolen, og var det end Hierarchiet, som høstede den ligefremme Fordel af Troen derpaa, vedblev imidlertid Olaf ligefuldt at gjelde som den norske Nations og det norske

[1] Norges gl. Love, I. S. 442.

[2] Konrad Maurer, Die Schenkung Norwegens an den heiligen Olaf, München 1877 (Abhdl. d. K. Bay. Academie der Wiss. I. Cl. B. XIV, 2. Abth.).

[3] Maurer, sammesteds. Documentet er bedst trykt i Dipl. Island. I.

Riges ypperste Repræsentant, som dets Beskytter og Opholder, som *perpetuus rex Norvegiae.*[1] Især fremtraadte dette derved, at St. Olaf paa en Maade betragtedes som al norsk Rets egentlige Udspring og Kilde. Det populære Navn paa Norges Lov vedblev at være St. Olafs Lov, og selv da hans Dyrkelse blev forstyrret ved Reformationen, vedblev dette Udtryk at bruges. Frederik II. modtog Hylding som udvalgt Konge i Oslo 1548 imod Tilsagn om at »holde Alle og Enhver efter sin Stat efter St. Olafs Konges Lov«,[2] og efter den samme Lov tilbød Erik XIV. i 1567 at ville regjere Nordmændene, om de vilde underkaste sig ham.[3]

[1] Symbolae ad hist. Norvegiae, ed. P. A. Munch, p. 12.
[2] Norske Rigs-Registranter, I. S. 109.
[3] Norsk historisk Tidsskrift, I. S. 147.

II.

Olafs Dyrkelse i Norge i den tidligere Middelalder. Værdalen. Nidaros. Pilegrimsfarter fra Nordtydskland, Sverige, Danmark, England, men fornemmelig fra Norge selv. Veiene til Nidaros. Olafsdagen. Olafsskrinet. Andre Olafskirker og Olafsklostre. Naturgjenstande, kaldte efter Olaf. Hans Dyrkelse i de norske Bilande.

I Værdalen, hvor Kong Olaf havde lidt Martyrdøden, vedligeholdtes naturligvis altid Erindringen om ham. Her havde hans tidligste Jertegn fundet Sted. Man viste og viser der ogsaa endnu Steder, hvortil Sagn om Helgenen knytte sig, en Sten hed saaledes St. Olafs Skaal, en anden hans Bæger o. s. v. Navnlig maa dog mærkes den endnu bevarede Hovedkirke, opført, som det antages, i det tolvte Aarhundrede.[1] Den skal være opført paa det Sted, hvor Kongen var falden, ja Stenen, hvorpaa han udaandede, skulde være indmuret i Alteret, saa at den synlig stak frem af dette.[2] Om Kirken fortælles ogsaa følgende Legende. Da den skulde indvies og Biskoppen var kommen, hændte det, at ogsaa en Konge var tilstede i Heredet og var bleven meget

[1] N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 633-634.
[2] Gammel norsk Homiliebog, udg. af C. R. Unger, S. 167.

syg, idet hans Ben var stærkt opsvulmet. Han længtes imidlertid efter Gudstjenesten og lod sig bære ind i Kirken af sine Hirdmænd. Da Ottesangen var over, fik Kongen høre om Stenen, der stak ud af Alteret, og som endnu skulde vise Mærker af St. Olafs Blod. Mod denne Sten bøiede han da sit Knæ der, hvor det smertede mest, og se, strax kom han sig og var endnu samme Aften saa frisk som nogensinde før.[1]

Men Olafsdyrkelsens Hovedsæde blev ikke Værdalen, men Nidaros, det Sted, hvorhen Helgenens Lig strax efter hans Fald var bragt hen. Naturen har givet dette Sted en Beliggenhed, der gjør det skikket som intet andet til at være det nordenfjeldske Norges, maaske engang det nordlige Skandinaviens Brændpunkt, men sin historiske Glands skylder Staden St. Olafs Helligdom og den alene. Denne gjorde Nidaros selvskreven til at blive Sædet for Norges Erkebiskop og til at bevare Fordelene af at være geistlig Hovedstad længe efter, at det politiske Tyngdepunkt var flyttet til andre Egne.

Olaf var neppe bleven erklæret for Helgen, førend hans Hvilested i Nidaros strax begyndte at faa hyppige Besøg af fromme Christne i Almindelighed og af syge Mennesker, der haabede Helbredelse, i Særdeleshed. Allerede Skalden Thorarin Lovtunge, der digtede i Kong Sven Knutssøns Tid, omtaler nemlig dette med klare Ord i sit berømte Kvad Glælognskviða: »Der kommer en

[1] Olafs Saga, udg. af Keyser og Unger, Chra. 1849, Cap. 125. Ogsaa et andet Jertegn fra Stiklestad, der skulde være foregaaet i det Aar, da Nidaros blev Erkesæde, omtales i Scr. Rer. Dan. II. p. 551. Saavel i Frue Kirke i Kjøbenhavn, som hos Minoriterne i Roskilde fandtes forøvrigt »de lapide, supra quem S. Olaus est occisus«. Scr. Rer. Dan. VIII. p. 265, 281.

Skare, hvor den hellige Konge er, og knæler om Hjelp, blinde og stumme søge did og komme friske derfra.«[1]

Om end rimeligvis disse ældste Pilegrime til St. Olaf væsentlig kun have været Nordmænd, varede det i ethvert Fald ikke længe, inden der samlede sig Besøgende ogsaa fra andre Lande. Herom have vi et ypperligt Vidnesbyrd af Mag. Adam af Bremen, nedskrevet noget over en Menneskealder efter Olafs Fald. Det heder saaledes hos denne Forfatter: »Nordmændenes Hovedstad er Trondemnis, som nu er prydet med Kirker, og hvor der er stort Tilløb af Folk. Der ligger den salige Konges og Martyrs, Olafs, Legeme, ved hvis Grav Gud indtil denne Dag gjør store Helbredelses-Mirakler, saa at fra fjerne Lande strømme mangfoldige Mennesker derhen, der haabe Hjelp ved den hellige Martyrs Fortjenester. Fra Aalborg eller Vendsyssel i Danmark, hvor man gaar ombord, reiser man over Havet til Viken, en By i Norge.[2] Derfra seiler man videre paa venstre Haand og langs Norges Kyst, indtil man paa den femte Dag kommer til Trondemnis selv. Man kan ogsaa reise en anden Vei, fra Skaane i Danmark overland lige til Trondemnis, men man kommer ikke saa hastig afsted mellem Fjeldene, og da denne Vei tillige er farlig, vælge de Reisende den ikke gjerne.«[3] Man ser heraf, at Helligdommen i Nidaros allerede da

[1] Olafs Saga, udgivet af Munch og Unger, Chra. 1853, Cap. 245.

[2] »Byen Viken« vil rimeligvis sige Tønsberg, og Landskabsnavnet er altsaa brugt for Bynavnet paa samme Maade som ovenfor Trondemnis (Thrøndelagen) for Nidaros, en i Middelalderen hyppig Navneombytning (smnlgn. Gotland for Visby o. s. v.).

[3] Adami Gesta Hammab. ecclesiae Pontiff. lib. IV. cap. 32 (ex rec. Lappenbergii ed. Pertz, Hannov. 1846, S. 207).

besøgtes ikke alene fra Norge, men ogsaa fra Danmark, og overhoved »fra fjerne Egne« (a longinquis regionibus), og da Adam paa et andet Sted omtaler Olafs Festdag, 29 Juli, som hellig for alle »det nordlige Havs Folk«, »Nordmænd, Svenske, Gøter, Sember, Danske og Slaver«,[1] tør man slutte, at Pilegrime ogsaa fra Nordens sydlige Nabolande stundom have indfundet sig ved hans Grav.

Svenske Besøg hos St. Olaf vare til enhver Tid hyppige og havde, som vi paa et senere Sted skulle omtale, tilsidst endog fremkaldt en regelmæssig Skat af Almuen i Grændselandskaberne til hans Domkirke. Ogsaa om danske Pilegrimsfarter er der foruden Adams almindelige Beretning bevaret flere Erindringer. En af disse er den udførlige og smukke Legende fra den Tid, da de Danske kjæmpede med de endnu hedenske Vender. Hedningerne havde bortført en ung dansk Mand tilligemed flere andre Fanger. Han holdtes i strengt Fængsel, og en Søn af Manden paa Stedet holdt selv Vagt over ham om Natten. Da den Danskes Frænder allerede to Gange tilforn havde udløst ham af Fangenskab, kunde han nu ingen Hjelp mere vente hjemmefra og tænkte derfor kun paa at rømme. En Nat dræbte han da sin Vogter og skyndte sig tilskovs i sin Fodlænke, men allerede om Morgenen satte man efter ham med Sporhunde, fangede ham paany, bandt baade hans Hænder og Fødder og lagde ham i tunge Jern, saa at de Lidelser, han hidtil havde døiet, syntes for Intet at regne

[1] Agitur festivitas ejus IV. Kal. Augusti, omnibus septentrionalis Oceani populis, Nortmannorum, Sueonum,. Gothorum, [Semborum,] Danorum atque Sclavorum aeterno cultu memorabilis. Adam. lib. II. cap. 59 (ex rec. Lapp. ed. Pertz, p. 92).

imod dem, der nu begyndte. Ingen viste ham Medfølelse, uden nogle christne Medfanger, der begræd ham og sin egen Nød. En Dag gave disse ham da det Raad, at han skulde give sig selv til den hellige Olaf og love at tjene ham i Nidaros, om han vilde hjelpe ham ud af dette Fængsel. Glad gjorde han da dette Løfte, og allerede næste Nat saa han i Drømme en ikke meget høi Mand staa for sig, og denne sagde til ham: »Hør du, stakkels Mand, hvorfor staar du ikke op?« Han drømte, at han svarede: »Herre, hvo er du?« og at den anden igjen sagde: »Jeg er Kong Olaf, hvem du paakaldte«. Dertil svarede Fangen, at han ikke kunde staa op formedelst sine Lænker, men Olaf sagde, at han nu var løs. Da han vaagnede, mærkede han ogsaa, at dette var Tilfældet, og en gammel Mand blandt Medfangerne bad ham ikke mistvivle om den hellige Mands Jertegn. Da han undersøgte Døren, fandt han ogsaa den aaben og kom ud. Atter satte Hedningerne efter ham med sine Hunde, men disse fandt nu ikke Sporet, og Forfølgerne maatte vende om med uforrettet Sag. St. Olaf gav ham ogsaa de Kræfter igjen, som han havde tabt i Fængslet, og han undkom fra Vendernes Land i Følge med to andre christne Mænd. Nu begav han sig afsted til Nidaros, men da han imidlertid følte sig fuldkommen frisk, angrede han sit Løfte og vilde ikke give sig i St. Olafs Tjeneste, men vendte om. Hos en Bonde, der af christelig Barmhjertighed havde givet ham Natteherberge, fik han da i Drømme se tre skjønne Møer, der spurgte ham, hvorledes han turde vove at løbe bort fra den hellige Olaf, der havde vist ham saa stor Miskundhed, og til hvem han havde lovet sig. Forfærdet vaagnede han og betroede sig til Bonden, og denne drev

ham da til at drage til Nidaros. Denne Fortælling hensættes til Magnus Barfods Sønners Tid.[1]

Fra det samme Aarhundrede haves fremdeles den bekjendte Fortælling om de danske Mænd, der droge i Kong Valdemar I.'s Ærinde for at lokke Thrønderne til Frafald fra Magnus Erlingssøn og hans Fader (1164), og som, for ikke at vække Opmærksomhed, anstillede sig som Pilegrime til St. Olaf.[2] Hvorledes det end forholder sig med denne Sag, er den i ethvert Fald et interessant Vidnesbyrd om, hvor hyppigt der fremdeles valfartedes til Nidaros fra Danmark.

Ogsaa Pilegrimsfarter fra de britiske Øer have visselig en Tidlang fundet Sted, skjønt Erindringen kun er os bevaret om en eneste saadan. En Ridder fra England, heder det, var stedt i den største Nød, thi han havde under en Arvetvist med sin Broder ikke alene dræbt ham, men endog sin Moder, da hun havde villet mægle mellem sine Sønner, og dertil havde han gjort sig skyldig i Utugt. Siden havde han bittert angret sine Synder, lagt mange Jern paa sig og besøgt hellige Steder rundt om i Verden uden at have andet til Føde og Klæder, end hvad han modtog som Almisse. Da han omsider kom til Christkirken i Nidaros, havde han endnu to Jern paa sig, det ene om Armen, det andet om Axlerne og ned under Haanden. Allerede under Messen paa Pintsedag mærkede han den norske Helgens Magt og besluttede derfor at blive til Olafsmesse, da han hørte, at da bleve flest Folk løste af sin Kvide. Da Olafs-

[1] Olafs Saga, udg. af P. A. Munch og C. R. Unger, Chra. 1853, Cap. 275. Cfr. Heilagra Manna Søgur, II. S. 177 og Olafs Saga, udg. af Keyser og Unger, Chra. 1849, Cap. 113.

[2] P. A. Munch, N. F. Hist., III. S. 7 fgg.

messe kom og Helligdommen blev baaren omkring Kirken, faldt ved Guds Naade og den hellige Olafs Forbønsord Jernet af ham og brast i tre Dele. Dette Jern havde været smedet af det Sværd, hvormed han havde begaaet sin Misgjerning.[1]

Hyppigst valfartedes dog naturligvis fra Norge selv. Foruden de gamle Legender kjende vi ogsaa den bekjendte Ordstrid, som Sagaerne tillægge Kongerne Sigurd og Eystein Magnussønner om deres Fortjenester og Bedrifter. Her omtaler den sidstnævnte den stærke Færsel over Dovre, hvor mange Mennesker omkom i Storm og Uveir, hvorfor han har grundlagt og udstyret en Sælestue for de Reisende. Med Føie er det antaget, at dette ikke mindst er skeet for Pilegrimes Skyld.[2] Selvfølgelig har Veien over Dovre været en af de vigtigste Ruter for Pilegrimene, men endnu mere befaret var udentvivl Veien gjennem Østerdalen, for Svenskes Vedkommende op ad Klarelven eller gjennem Jemteland og Herjedalen.

Om disse Reiser er der opbevaret mere end et Sagn. Som oftest ere imidlertid Pilegrimene i Traditionen blevne til »Munke«, udentvivl fordi saavel hine som disse hyppig have begjæret Almisser.[3] I det attende Aarhundrede kaldtes i det søndenfjeldske endnu Tiggeri »at munke.«[4] Reiserne til Throndhjem omtales af Sagnet især paa begge Sider af Rigsgrændsen, i Øster-

[1] Heilagra Manna Søgur, II. S. 182.

[2] Sigurds Saga Konungs, Cap. 26. P. A. Munch, N. F. Hist., II. S. 605.

[3] Om Munkes grove Tiggeri i 15de Aarh. se f. Ex. Keyser, Den norske Kirkes Historie, II. S. 489 (Forbud af Aslak Bolt 1435).

[4] L. Daae, Norske Bygdesagn, II. S. 126.

dalen, Trysil, Vermeland og Herjedalen, medens Pilegrimenes Reiser ad de vestligere Veie, saavidt vides, ikke have efterladt sig lignende Minder.

Ved Dalby Kirke i Vermeland, der foruden med andre Billeder ogsaa var prydet med saavel Norges som Sveriges Rigsvaaben, laa en Eng, hvor vandrende Munke og Pilegrime (»Wallaremän«) samledes to Gange om Aaret, først ved Botvidsmessen (28 Juli),[1] førend man drog nordover, derpaa ved Mikkelsmessen om Høsten, naar man var kommen tilbage fra Throndhjem »og da drog enten til St. Brita i Vadstena eller endog videre til Rom«. Ved begge Leiligheder, heder det, modtoges Pilegrimene paa Almuens Bekostning, og man fornøiede sig ved Dands og anden Forlystelse, hvorfor Almuen siden stod i den Formening, at en Del Fordybninger i Engen vare Spor af de Dandsendes Fødder. Nordligst i samme Pastorat skal have ligget et Kapel ved Navn Hølje, hvor der holdtes Gudstjeneste af Munke for de fromme Reisende.[2] Paa norsk Grund var Eidskogs Kirke en kjendt og besøgt Station. Her fortalte Sagnet, at St. Olaf i sin Tid havde hvilet, rimeligvis paa sin Flugt fra Norge 1029. Et stort Kors var siden blevet reist her til hans Ære, og i 1394 befalede Oslos bekjendte Biskop Eystein Aslakssøn ved sin Visitats paa Stedet, at Korset, der da syntes at være forsvundet, skulde fornyes og vedligeholdes, samt at der skulde opføres

[1] Botvidsmessen synes dog at have været en lidet rimelig Tid, da det er Dagen før St. Olafs egen Hovedfest; maaske er det en Forvexling med Botolfsmessen (17de Juni).

[2] Erik Fernow, Beskrifning öfwer Wermeland, Gøtheborg, 1773. S. 202-203. Cfr. Styffe, Skandinavien under Unionstiden, S. 140, samt Hammarin, Carlstads Stifts Herdaminne, Carlstad 1846, I. S. 294-295.

et Bønnehus derved for Pilegrime, og at dette skulde vedligeholdes af Kirken for det Offer, der maatte falde af Pilegrimene.[1] Om St. Antons-Klostret ved Hamar er det ogsaa blevet antaget, at det tildels har været en Pleiestiftelse for syge Pilegrime paa Reisen til og fra Nidaros.[2] Strax nordenfor Gaarden Akre i Ytre Rendalen staa endnu to Stene, hvoraf den ene har et indridset Kors paa hver Side, skjønt af forskjellig Størrelse, og noget længere imod Nord findes en tredie Sten af samme Høide, ligeledes forsynet med et raat indridset Kors. Om disse Stene fortælles der, at de skulle være anbragte af Pilegrime »for at vise Halvveien mellem Nidaros og Oslo«. Endnu 1812 fortalte Rendølerne, at der laa et Document i Throndhjems Domkirke, som forbød Bønderne i Østerdalen at indhegne de reisende »Munkes« Hestevolde. I Engdalen skal endnu et Sted bære Navnet Munkebeite.[3] I Nærheden er »Munkebetsæteren«, som Sagnet gjør til et gammelt Hvilested for disse »Munke«. »Engang«, heder det i et nyere Skrift,[4] »fandt man deroppe en Hestesko, som holdt en halv Alen tversover, og i stille Kvælder er Luften fuld af Toner, som af Mandsstemmer, af Bjældeljom og Hestevrinsken, og i Morgentaagen ride Mænd i mørke Kapper paa svære Heste langs Aasryggen. Engang stod en ung Munk i Solsprettet paa Aasen, hvorunder Munkebeitet ligger, medens der dybere nede var Natteskyg-

[1] Dipl. Norv. I. S. 396 og »Den røde Bog«, S. 463, cfr. P. A. Munch, D. n. F. H., I, 2. S. 763.

[2] Chr. Lange, De norske Klostres Historie, 2. Udg., S. 390.

[3] N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 59, 743.

[4] Ludvig Eriksen, Fra Hjembygden, Fortællinger og Udkast, Kbhvn. 1874, S. 50.

ger og Skodde. Da tyktes det ham, at han hørte dæmpet Strængeleg fra Lien tvertover, saa fagert, som han aldrig tilforn havde hørt, han gik og han gik for at komme Spillet nærmere, og saa kom han aldrig mere tilbage.« Paa de øde og skaldede Fjelde i Trysil paavistes idetmindste for et Par Menneskealdere siden gamle Spor af Veie, der bare Navn af Munkeveie. Det fortaltes, at »Munkene« i gamle Dage benyttede disse Veie, naar de kom fra Rendalen, hvor der var et helligt Billede, som de tilbade. I Trysil Kirke stod et gammelt Billede af St. Olaf, som flittig besøgtes ved Olsoktider. »Munkene« nærmede sig da med Trommer og Piber, og deres Ankomst var en Glædesdag for Børnene. Uagtet det var midt i Slaataannen, slap man baade Ljaa og Rive og stimlede til Veien for at hilse paa »Munkene«. Derfra gik Veien videre til Vermeland. Fire Mile fra Trysil Kirke ligger ogsaa et lidet Vand, som endnu kaldes Munkesøen.[1] Ogsaa i Herjedalen have Pilegrimsfarterne efterladt et Minde. I Svegs Sogn, sex Mile sydvestlig fra Kirken ved Låfdalsby, findes en stor Stenvarde, ligesom der tilforn skal have staaet et Kors. Det heder, at herforbi gik Pilegrimsfarterne til og fra Norge, og at Pilegrimene, naar de fik Korset at se, skulle have faaet fordoblede Kræfter og derfor ivrig stræbt at naa dette Sted, hvor de hvilede sig og sang Lovsange.[2]

At Pilegrimsfarterne have spillet en betydelig Rolle i Folkelivet, kan sluttes af de gjentagne Privilegier og Beskyttelsesbreve, der bleve disse Reisende meddelte,

[1] A. C. Smiths Bekrivelse af Trysil (Topogr. Journal, H. 23, S. 92).

[2] A. A. Hülphers, Samll. till en Beskrifning öfver Norrland, Westerås 1777, III. S. 31—32.

dels af Kongerne, dels af selve Paven. I Aaret 1194 tog Pave Coelestin III. Pilegrime til St. Olaf i Nidaros i sit Værn, idet han befalede, at disse, hvad enten de ere Landets egne Børn eller Udlændinge, skulle drage uhindrede frem og tilbage, hvad enten der i Landet er Krig eller Fred, ligesom ogsaa, at om en Pilegrim som Nødværge ihjelslaar Nogen, skal den Dræbte ikke begraves i christen Jord.[1] I Magnus Lagabøters Overenskomst i 1273 med Erkebiskop Jon om Grændserne for den verdslige og geistlige Myndighed, hvilken blev Forløberen for Concordatet i Tønsberg, optoges ogsaa Bestemmelserne om Pilegrimes Ukrænkelighed i det Hele overensstemmende med Coelestins Befaling, skjønt Straffene for Overtrædelser af Privilegiet dog ikke fastsættes med saa stor Strenghed som i Pavebullen.[2] Fra Erik Magnussøn have vi ogsaa et Beskyttelsesbrev (af 1297), men her skjelnes allerede bestemt mellem »rette« Pilegrime, indenlandske eller udenlandske, der ville drage Nord til St. Olaf og til andre hellige Steder i Norge for at faa Afløsning for sine Synder, og »vore eller Rigets Uvenner, Speidere og Bedragere samt Folk, der fare med saamange Vaaben, at de snarere fortjente at kaldes Hærmænd«.[3] Hvad der andensteds i Europa i Middelalderen var en ganske almindelig Sag, at Landstrygere udgave sig for Pilegrime, hvad f. Ex. endog Zigeunerne gjorde ved sin første Optræden i Europa, har altsaa heller ikke været uden Exempel i Norge.

[1] Dipl. Norv. II. S. 3.

[2] Dipl. Norv. I. S. 55. Ogsaa i det formentlig forfalskede Document om Norge som Len af St. Olaf findes Privilegier for Pilegrime omtrent i samme Udtryk som i Coelestins Bulle af 1194.

[3] Dipl. Norv. I. S. 79.

Dette forklarer, at Landalmuen ofte lagde Pilegrimene for Had, borttog deres Baade o. s. v., hvorfor Kong Erik i det nysnævnte Beskyttelsesbrev udtrykkelig forbyder saadant. Han tilføier ogsaa, at Ingen maa tilegne sig de Engstykker, som paa sine Steder vare skjænkede til Pilegrimes Brug, at de kunde have Græsgang til sine Heste, de saakaldte St. Olafs Vænge. Eriks Broder Haakon havde, endnu medens han var Hertug, udstedt en Forordning om, at der skulde fordres Pas for »de store Ribalder, som sagde sig at gaa Pilegrimsgang,«[1] og virkelig er der ogsaa fra den senere Tid bevaret saadanne Pas og Anbefalingsbreve, hvorved navngivne Pilegrimes Skikkelighed bevidnes.[2] I 1328, da Domkirkens første Brand rimeligvis har gjort det i særegen Grad vigtigt for Erkebispen at samle mange Pilegrime, gjentages atter i et Brev fra Kong Magnus Eriksson til Indbyggerne i Østerdalen, Solør og Oplandene de gamle Privilegier for saadanne Reisende,[3] men Sønnen Haakon omtaler atter (1359) Pilegrimene som Folk, der »ofte ikke gjøre andet end ondt«.[4] I 1371 tilstod Pave Gregor XI. fra Avignon i Anledning af Domkirkens forestaaende Istandsættelse en for tyve Aar gjældende særegen Aflad for dem, der valfartede til St. Olaf, nemlig i visse Tilfælde et Aars og firti Dages Aflad, i andre hundrede Dages.[5] I senere Tid blev her, som ellers,

[1] G. Schøning, Throndhjems Domkirkes Beskrivelse, S. 171.

[2] Dipl. Norv. IV. S. 194 og I. S. 556. Det første af disse Breve er en Præsts Attest for to norske Pilegrime, det andet to Lægmænds Erklæring om en Pilegrims Hæderlighed.

[3] Norges gamle Love, III. S. 154.

[4] Schøning, Thr. Domk. Beskr. S. 171.

[5] Dipl. Norv. I. S. 316. (»Ecclesia Nidrosiensis, ad quam devotionis causa concurrit gentium multitudo«).

Reisen ofte udført ved en Fuldmægtig, og af og til finder man den ogsaa paalagt ved Dom.[1]

Hvad der imidlertid i vore Dage giver disse Pilegrimsfarter størst Interesse, er det store Monument, som de have efterladt. Thi, hvor stor en Andel end kongelig og privat Gavmildhed i Forbindelse med Afgifter og Ydelser af forskjellig Art kan have havt i Throndhjems Domkirkes Herlighed, er det dog vistnok uimodsigeligt, at uden Pilegrimenes Ofringer vilde ikke Skandinaviens nordligste Kathedralkirke tillige være bleven dets største og prægtigste. Fromme Reisende fra mange Kanter af Nordeuropa have ydet sit Bidrag til dette Tempels Mure, mest dog naturligvis Pilegrime fra de tre Broderriger. Her som paa saa mangfoldige Steder bliver Olafdyrkelsens Historie noget mere end norsk.

Olafs Legeme var, dengang han erklæredes for Helgen, blevet skrinlagt i den af Olaf Tryggvessøn opførte og af St. Olaf selv gjenopbyggede Klemenskirke. Derefter førtes Skrinet til den af Magnus den Gode og Harald Haarderaade byggede Mariakirke, og saa i Olaf Kyrres Tid til den da just opførte Christkirke, Nidaros's og Norges første Kathedral, der antages at have været en Langkirke med enkelt Skib. Efterat imidlertid Nidaros ved Midten af tolvte Aarhundrede var blevet Erkesæde, fandt de nye Metropolitaner denne Kirke for liden, og under den anden Erkebiskop, Eystein Erlendssøn (1161—1188), der nedenfor selv skal om-

[1] Saaledes kjendes et Tilfælde af denne Art fra Tønsberg omtrent 1400 (Jens Müller, Beskr. over Jarlsbergs Provsti, Kbhvn. 1772, S. 27) og et fra Thelemarken i Anledning af Leiermaal 1458 (Dipl. Norv. III. S. 613).

tales som en af Norges Helgener, paabegyndtes derfor Christkirkens Forandring til en ny Kirke i stor Maalestok, den berømte Domkirke, der sandsynligvis aldrig har været helt fuldført, men antages at have været sin Fuldendelse nærmest i Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede, hvorefter den allerede 1328 rammedes af den første blandt de sørgelige Ildebrande, der gjentagne Gange have ødelagt den. Saavel efter denne Brand som efter den næste (1432) have dog visselig, om end baade Begeistringen var sunket og Midlerne vare forringede, betydelige Restaurationsarbeider fundet Sted, og endnu Erkebiskop Erik Walkendorf († 1522) arbeidede ivrig i Domkirkens Interesse, men derpaa indtraf 1531 atter en Ildebrand, der blev saameget farligere, da den kom omtrent samtidig med Katholicismens Fald.

Denne Kirke, der med Føie allerede i Middelalderen ansaaes for »Landets Krone og Prydelse«,[1] er som oftest, saaledes ogsaa af sin Historieskriver Schøning, bleven benævnt Christkirken, skjønt dog enkelte, saasom Torfæus,[2] have kaldet den »Olafskirken«. Dette er udentvivl ogsaa det rette, thi en Mængde bevarede Sigiller, hvis Originalstempel i 1875 er gjenfundet i Nærheden af Kirken, bærer denne Indskrift: *Sigillum capituli ecclesie sancti Olaui regis et martiris*, og i sammes Midtflade sees St. Olaf med Liljescepter og Korsæble, siddende paa Thronen, medens der til begge Sider af hans Hoved er anbragt en Rose, Nidaros's Mærke.[3]

[1] Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur for 1853, S. 5. Dipl. Norv. VII. S. 140.

[2] Historia Orcadum, Hafn. 1697, p. 56.

[3] K. Rygh i det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede, VIII. S. 64. Dipl. Arn. Magn. II. Tab. VI.

Vistnok forekommer Navnet »Kristkirkja« i Diplomer fra Middelalderen, men dette Sigil tyder dog paa, at det andet Navn idetmindste til en Tid har været det officielle. Som bekjendt gaves ogsaa en anden Olafskirke i Throndhjem, af hvis Grundvolde der endnu kan paavises Spor.

Der dannede sig, rimeligvis henimod Middelalderens Slutning, et Folkesagn om, at den store St. Olafs Domkirke, hvori hans Levninger hvilede, skulde være opført af ham selv, og i denne Fortælling anbragtes da det almindelige Vandringssagn om et Trold, der betinger sig Sol, Maane og Bygherrens Øine i Byggeløn, hvis denne ikke kan udfinde dets Navn.[1] Hvad angaar St. Olaf og Domkirken i Throndhjem, har Sagnet været udbredt baade i Norge[2] og i Sverige, men da det baade er blevet først og bedst optegnet i Broderlandet, ville vi fortælle det efter den svenske Kilde.

Efterat St. Olaf, heder det, med sit vidunderlige Skib, som seilede baade over Land og Vand, var kommen til Norge og der havde indført den christne Tro, vilde han lade bygge en saa stor Kirke ved Throndhjems Havn, at alle fremmede Folkeslag skulde kunne holde Gudstjeneste der under eet Tag uden at hindres ved Forskjellen i Tungemaal, og der skulde derfor være syv Prækestole i Kirken, som kunde være i Brug paa en Gang. Men neppe var Kirken halvfærdig, førend der blev Mangel paa alt, hvad der tiltrængtes til Bygningen. St. Olaf gik da i sin Bedrøvelse ud i Skoven og stødte der paa et Trold, som tilbød sig at gjøre den hele Bygning færdig, mod at Kongen enten skulde

[1] Cfr. Simrock, Handb. d. Deutschen Mythologie, 3. Aufl., Bonn 1869, S. 53.

[2] A. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg., S. 14-15.

give ham Solen og Maanen eller overlevere sig selv i hans Vold, hvis han ikke forinden kunde udfinde Bygmesterens Navn. Men kunde han det, skulde denne til evig Tid være Olafs Fange. Jo mere Kirken nærmede sig sin Fuldendelse, desto mere sorgfuld blev da Olaf. Hver Aften gik han ud for at grunde paa Troldets Navn, men aldrig lykkedes det ham at opspore, hvad dette hedte, eller hvor det boede. Endelig, da Kirken kun manglede Taarnspidsen, gik Kongen en Aftenstund ud for at opsøge det Sted, hvor han først havde truffet Troldet, og her fik han omsider høre et Barn skrige inde i et Bjerg, medens Moderen søgte at stagge det med de Ord: »Ti stille, min Søn, imorgen kommer din Fader Skalle hjem med Sol og Maane eller med Kong Olaf selv.« Da Kongen nu havde faaet Troldets Navn at høre, gik han tilbage til Kirken og gav Agt paa det Øieblik, da Troldet skulde sætte Spidsen paa Taarnet og derfor bøiede sig. Da raabte Kongen til ham: »Skalle, sæt Korset ret!« Troldet kastede sig saa ned i den Tanke at falde ned paa Kongen og knuse ham, men St. Olaf løb tilside, kastede sin Øxe mod hans Knæ, lod derpaa Skalle gribe og havde ham bunden under sin Stol hele sin Livstid. Derfor kaldes ogsaa Skalle St. Olafs Dæggekalv.[1]

Det vilde have været heldigt, om vi havde besiddet en Skildring fra Middelalderen selv af Olafsdyrkelsen i Nidaros, der kunde have lært os, hvorledes det

[1] Johan Eenberg, Kort Berättelse af de märkwärdigste Saker uti Upsala Stad, Ups. 1704, S. 17-19. Det samme Sagn er forresten i Sverige knyttet til andre Kirker, hvis Oprindelse tilskrives Olaf, og forekommer navnlig hyppigt i Nerike, hvor Olaf skal have bygget Kirker i Hardemo, Kil og Hammar ved Skalles Hjelp. Herm. Hofberg, Nerikes gamla Minnen, Örebro 1868, S. 234-235.

egentlig gik til, naar Omegnens Befolkning og de tilstrømmende Pilegrime i talrig Skare samledes ved Helgenens Grav. Der haves imidlertid kun Antydninger. Jeg skal her forsøge at sammenstille dem.

Paa Stenbjerget ovenfor Throndhjem, over hvilket den gamle Landevei førte fra det Søndenfjeldske, og hvorfra der falder en herlig Udsigt over den skjønne Egn, Nidelvens Slyngninger, Staden med dens Kirketaarne og Fjorden med dens to Klosterøer, Munkholmen og Tuterøen, var der et Punkt, der kaldtes Feginsbrekka eller Glædens Bakke.[1] Det samme Navn havde Nordmændene ogsaa givet en Høide, hvorfra man fik Rom i Sigte.[2] Begge Steder ere udentvivl blevne saaledes benævnte af Pilegrime, der med Glæde hilsede Maalet for sin Vandring.

Udentvivl kunde Olafs Helligdom gjøre Regning paa Besøg omtrent til enhver Tid af Aaret, men det var dog selvfølgelig visse enkelte Tider, da det egentlige Pilegrimsstevne fandt Sted. Først og fremst naturligvis ved hans to Festdage, der fulgte meget nær efter hinanden, nemlig Hovedfesten, den 29de Juli, hans Passionsdag eller, som det i Kirkesproget ogsaa kaldtes, Fødselsdag, og dernæst 3die August, hans Translationsdag, eller den Dag, da hans Lig (1031) var flyttet fra Sandmælen, der, hvor siden Domkirken reiste sig, hen til Klemenskirken. Denne Dag kaldtes i det gamle norske Sprog Olafsmessa siðari eller œfri. Hertil kom 28de Juli som St. Olafsaften (*vigilia*, vaka) foran den store

[1] Sverres Saga, Cap. 35.

[2] Symbolae ad geogr. medii aevi, ed. E. C. Werlauff, Haun. 1821, IV. p. 22, (cfr. p. 44, hvor den lærde Udgiver iver en anden, men ikke rimelig Forklaring af Udtrykket).

Fest, og paa Søndagen mellem vigilia og Ottendedagsdagen efter Festdagen (octava) saavelsom ogsaa denne Ottendedagsdag selv fandt ogsaa egen Olafstjeneste Sted.[1] Det var bekvemt nok for Tilreisende, at denne Olafshelg just faldt ind i den smukke Aarstid.

De Syge og andre bodfærdige Pilegrime indfandt sig gjerne i Kirken Olafsaften og tilbragte Natten der under Faste, Bøn og Paakaldelse. De pleiede at medbringe Voxlys.[2] Derpaa kom om Morgenen den store Fest, og Skrinet blev med stor Høitidelighed baaret i Procession gjennem den prægtige, vestre Kirkeport ud paa Kirkegaarden, og medens det bevægedes fra Sted til andet, rørte Syndere derved eller opsøgte den Plads, hvorpaa det havde staaet, og forrettede der sin Bøn.[3] Stundom kunde Skrinet under Processionen gjøre særegne Undere. I Olaf Kyrres Tid hændte det saaledes, at det pludselig blev saa tungt, at man ikke kunde faa det af Stedet. Man brød da Gaden op, og der fandtes nedgravet et myrdet Barn. Saasnart dette var optaget, lod Skrinet sig bære videre.[4]

En sildigere Forfatter, Peder Claussøn, hvis Hjemmelsmand, Thrønderen Jon Simonssøn, rimeligvis har været Øienvidne til disse Processioner i deres allersidste Dage, beskriver dem saaledes: »Og naar Erkebispen gik i Proces og lod bære St. Olafs Skrin omkring, da havde

[1] Scr. Rer. Dan. II. p. 544, 550.

[2] Foru þau til hins hælga Olafs konongs kirkiu, hafðu með ser vaxlios oc dyrkaðu þa hælgu hatið með fastu oc vaktu þar um nottena með margum aðrum vanfœrum mannum. Olafs Saga, udg. af Keyser og Unger, Chra. 1849, Cap. 116.

[3] Samme Saga, Cap. 122.

[4] Olafs Saga, udg. af Munch og Unger, Chra. 1853, Cap. 272.

han en Chorkaabe paa af gyldne Stykker og paa Ryggen et Billede af Guld, eftersom man maler den hellige Trefoldigheds Lignelse. St. Olafs Skrin var indlukt i tvende Trækister, den ene udenover den anden, og den yderste overtrækt med Guld og Sølv, hvilken Kiste 60 Mand skulde bære i Processen, og Kisterne omhængte med smaa Poser, som man lagde Offeret i, og ovenpaa Kisten stod Poenitentiarius og udraabte Pavens Aflad til dem, som ofrede, og fik de stundom 4 eller 5000 Mark Sølv paa en Dags Tid.« En Mængde Kors, Monstrantser, Billeder o. s. v. bares ligeledes i Processionen, og navnlig bares foran Skrinet det store Sølvkors, som Olafs Søstersøn, Guttorm Ketilssøn, havde skjænket efter sin Seier over Irerkongen Margad.[1]

Det heder udtrykkeligt, at de fleste vidunderlige Helbredelser fandt Sted paa Olafsdagen.[2] Men ved Siden af denne nævnes ogsaa Kirkemessen eller Aarsdagen for Kirkens Indvielse (at jafnlengð þess, er kirkja var vigð) som en stærkt besøgt og ved Jertegn udmærket Dag.[3] Vi vide ikke, naar denne Dag faldt. Paa det Sted i Sagaen, hvor denne Kirkemesse omtales, er det den i Olaf Kyrres Tid opførte Christkirke, der menes, og denne Kirkemessedag er sandsynligvis senere bibeholdt for den senere Domkirke, som er en Udvidelse af den forrige og derfor neppe er bleven indviet paany.

At den Kirke, hvori St. Olaf hvilede, ophøiedes til

[1] Peder Claussøn, Norriges Bescriffuelse, S. 89. Schøning, Thr. Domk. Beskr., S. 166.

[2] Heilagra Manna Søgur, II. S. 182.

[3] Olafs Saga, udg. af Munch og Unger, Chra. 1853, Cap. 271. Kirkemessen (dedicatio) var overhoved en local Festdag i enhver Kirke.

Metropolitankirke for Norge ved Erkesædets Oprettelse (1152) kunde selvfølgelig ikke gaa af uden store Høitideligheder og særegne Mirakler. Paa den Dag, da Kardinal Nicolas Breakspeare (Hadrianus IV.) kom til Norge, fjorten Dage før den anden Olafsdag, skede eller indledes strax et Jertegn. Venderne havde fanget en Mand ved Navn Haldor, hvem de vilde hænge, men Rebet brast stadigen, og de skar saa Tungen ud af hans Mund, men han helbredes af St. Olaf.[1] Og da Kardinalen indviede Jon Birgerssøn til Erkebiskop (maaske paa Olafsdagen), fandt store Høitideligheder Sted, og Festen forherligedes endmere ved det skjønne Digt, som den berømte Skald, Islændingen Einar Skulessøn efter Kong Eysteins Opfordring havde forfattet om Olafs Jertegn, og som han nu selv foredrog. Under Oplæsningen af dette Digt, der benævnes Geisli (Straalen), mærkede man en yndig Duft i Kirken, et Tegn paa, at Olaf selv fandt Behag deri.[2] Dette Mærkeaar (annus, quo beati martyris Olavi ecclesia novi principatus et pallii vestitur honore, som det heder i det Throndhjemske Breviarium) siges ogsaa at være betegnet ved endel andre Jertegn.[3]

Endelig synes der at have fundet en mindre Olafstjeneste Sted hver Onsdag, som Ugedagen for Martyrens Død. Herom vidne nogle Linier i en af de bevarede Sequentser om Olaf:

[1] Olafs Saga, udg. af Keyser og Unger, Chra. 1849, Cap. 119.

[2] Morkinskinna, udg. af C. R. Unger, S. 227.

[3] Scr. Rer. Dan. II. p. 548 (efter Brev. Nidr.). Jertegnene ere forøvrigt de samme, der ifølge Sagaerne fandt Sted paa Kirkemessedagen.

Rex Olave, nos exaudi,
Assistentes tuae laudi,
Omni quarta feria. [1]

Olafsskrinet var at betragte som et Palladium baade for det hele Rige og for den Stad, hvor det hørte hjemme. Der opkom saaledes, som det heder i Magnus Barfods Tid, en Ildebrand i Nidaros, og man bar da Skrinet ud for derved at standse Ilden. En uvittig og fremfusende Mand begyndte da at slaa Skrinet og skjænde paa den hellige Konge og sagde, at Alt vilde brænde, om han ikke viste sin Miskundhed. Kirkerne sparedes for Ilden, men hin Mand blev strax hjemsøgt af Øienverk, hvorfra han dog helbrededes, da han havde gjort Bod og ydmyget sig for St. Olaf. [2]

Men fornemmelig maatte St. Olafs Skrin ikke mangle ved Kongernes Hyldinger, naar disse fandt Sted i Nidaros. Man opsatte endog Edsaflæggelsen, hvis Skrinet ikke kunde være tilstede. Da saaledes i 1217 Geistligheden negtede at udlevere dette til Haakon Haakonssøns Hylding, aflagdes ingen Ed, men Konge og Folk forpligtede sig til hinanden ved simpelt Tilsagn. Da siden Hertug Skule lod sig tage til Konge, førte hans Tilhængere Skrinet med Magt ud af Kirken; Geistligheden vovede nemlig, idetmindste ikke ligefrem, at overlade ham det af Frygt for Haakons Vrede. Disse Hyldinger fandt som bekjendt oprindelig Sted paa Ørethinget, der holdtes paa Øren vestenfor Nidelvens Munding, men i det fjortende Aarhundrede flyttedes Thingstedet

[1] Miss. Nidros. og derfra aftrykt paa flere Steder, f. Ex. hos Daniel, Thesaurus hymnologicus, V. p. 283.

[2] Olafs Saga, udg. af Munch og Unger, Chra. 1853, Cap. 275. Scr. Rer. Dan. II. p. 551.

til Domkirkegaarden. Her opførtes til Brug ved Hyldingen et fast kongeligt Høisæde af Sten med mindre Høisæder paa Siderne for Rigets Høvdinger. Disse Høisæder stode der endnu, skjønt i brøstfældig Stand, i 1591. Der blev i dette og det følgende Aar givet Befaling til Ludvig Munk, dengang Lensmand paa Throndhjems Gaard, at han skulde lade dem istandsætte.[1] Rimeligvis er dog dette ikke skeet. Man har ved Gravninger i vor Tid stødt paa Grundvoldene til Høisæderne, der have staaet paa den Del af Kirkegaarden, der vender mod Thomas Angells Hus.

Antallet af andre Olafskirker rundt om i Norge har været overordentlig stort. For de fleste norske Kirkers Vedkommende vide vi ikke, til hvilken Helgen de have været viede, men der kan dog endnu, navnlig ved Hjelp af den saakaldte Røde Bog,[2] paavises mangfoldige saadanne. I Bergen gaves to Olafskirker, i Stavanger og Tønsberg hver en, og af Kirker paa Landsbygden kunne nævnes det kongelige Kapel paa Avaldsnes, Vormster i Ryfylke, Nesland, Sillejord, Bø og Helgen, alle i Thelemarken, Bamle, Tanum, Hvarnæs, Arendal i Stokke, Sæm, Tjømø, Vaale, Fiskum, Skoger, Huseby i Lier (nedreven i 16de Aarh.), Nitedal, Fors, Hemnæs og Ullensaker paa Romerike, Strøm, Sand og Ullern i Odalen, Eidskog paa Vinger, Trøgstad og Borge i Smaalenene og en stor Del Kirker i Viken. At der andensteds,

[1] Norske Rigs-Registranter, III. S. 171, 258. Cfr. (O. Rygh) Om norske Kongers Hylding og Kroning i ældre Tid, Chra. 1873, S. 5, 9, og Schøning, Beskr. af Domkirken, S. 227.

[2] Biskop Eysteins Jordebog (»Den røde Bog«), Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme, udg. af H. J. Huitfeldt, H. 1—3, Chra. 1873-1878.

vistnok især i Throndhjems Stift, maa have været en stor Mængde andre, er indlysende.

Flere af Landets Kirker skylde efter Sagnet St. Olaf sin Tilblivelse. Saadanne ere Kapellet ved Sten paa Ringerike, hvortil knytter sig en noksom bekjendt Fortælling, Vatnaas i Sigdal, Vaaler i Solør, Eivindvik i Sogn o. s. v.[1] Om en Kirke i Thelemarken, der ikke navngives, have vi en gammel Legende. Man vilde bygge, heder det, en Stenkirke til Olafs Ære, men da det kom til Stykket, fandtes der ikke brugbar Grøtsten, da Bygmesteren kom. Man vilde da lade denne reise tilbage og bygge en Trækirke i Stedet, men strax brast et Fjeld i Stykker, og der kom i Dagen saa megen Bygningssten, som man havde Brug for.[2]

Ogsaa flere af vore Klostre vare indviede til Olaf, saaledes Præmonstratensernes i Tønsberg, Minoriternes i Bergen og Prædikebrødrenes i Oslo, rimeligvis ogsaa Klostret af samme Orden i Bergen, og maaske et lignende i Hamar. Det maa nemlig mærkes, at Prædikebrødrene eller Dominicanerne baade i Norge og Sverige særlig synes at have æret St. Olaf. Udentvivl have ogsaa Hospitier været Olaf indviede, saaledes maaske et paa Helgeøen, og endelig tør et Flertal af Landets Gilder antages at have havt St. Olaf til Skytspatron. Om de fleste af disse Gilder vides ikke, under hvilken Helgens Beskyttelse de havde stillet sig, og vi kunne derfor kun nævne Myklegildet i Nidaros, Gildet i Onareim i Tysnes, Gildet i Kinservik (helliget Maria og Olaf), samt et af Gilderne i Tønsberg som sikre Olafsgil-

[1] A. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg., S. 109 fgg.
[2] Heilagra Manna Søgur, II. S. 181.

der.[1] For et af disse Gilder, nemlig det i Tysnes, er den interessante Gildeskraa af 1390 endnu bevaret i Original.[2] Man ser heraf, at den aarlige Sammenkomst fandt Sted paa St. Olafs første Helligdag og vedvarede, »saalænge Gildesbrødrene fandt for godt og Mungaat var tilovers«. St. Olafs Minne skulde drikkes og enhver Broder og Søster forrette sin Andagt ved hans Billede under Mulkt af en lybsk Penning, o. s. v. Denne Maade at vise St. Olaf Ære er paa en Maade gjenoptaget i senere Tider, idet forskjellige Klubber have taget Navn efter ham i flere af vore Byer, ligesom ogsaa en Frimurerloge i Hovedstaden har kaldt sig efter ham.

Ogsaa Gjenstande i Naturen sattes i Forbindelse med den store Helgen og fik hans Navn. Fremfor alt var dette Tilfælde med Kilder. Hvor ubegrændset Antallet af saadanne har været, sees bedst af et Vidnesbyrd fra forrige Aarhundrede om Olafskilderne i det gamle norske Landskab Baahuslen. »Källor«, siger Professor Kalm, »skola nästan finnas öfver 100 uti Bahus-Län, som hafva Namn af St. Olofs Källa«.[3] At forsøge paa at opregne alle Olafskilder vilde derfor være ligesaa ugjørligt som unyttigt. Selvfølgelig vare mange af dem søgte som Lægedomskilder, saaledes St. Olafs Kilde

[1] Se Chr. Lange, De norske Klostres Historie, 2. Udg., paa flere Steder, smnlgn. ogsaa H. Hildebrand, Medeltid gillena i Sverige (Hist. Bibliothek, utg. af Carl Silfverstolpe, Ny Följd, I. S. 9).

[2] Det store kgl. Bibl. i Kbhvn., Ny kgl. Saml. No. 205. 8vo. min. Trykt i M. Schnabels Udkast til en Beskrivelse over Hardanger, Kbhvn. 1781, Bilag E, og i Suhms Historie af Danmark, XIV. S. 588 fgg.

[3] Pehr Kalms Wästgötha och Bahusländska Resa, Sthlm. 1746, S. 180.

ved Vegsund paa Søndmøre, om hvilken Hans Strøm omtrent 1756 bemærker, »at der for 20 eller 30 Aar siden var Skik at sætte Kors derhos, saa at man ofte paa engang kunde se 100 eller 150 Kors«,[1] og St. Olafs Kilde i Imsdalen i Snaasen, »hvor mangehaande syge Mennesker skulle være hjulpne, og hvor derfor Krykker og Stave saaes mangfoldige«.[2] Den mærkeligste af alle Olafskilder var dog naturligvis den, der fremvældede ved hans Lig i Nidaros og nu er indbygget i Domkirken.

Der mangler heller ikke Exempler paa, at Planter i Folkemunde benævntes efter Olaf, skjønt han rigtignok i denne Henseende afgjort har maattet staa tilbage for den fornemste af alle Helgener, Maria. En Plante (Asplenium septentrionale, Sw.) bærer Navn af »St. Olafs Skjæg«. I Tydalen (Annex til Selbo) bære nogle frodigtvoxende gule Natvioler(?) Navn af »St. Olafs Lysestager«. Paa flere Steder, men især paa Eker og Sandshverv, kjendes af Hvermand en »St. Olafs Blom« (Geranium sylvaticum, L.), og paa Island benævnes et almindeligt forekommende Syregræs (Oxyria reniformis, Hook) »Olafs súra«.[3] Stundom hører man ogsaa, at de saakaldte Jettegryder i Folkemunde benævnes »Sanctolsgryder«.[4]

[1] Haandskrift paa Chra. Univ.-Bibliothek.

[2] Norske Vidensk. Selsk. Skr. i 19de Aarh. I. S. 211.

[3] H. J. Wille, Beskrivelse over Sillejords Præstegjeld, Kbhvn. 1786, S. 120. I. Aasen, Norske Plantenavne (Budstikken 1860), S. 27. O. St. Hansen, Bygdefortælling, Optegnelser fra Tydalen, Tromsø 1873, S. 49. Dr. F. C. Schübeler, Die Pflanzenwelt Norwegens, S. 104, 235, samt Meddelelse af denne sidste Forfatter.

[4] H. Strøm i Topogr. Journal, H. 2, S. 92.

Som i det egentlige Norge, saaledes var ogsaa i de norske Bilande Olaf almindelig dyrket. Island, der forøvrigt senere fik flere egne Helgener, havde adskillige Olafskirker og Olafsgilder.[1] Selv Grønland skal have havt to Klostre, indviede til Olaf, nemlig et i Vatsdalen for regulære Kanniker og et i Ravnsfjorden for Benedictinerinder.[2] Orknøerne, der dog tidlig fik egen Helgen i St. Magnus, havde idetmindste en Olafskirke for det Staden Kirkevaag omgivende Landsogn, og paa Hjaltland var Whiteness's gamle Kirke viet til Moderlandets store Helgen.[3] Endnu i forrige Aarhundrede fortalte Hjaltlændingerne Sagn om »St. Olla«, fra hvem de mente, at deres gamle Lov hidrørte,[4] en Erindring af, at gammel norsk Ret overhoved bar Olafs Navn. Færingerne fortælle følgende Legende om St. Olaf: Kongen skulde have spurgt nogle af deres Landsmænd, om de havde Skov paa sine Øer, og disse svarede da nei, af Frygt for større Skat. »Det blive da saa,« sagde Kongen, og i samme Stund forsvandt de færøiske Skove.[5]

[1] Dipl. Islandicum, I. (Registret). I Raudasands Kirke var et Olafsskrin (Biskupa Søgur, I. S. 645).

[2] Grønlands historiske Mindesmærker, III. S. 254, 540, 544, 564.

[3] Saml. t. N. F. Spr. og Hist. VI. S. 88 og 491. Af Kirken ved Kirkwall findes nu kun Ruiner. Handbook of the Orkney Islands, Kirkwall s. a. (1878?), S. 48.

[4] S. Hibbert, A description of the Shetland Islands, Edinb. 1822, p. 277.

[5] A. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg., S. 107.

III.

Olafs Dyrkelse udenfor Norge i den tidligere Middelalder. Han bliver en fælles-nordisk Helgen. Særlig er hans Anseelse stor i Sverige. Beviser paa hans Dyrkelse der samt i Danmark, navnlig i Skaane. Esthland. Nordtydskland. De britiske Øer. Constantinopel. Novgorod.

Da Olaf blev erklæret for hellig i Norge, havde endnu intet af de to øvrige nordiske Riger faaet en national Helgen, allermindst en kongelig. Dette maatte allerede lette hans Dyrkelse Indgang hos Broderstammerne.. Hertil kom endnu, at Olaf i Livet havde været vel kjendt af disse, og at hans egen Søn snart blev Danmarks Konge. Olaf blev saaledes en fællesnordisk Helgen og overstraaler i denne Henseende afgjort Danmarks Knud Konge og Sveriges Erik, der væsentlig kun dyrkedes i sine egne Lande. Eriks Cultus blev først indført i Norge, efterat Folkungerne havde besteget dets Throne,[1] og Knud er ikke engang anført i det throndhjemske Missale, uagtet Norge, da dette udkom (1519), havde været forenet med Danmark i henved halvandet Aarhundrede.

[1] Dipl. Norv. I. S. 221 og II. S. 298.

Man skulde endog tro, at Olaf har været Sveriges egentlige Folkehelgen, indtil Kong Erik Jedvardssøn i tolvte Aarhundrede ved sin Død vandt denne Stilling. Dette bliver sandsynligt af flere Grunde, især fordi Olaf, efter at Eriks Hellighed var erkjendt, oftere optræder ved dennes Side paa en saadan Maade, at han oprindelig maa have været ene om Æren. Som vi senere skulle høre, anbragtes nemlig Olafs Billede ved Siden af Eriks paa det svenske Rigsbanner, Rigets Hovedkirke i Upsala var viet til disse to Kongehelgener, og de havde i denne et fælles Alter.[1] I Eriks Mirakler er ogsaa Olaf med. En Mand lover saaledes Pilegrimsfart til Erik og til Olaf, og i Olafsnatten faar han Aabenbaring om, at han er helbredet og derfor bør gaa til St. Erik med sit Offer, ligesom ogsaa Kong Birgers Hovmester paa en Gang anraaber disse to Konger om Hjelp for sin syge Herre.[2] Høist betegnende er det ogsaa, at den svenske Geistlighed ligefrem maatte optræde imod Olafsdyrkelsen i Angermanland, Helsingland og andre nordlige Grændselande, for at den ikke skulde volde altfor stor Afgang i Eriks- eller den forenede Eriks- og Olafs-Dyrkelse i Upsala. I disse Landskaber havde der nemlig fra ældgammel Tid af været gjort Løfter og ofret Gaver til Olaf i Nidaros, saa at det endog havde lykkedes de nidarosiske Erkebiskopper at forvandle disse Gaver til en aarlig fast Olafsskat, paa hvilken der 1336 endog var givet pavelig Bekræftelse. Herom opstod der Strid mellem Erkebisperne Paal Baardssøn i Nidaros og Heming i Upsala, hvilken Strid især førtes i Aaret 1344. De nærmere Omstændigheder

[1] Dipl. Norv. III. S. 196.

[2] Handlingar rörande Skandinaviens Historia, VI. S. 34, 39.

ere forøvrigt temmelig uklare, dog synes, som rimeligt kunde være, den upsalske Erkestol at have seiret, skjønt Pilegrimsfarterne til Nidaros fremdeles vedbleve hyppigen at finde Sted.[1] Vi have ogsaa under Beskrivelsen af disse havt rig Anledning til at paapege, at de lige til den senere Tid have efterladt sig Minder hos den svenske Almue.

Som nogle af de utallige Beviser paa Olafs Dyrkelse rundt om i Sverige ogsaa udenfor Rigets Moderkirke i Upsala kan anføres, at Norrköpings egentlige Stadskirke var St. Olaf helliget,[2] i Tiundaland var der et St. Olafs Sogn,[3] i Lødøse havde han en Kirke,[4] i Åbo og Strengnes vare Dominikanerklostre og i Skara et Franciscanerkloster indviet til ham,[5] ogsaa i Enköping havde han sit Kloster,[6] og paa Åland maa han i særegen Grad have været dyrket, siden Øens Sigil var prydet med hans Billede og havde Omskriften: »S. Terre Alandie et S. Olavi regis«.[7]

I særegen Grad blev St. Olafs Minde holdt i Ære paa Øen Gotland eller Gulland. Herhen var han selv kommen, dengang han fra Gardarike drog til Sverige, og her skal han virkelig have udrettet meget til Christendommens Udbredelse, var paa en Maade bleven Øens Apostel. Han skal have landet i Havnen Akrgarn

[1] Dipl. Norv. I. S. 189 og III. S. 192-196; cfr. Keyser, Den norske Kirkes Historie, II. S. 295-296, og Suhms Historie af Danmark, XIII. S. 115.

[2] Styffe, Skandinavien under Unionstiden, S. 186.

[3] Sammesteds S. 268.

[4] Sammesteds S. 103 og Dipl. Norv. IV. S. 170 (Aar 1330).

[5] Styffe, l. c., S. 310, 211, 103.

[6] Sammesteds S. 261.

[7] Sammesteds S. 308.

paa den østlige Kyst af Øen. Her vises endnu St. Olafs Holme, nu en Halvø, og Levninger af en Kirke, forhen St. Olafs Kapel.[1] I Kirkeby skal Olaf have opført et stort Stenhus, hvor Sagnet siden paaviste hans Seng, Stol o. s. v.[2] I Visby fandtes en herlig Kirke for Olaf, som det siges bygget paa Foranstaltning af Kong Erik Eiegod paa hans Tog til det hellige Land. Levninger af den findes endnu.

Medens Knud Konge i det store blev Norge uvedkommende, og man neppe kan finde andre Spor til hans Dyrkelse her, end at Brønø Kirke i Nordland var ham indviet, at der havdes Relikvier af ham i St. Svithuns Kirke i Stavanger,[3] og at der 1497 stiftedes et Alter og en Præbende i Throndhjem for ham i Forening med Olaf og Erik (præbenda trium patronorum),[4] indtog, som antydet, Olaf en fremragende Helgenstilling i Danmark og det lige fra sin Død af og indtil Reformationen.

Dette fremtræder strax derved, at Legenderne betegne to af Danmarks mindre Helgener som Olafsdyrkere, ja den ene endog som en Tjener af Olaf. Om St. Tøger (Theocarus), der dyrkedes i Vestervig, heder det, at han fra sit Fødeland, Thüringen, skal være kommen

[1] Lemke, Visby Stifts Herdaminne, S. 159.

[2] Strelow, Cronica Guthilandorum, Kbhvn. 1633, S. 129 flg. Se ogsaa P. A. Säve: Några ord om konung Olof Haraldssons uppträdande på Gotland, i Sv. Fornminnesföreningens Tidskrift, II. S. 247-265.

[3] Dipl. Norv. V. S. 703.

[4] Dipl. Norv. IV. S. 789. Den stiftedes af Fru Inger Erlandsdatter (af Losne-Ætten) for hendes anden, af de søndmørske Bønder dræbte Mands, Arald Kanes, Sjel, og inddroges efter Reformationen af hendes Arving Erik Rosenkrands. (Norske Rigs-Registranter, I. S. 291, 293).

over England til Norge og der have været Olafs Kapellan, men siden have begivet sig til Danmark.[1] Og om den hellige Anders i Slagelse berettes, at han efter Hjemkomsten fra sin vidunderlige Nattefærd fra Joppe til Slagelse drog afsted først til Compostella og derfra til St. Olaf i Norge.[2]

Et Par af Olafs ældre Mirakellegender henføres ogsaa til Danmark. Der var, heder det, en Greve i Landet, en ond Mand, som hverken frygtede Gud eller Mennesker. Denne havde en Tjenestepige fra Thrøndelagen, der troede fast paa den hellige Kong Olaf, men Greven kaldte det hele Tant og Paafund. Saa kom den Dag, da den hellige Konge havde ladet sit Liv, men Greven vilde ikke høre om nogen Helg og bød sin Pige at ilde Ovnen for at bage Brød. Hun turde ikke andet gjøre, men græd og bad til Olaf, at han vilde hevne saadan Ugudelighed. Og se, strax blev Greven blind paa begge sine Øine, og Brødene bleve alle til Sten, og af disse Stene kom siden nogle til Domkirken i Throndhjem. »Og siden den Tid har man holdt Olafsmessen i Danmark.«[3] Flere andre Træk af

[1] Pontoppidans Annales Eccl. Dan. I. p. 194.

[2] Dänische Bibliothek, Drittes Stück, Copenh. 1739, S. 151. E. Schebel har (i sit Skrift: De danske Helgene, Kbhvn. 1869, S. 163) misforstaaet Legenden, naar han fortæller, at Anders besøgte Compostella og Throndhjem i den samme Nat, som han flyttedes hjem fra Joppe.

[3] Denne Legende hører til de hyppigst forekommende og findes saaledes i Olafs Saga, udg. 1849 af Keyser og Unger, S. 78, i det Lybekske Passionale (Scr. R. Dan. II. p. 538-539), endvidere (i en noget forandret Skikkelse) i Einar Skulessøns Geisli (v. 32), og endelig i den af Munch og Unger udgivne større Olafs Saga, Cap. 106, samt i Heilagra Manna Søgur, II. S. 176. I Breviarium Slesvi-

Danskes Olafsdyrkelse kjende vi allerede fra Skildringen af Pilegrimsfarterne til Nidaros.

I Skaane, i Middelalderen Danmarks Hovedstift, synes Olafs Dyrkelse i særlig Grad at have været udbredt. Flere af Stæderne her havde Olafskirker, blandt andre Metropolitanstaden Lund, hvor han ved Siden af St. Knud var den eneste nordiske Helgen, som nød denne Ære, thi alle de øvrige af Erkesædets sytten Kirker vare indviede til Trefoldigheden, Vor Frue, Apostlerne eller fremmede Helgener. I Halmstad og Helsingborg havde ligeledes Olaf sine Kirker, i Halland dertil to Landskirker, Straavalla og Gällinge. Mærkeligst vare dog to Valfartskirker for den norske Kongehelgen. Den ene var Kirken i Lunkinde i det østlige Skaanes Skovegn, der endnu kaldes Olafs Kirke, og om hvilken vi senere skulle fortælle udførligere. Den anden var Hallerøds Kirke i Onsjø Herreds Skovegn i det mellemste Skaane, hvorhen Pilegrime valfartede ikke alene fra dette Landskab, men ogsaa fra andre Egne af Skandinavien. Et Document af 1573 giver gode Oplysninger om denne sidste Kirke. Det heder her: »I forrige Dage, under den vederstyggelige Pavens Religion, var der megen Vildfarelse i Hallerøds Kirke formedelst det Belials Alter, som man kalder St. Olafs i Hallerød, hvilken var begyndt og stadfæstet ved Bispernes beseglede Breve, som endnu til Vidnesbyrd ere tilstede, saa at der skulde uddeles Aflad blandt alle dem, som dette Afguderi med deres Skjenk, Offer og Gaver forfremmede, og to Dage

cense, hvor denne Legende er optagen, fortælles den noget anderledes, (idet der istedenfor en Greve nævnes en »praepositus«). I de to sidste Kildesteder er det. at dette Jertegn angives som Foranledning til Olafsmessens Indførelse i Danmark.

i hver Uge skulde der synges Messe for dette Olafs Alter. Af denne udvortes Hellighed og Overtro er det kommet saavidt, at mange Pilegrime ere hidkomne fra Halland, Blekinge, Sverige og andre Lande med Øxne, Kjør og andre store Gaver for at bekomme denne Afguds Aflad og Helligdom. Og af disse Gaver og Ofre havde Præsten her i Sognet en aarlig vis Hjelp (en Oxe og en Ko) til sin Underholdning og Føde. Og naar Afladsdagene vare forhaanden, da kom der saa megen fremmed Almue hid til Hallerød, at Præsten maatte sige Messe for dem paa Kirkegaarden.« [1]

Paa Bornholm og i Helsingør bære endnu Kirker St. Olafs Navn, i Hjørring havde han en Kirke,[2] i Aarhus havde han 1426 et Sogn,[3] ligesom vistnok i Roskilde, hvor en Gade bar hans Navn.[4] I Kjøbenhavn møde vi flere Vidnesbyrd om Olafs Dyrkelse, navnlig i Katholicismens senere Tider. Saaledes indviedes i 1509 af Oslobispen Anders Mus paa den roskildske Biskops Vegne St. Nicolai berømte Sognekirke i Kjøbenhavn til Nicolaus. det hellige Kors og St. Olaf,[5] i Frue Kirke havde Raadmanden Laurens Nielsen Vinnere, en Mand, der med hele sin Familie viste Kirken stor Kjærlighed, i Aaret 1423 stiftet et Alter for St. Olaf og St. Gjertrud, der fik sin Plads i Vor Frue Kapel,[6] og St. Jør-

[1] M. Weibull i Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, 1873, S. 75-77.

[2] D. H. Wulff, Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts Historie, Aalborg 1872-1874, S. 119.

[3] Scr. Rer. Dan. VI. p. 505.

[4] Regesta Dipl. Dan. I. S. 381 (26 Juni 1415).

[5] H. Rørdam, Kjøbenhavns Kirkers og Klostres Historie, Kbhvn. 1859-1863, S. 245.

[6] Sammesteds S. 178 fgg.

gens Hospitals Segl fremstiller Olaf, siddende paa Thronen med Øxen i høire Haand.[1] At der rundt omkring i flere danske Kirker fandtes Billeder og Relikvier af Olaf, er bekjendt nok. Hellige Gjenstande forsynedes med hans Navn,[2] og omkring i Landet fandtes ogsaa her Olafskilder.

I den fjerneste Del af det egentlige danske Rige, i Stiftsstaden Slesvig, havde Olaf i sin Tid en Kirke, der dog temmelig tidlig forsvinder og antages at vær brændt 1287.[3]

Ogsaa i Esthlands fornemste Stad, Reval, fik Olaf en Kirke. Den hidrører fra det danske Herredømme i Landet og antages at være bygget ikke af Stadens Borgere, men af en eller anden dansk Konge, maaske allerede af Valdemar Seier selv, hvilket sluttes deraf, at Dronning Margareta (»Sprenghest«) og hendes Søn Erik Glipping i 1267 skjænkede denne Kirke med dens Parochialrettigheder til St. Michaelsklostret i samme By.[4] Kirken opførtes i gothisk Stil og er endnu til.[5]

[1] H. Rørdam, Kjøbenhavns Kirkers og Klostres Historie, Kbhvn. 1859-1863, S. 335.

[2] Saaledes Klokker og Døbefunter. J. F. Fenger i Kirkehist. Samlinger, II. S. 481-482.

[3] Sach, Geschichte der Stadt Schleswig, Schl. 1875, S. 65. Naar denne Forf. anfører, at Kirken ikke kan antages at være opført førend 1164, »da der heilige Olav um 1164 Schutzpatron Norwegens ward«, da er dette naturligvis grundet paa en grov Misforstaaelse af, hvad der skede i hint Aar. Sandsynligere turde det være, at den allerede hidrørte fra Magnus den Godes Dage, da denne Konge, som bekjendt, færdedes meget i den sydlige Del af sit danske Rige.

[4] Fr. Ge. v. Bunge, Das Herzogthum Estland unter den Königen von Dänemark, Gotha 1877, S. 171.

[5] P. A. F. K. Possart, Die russischen Ostseeprovinzen, Stuttgart 1846, Th. 2, S. 197-198.

At Olafs Hellighed har været kjendt i Nordtydskland, have vi allerede ovenfor (S. 24) omtalt efter Adam af Bremens Vidnesbyrd. Det var dog først i den senere Middelalder, at man i det egentlige Tydskland hører om egne Altre for ham. Som bekjendt blev Olafs eneste Datter Ulfhild gift med Hertug Ordulf af Sachsen og ved ham Stammoder for hele det berømte welfiske Hus.[1] Men ikkedestomindre kjendes intet Spor til, at Olaf har været dyrket af Welferne eller i deres Lande.

Af megen historisk Betydning ere de Vidnesbyrd, der i talrig Mængde ere bevarede om Olafs Dyrkelse paa de britiske Øer. De godtgjøre paa det klareste, hvor stærkt det nordiske Element har været i Befolkningen i hine Lande.

I London havde eller har Olaf ikke en, men mange Kirker. En af disse ligger i Southwark, og i denne Bydel bærer ogsaa en Gade Navn dels af St. Olaves street, dels af Tooley street, hvilket sidste Navn ēr en Forvanskning af det første. Inde i Cityen, det egentlige gamle London, findes tre Olafskirker, en i Silverstreet, to i Cityens østlige Udkant.[2] En af disse Kirker i Cityen, uvist hvilken, omtales i vore Sagaer, og der knytter sig en Legende dertil, opstaaet rimeligvis allerede i det ellevte Aarhundrede. Alvald, fortælles der, hed en Krøbling, hvem St. Olaf helbredede. Han faldt en Dag i Søvn, og der kom da i Drømme til ham en

[1] Se Stamtavlen i Symbolae ad hist. antiqv. rer. Norveg., ed. P. A. Munch, Chra. 1850.

[2] J. A. A. Worsaae, Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland, Kbhvn. 1851, S. 40-41. Thomas Carlyle (The early kings of Norway &c., London 1875, p. 152-153) omtaler ogsaa 4 Kirker for Olaf i London.

anselig Mand og bad ham fare til St. Olafs Kirke i London, thi der skulde han blive frisk. Han reiste afsted og kom omsider til Bryggen i London. Da han her spurgte efter den betegnede Kirke, kom der en Mand og tilbød ham at ledsage ham derhen. Foran Døren var der en høi Tærskel, der skulde væltes indad. Den syge blev frisk, men da han saa sig om efter Ledsageren, var denne forsvunden.[1] Ogsaa Exeter havde sin Olafskirke, i Norfolk i Østangel findes endnu en »St. Olaves bridge«, og i Chester paa Nordgrændsen af Wales har man endnu en Olafskirke og en Olafsgade. Ogsaa York har en saadan Kirke.[2] I samme Stad stiftede Allan, Greve af Bretagne, i Aaret 1078 et Abbedi, der indviedes Olaf, men 1089 blev helliget Maria.[3]

Selvfølgelig overførtes Olafsdyrkelsen til Irland, hvor der endnu længe efter Olafs Død bestod norske Riger. Da Nordboerne, eller som man her kaldte dem Østmændene, henimod Midten af det ellevte Aarhundrede grundede en Kirke i Dublin for den hellige Trefoldighed, skjænkedes der til denne mellem andre Relikvier ogsaa Stykker af St. Olafs Klæder. Olaf fik ogsaa sin egen Kirke i Dublin, der var til endnu i den sidste Del af Middelalderen, dog rigtignok under det forvanskede Navn Tulloch.[4] Ogsaa i Skotland har der udentvivl været flere Olafskirker, og der er Spor af Olafsdyrkelse ogsaa i Normandiet og Frankrige.[5]

[1] Olafs Saga, udg. af Keyser og Unger, S. 85.
[2] Worsaae, l. c. S. 64.
[3] William Dugdale, Monasticon Anglicanum, New Ed., Vol. III, London 1821, p. 529.
[4] Worsaae, l. c. S. 425.
[5] Acta Sanctorum, Mens. Jul., Tom. VII, p. 88, E.

Som bekjendt har Olaf nydt den for en occidentalsk Helgen sjeldne Ære at blive dyrket indenfor den græske Kirkes Enemærker. Have end hans Tilbedere kun været de i Constantinopel og i Rusland bosatte eller tjenende Nordboer, er hans Cultus dog bleven taalt af den byzantinske Geistlighed. Han har i disse Egne vistnok endnu mere end i Norden selv været en fælles Helgen for alle nordiske Mænd.

I Constantinopel fik Olaf sin Kirke, og flere Legender fortaltes angaaende denne og om hans Jertegn i den byzantinske Verden overhoved. Ifølge en Beretning skulde Kirken være bygget af Helgenens Halvbroder, Harald Haarderaade, der før et Slag havde anraabt ham om Bistand og lovet ham en Kirke. Keiseren skulde derpaa have lagt mange Hindringer i Veien for Indvielsen, og vel omsider have samtykket deri, men ladet Kolven udtage af dens Klokke. Olaf aabenbarede sig da for ham i Drømme og truede ham, men da det ikke hjalp, faldt Keiseren i en Sygdom, og efterat Keiserinde Zoe havde søgt Raad hos Harald, fik endelig Olaf Kolven tilbage, og Keiseren helbrededes.[1] Siden opkom et Sagn om en Kamp ved Petzinavoldene i Vallachiet under Keiser Kyrialax, hvorved maa forstaaes en af de comneniske Keisere, enten Alexius Comnenus (1081—1118) eller Sønnen Kalo-Joannes (1118—1143). Først vare her selve Grækerne, derefter Keiserens frankiske og flamske Leietropper blevne slagne, og han blev da heftig forbitret paa sine Mænd. Disse raadede ham da i sin Fortrydelse til at sende sine »Vinbælge«, Væringerne, i Kampen, men Keiseren erklærede, at han ikke

[1] Harald Haarderaades Saga, Cap. 7. Munch, N. F. Hist. II. S. 87.

vilde opofre sine kjæreste Folk. Men Væringernes Høvding, Thor Helsing, vilde ikke destomindre friste en Dyst. Keiseren bad da Væringerne om at anraabe deres Konge, St. Olaf, om Bistand, og disse, fem Hundrede, lovede da at bygge en Kirke i Miklagaard for sin Helgen. Hedningernes Konge skal da have seet en prægtig Mand paa en hvid Hest ride foran Væringernes Fylking, og skjønt Fiendens Overmagt var som ni mod en, vandt de dog en fuldstændig Seir.[1] Senere lød det i en latinsk Hymne:

Graecus Caesar, constitutus
In arto certamine
Poscit opem Sancti tutus
Non tardo laudamine,
Barbarorum sic adjutus
Victor redit agmine.[2]

Ogsaa et Sagn om Olafs Sværd, Hneitir, fortaltes blandt Væringerne. Dette Sværd skulde være bortført fra Stiklestad af en Svenske og siden være kommen i en Værings Hænder. Medens disse tjente »Kyrialax« og skiftevis holdt Vagt hos denne om Natten, hændte det, at en af dem faldt i Søvn og, da han vaagnede, savnede sit Sværd. Han troede, at Kammeraterne havde borttaget det for at drille ham, men disse negtede, og det samme gjentog sig tre Nætter efter hverandre. Han fortalte da sit Sværds Historie, og da dette kom for Kyrialax, lod han Væringen kalde for sig, betalte Sværdet med dets tredobbelte Værd og lod det bringe

[1] Olafs Saga, udg. af Munch og Unger, Chra. 1853, Cap. 267.

[2] Brev. Nidros. (Scr. Rer. Dan. II. p. 544). Munch formoder, at Slaget har været en i 1122 under Kalo-Joannes stedfunden Kamp med Petschenegerne. (N. F. Hist. II. S. 565).

til Olafs Kirke i Constantinopel.[1] Disse sidste byzantinske Jertegn, der antages at være fortalte i Norge af den omtrent 1150 fra Constantinopel hjemvendte Lendermand Eindride Unge, besynges udførlig af Einar Skulessøn i hans ovennævnte Digt Geisli.

Ogsaa i Holmgard eller Novgorod havde Olaf sin Kirke. Allerede i levende Live havde Olaf gjort Mirakler her, og til hans Kirke knyttede der sig nye Legender. Der opkom engang Ild i Staden, og det saa ud til, at den hele Borg skulde brænde. Man henvendte sig da til Præsten ved Olafskirken, Stephanus, der strax greb Olafs Billede og satte det imod Ilden, hvorefter denne standsede. En anden Gang havde en Væring i Gardarike kjøbt sig en ung Træl, der var stum, men dog forstandig og flink i mange Stykker. Ingen vidste hans Herkomst, men mange gjettede dog paa, at han var norsk. Denne Træl var bleven solgt fra den ene Herre til den anden, indtil endelig en Kjøbmand gav ham fri. I Novgorod fik han Herberge hos en Kone, der jevnlig søgte til St. Olafs Kirke, og for denne aabenbarede da Helgenen sig i Drømme og befalede hende at tage den unge Mand med til Ottesang. Det skede, og han faldt strax i Søvn under Gudstjenesten, og medens han sov, aabenbarede Olaf sig for ham og gav ham Mæle.[2]

[1] Heilagra Manna Søgur, II. S. 174.

[2] Olafs Saga, udg. af Keyser og Unger, Chra. 1849, Cap. 117 og 124.

IV.

Olafsdyrkelsen i den sildigere Middelalder. Senere Kongers og den indflyttede Adels Ærbødighed for Helgenen. Vedblivende Valfarter til Throndhjem. Fortsat svensk Olafscultus. Olaf og Hanseaterne. Hans Dyrkelse i Nederlandene.

Helgendyrkelsen blomstrede gjennem den hele Middelalder, men de enkelte Helgener kunde undertiden fortrænges eller dog stilles i Skyggen af nyere, hvis Jertegn vare friskere, og hvis Paakaldelse saa at sige var probatere for dem, der tiltrængte deres Hjelp i Sygdom og Nød. Ogsaa i Helgendyrkelsen gjorde Moden sig gjeldende, og til de forskjellige Tider vare, om man vil tilstede dette Udtryk, ikke altid de samme Helgener i Skuddet. De gamle Helgener og de gamle Valfartssteder fik stedse flere og flere Rivaler, og Geistlige, der havde Fordel af saadanne opgaaende Sole, stræbte tidt at fordunkle de gamles Glands. Ogsaa Olafs Helligdom har ganske vist havt at kjæmpe med saadanne Forhold, og navnlig har udentvivl den hellige Birgittas Grav i Vadstena været en mærkbar Concurrent for Throndhjems Domkirke. Men det tør dog bestemt siges, at faa Helgener have bevaret sin Nimbus gjennem hele Katholicismens Tidsrum bedre end netop Olaf.

Hans Anseelse som Nordens Hovedhelgen var saa grundfæstet, at den ikke blev rokket. Udenfor Norden medførte politiske Begivenheder, at han paa sine Steder blev glemt. Dette var Tilfældet i Novgorod og i Constantinopel, rimeligvis fra trettende Aarhundrede, da Væringernes Corps opløstes, efterhaanden vistnok ogsaa paa de britiske Øer. Men til Gjengjeld udbredtes hans Ry til andre Egne.

Norges gamle Kongestamme uddøde og afløstes først af Folkungerne, hvis virkelige Hjemland stedse vedblev at være Sverige, og derpaa af helt fremmede Tydskere. Men de nye Konger viste stedse St. Olaf den høieste Ærefrygt og lagde dette for Dagen paa mange Maader.

Magnus Erikssøn foretog netop paa den Tid, da den store Mandedøds Ødelæggelser maatte opfordre til at anraabe de kraftigste Helgener, en Valfart til St. Olaf (1350).[1] Hans Søn Haakon, der synes at have udmærket sig ved en høi Grad af Fromhed, og hans store Dronning opkaldte sin eneste Søn efter Norges Patron. Margreta, hvis Ungdomsliv i Norge desværre er saa lidet bekjendt, har udentvivl ogsaa gjort en Valfart til St. Olaf, og til en saadan sigter rimeligvis Sagnet om Dronningdalen i Opdal, hvor Margreta, der havde forvildet sig paa Fjeldet, fandt et Tilflugtssted.[2] St. Olaf var selvfølgelig ikke glemt mellem de Helgener, til hvem der efter hendes Bestemmelse skulde valfartes efter hendes Død.

Christiern I. lod sig 1450 krone i Throndhjem paa St. Olafs Dag, og, hvad der var mærkeligere, han lod sin førstefødte Søn, den første Kongesøn, hvis Fødsel

[1] Dipl. Norv. III. S. 225.

[2] A. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg., S. 174.

Danmark havde oplevet i et helt Aarhundrede, kalde Olaf, medens først hans anden Søn fik Navn efter Danmarks Knut. Havde denne Olaf faaet leve, vilde maaske det nordiske Olaf-Navn have holdt sig i den oldenborgske Slægt, men den samme Vanskjebne, der overhoved havde forfulgt Kongesønner af dette Navn, rammede ogsaa denne sidste, der allerede ligesom Broderen Knut døde i den spæde Alder.[1]

Kong Hans synes at have vist Olaf den Hellige stor Ærefrygt,[2] og om Sønnen Christiern II. kjende vi endog flere mærkelige Træk i samme Retning. Christiern, der, hvad hidtil har været lidet paaagtet, selv i sin Ungdom (1507) har besøgt Throndhjem, skjønt ganske vist i rent politisk og ikke religiøs Hensigt,[3] anmodede, da han i Anledning af sin Kroning opholdt sig i Oslo 1514, Kannikerne i Throndhjem paa det indstændigste om at overlade ham nogle af sine Olafs-Relikvier, og lovede at behandle dem med største Ærefrygt.[4] Endnu mere talende ere imidlertid de Ytringer, der forekomme i et nogle Aar yngre udateret Brev

[1] Mich. Behaim, Buch von den Wienern, Wien 1843, (Fortale) p. XLI. J. P. F. Königsfeldt, Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter, 2. Udg. S. 44.

[2] Danske Magazin, 3. R., II. S. 38, et i den Tid maaske enestaaende Exempel paa, at en Helgen endog i et Kongebrev nævnes ved Siden af Gud.

[3] Endog Allen har i sin Skildring af Christierns norske Statholderskab overseet den interessante (i Handlingar rörande Skandinaviens Historia, XX. S. 185 forekommende) Oplysning, at Christiern 1507 indfandt sig i Throndhjem og skal have forlangt at krones, hvilket den gamle og afgjort danskfiendtlige Erkebiskop Gaute skal have afslaaet paa det bestemteste.

[4] Dipl. Norv. I. S. 753.

til Christiern II. fra en betroet Tjener. Det heder saaledes: »Item, kjæreste naadige Herre, den hellige Herre, Helge Oleff, skal visselig bede for Eders Naade, for den store Gudstjeneste, Gud til Lov, hannem sker i Eders Naades Capel paa Kjøbenhavn. Her sker Gud og hannem mere Hæder og Vørdning en Vika, end før paa Borgholm i ti Aar. Hans Leverne, Jertegn og Miracula ere paa Øland i Gesløse, og tror hans Penninge med. Det burde være her hos Helligdommen. Jeg ser her stor Besøgning til hans Helligdom hver Dag.«[1]

Ligesom Kongehuset var fremmed, saaledes indblandedes ogsaa flere og flere unorske og unordiske Elementer i vort Lands Adel, men ogsaa disse indvandrede Slægter lod det ikke mangle paa Devotion ligeoverfor Olaf. Idetmindste to af de tydske Indvandrere, som i det femtende Aarhundrede indgiftedes i Norge, opkaldte sine, som det synes, eneste Sønner efter Landshelgenen, thi i deres Hustruers Familier vides dette Navn dengang ikke at forekomme, og disse Opkaldelser have da udentvivl havt til Hensigt at betegne Sønnerne desto tydeligere som Nordmænd. Vi sigte her til den svenske Tydsker Hr. Herman Molteke til Thom (gift med Borghild Agmundsdatter Bolt) og Pommeraneren Markvard Buk til Brynla (gift med Sigrid Nikulasdatter Galle). De to bitre Fiender, Hr. Knut Alfssøn og Hr. Henrik Krummedike, begge kun halve Nordmænd af

[1] Brevet findes i det danske Geheimearchiv i Pakken »Polen 1419-1519«. Det er kun et Concept, og Brevskriverens Navn er ubekjendt, kun sees det, at han maa være en Svensk i Christierns Tjeneste. Om dette Capel paa Kjøbenhavns Slot se forøvrigt H. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen, Kbhn. 1859-1863, S. 267 fgg.

Familie og Sympathier, havde et Berøringspunkt deri, at St. Olaf var begges udkaarne Helgen.[1]

Valfarterne vedbleve fra alle tre Riger, og enkelte saadanne omtales udtrykkelig i Kilderne. Af særegen Interesse er det navnlig, at St. Birgitta gjorde en Reise til Throndhjem.[2] Den danske Ridder Jens Nilssøn af Aunsberg, der i 1404 havde gjort sig skyldig i Drab paa Adelsmanden Jens Brok, lod saaledes i denne Anledning gjøre Valfarter til St. Olaf.[3] Kong Hans's berømte Dronning, Kirstine af Sachsen, skjænkede 1496 sin Tjener, Peder Fyrbøder, »tre Mark til Tærepenge i Guds Navn til Throndhjem«.[4] At Tilstrømningen af fromme Besøgende endnu har været stærk i den næstsidste Erkebiskops, Erik Valkendorfs, Tid, fremgaar af flere Vidnesbyrd. Svenske kom i Mængdevis over Fjeldet, og Erkebispen, dengang endnu i den bedste Forstaaelse med Christiern II., benyttede sig i Aarene 1516—17 heraf til at udbrede Breve i Sverige, der gik

[1] For Henrik Krummedikes Vedkommende er dette noksom bekjendt af den store Mængde Breve, der ere levnede fra ham; med Hensyn til Hr. Knut sees det bl. a. af Styffes Bidrag till Skandinaviens Historia, IV. S. 330.

[2] Ex magna quoque, qua ad sanctum Olaum regem devotione afficiebatur, quum adhuc in Svecia foret, ad Norvegiae regnum per dietas XXX, quamquam et pro nunc plures utique haberet equos, quos ascendere potuisset, per pedes deambulavit, ut illius sanctissimum corpus adoraret. Acta Sanctorum, Mens. Octobris, Tom. IV. Ed. 2, Bruxellis 1856, p. 508. Cfr. ibid. p. 398, hvor Dagsreiserne angives til 36.

[3] Konrad Barner, Familien Rosenkrantz's Historie, I. S. 83. Historiskt Bibliothek, utg. af Carl Silfverstolpe, I. (1875), S. 24. Mærkelig nok regnes Olaf i dette danske Brev til Helgener »indenlands«.

[4] Nordisk Tidsskrift for Historie o. s. v., udg. af Chr. Molbech, I. S. 449.

ud paa at forklare Christierns Ret til Thronen i dette Rige, ikke det første Exempel paa, at Pilegrimsfarterne ere blevne tagne i Politikens Tjeneste.[1] Et Par Aar senere (1519) klager den samme Erkebiskop over de mange Fornærmelser, som Pilegrimene maatte lide af en af den berygtede Mag. Hans Mules Fogder, der »tager fra dem St. Olafs Offer og Gaver, som gode Mennesker sende til St. Olaf.«[2] Med Føie har ogsaa en udmærket Kjender af Nordens Historie i Overgangstiden fra Middelalderen til den nyere Tid betegnet Throndhjem som det vigtigste af alle Nordens Valfartssteder.[3] Og dog gaves der ogsaa Olafskirker i andre Egne af Norden, hvorhen Valfarter fandt Sted, f. Ex. den ovenfor omtalte Hallerøds Kirke i Skaane.

Indvielsen af Kirker til Olaf er vistnok ogsaa vedblevet at gaa for sig, skjønt det ligger i Sagens Natur, at nye Kirkebygninger i Katholicismens senere Periode ikke ret hyppig opførtes. I Dalarne indviedes dog f. Ex. endnu 1510 en Kirke og i 1511 et Billede til St. Olaf,[4] ja i Køping i Vestmanland anbragtes endog saa sent som i 1529 et »Hielp Ste Olaf Kong« paa en i dette Aar støbt Kirkeklokke.[5]

Overhoved vedblev Sverige at give mærkelige Beviser paa, hvor dybt Pieteten for den norske Kongehelgen var rodfæstet i dette Land. Olafs Billede anbragtes fremdeles ved Siden af St. Erik paa Rigets Ban-

[1] Allen, De tre nordiske Rigers Historie, II. S. 462, efter Documenter i Geh.-Archivet.

[2] Dipl. Norv. I. S. 762.

[3] Allen, De tre nord. Rigers Historie, IV, 1. S. 216.

[4] Dipl. Dalekarlicum, I. S. 212.

[5] J. G. Hallmann, Beskrifning öfwer Kiöping, Stockholm 1728, S. 62.

ner. Om Karl Knutssøn, der dog rigtignok ogsaa førte Titelen af Norges Konge, heder det i Rimkrøniken under Aaret 1452:

> I sköttebanrith man sa
> Sancte Eric och sancte Olaff malede staa,[1]

men ogsaa da Sten Sture den ældre i 1495 kjæmpede i Finland mod Russerne, heder det:

> Ganska lithen var cristna manna makth,
> Thy leeth gudh see syna werdugha kraffth,
> The saagho och tw baneer paa bergith staa,
> — — wisseligha sancti Erikx och sancti Oloffs waare the,
> Thz finge Ryzer samme daghen ath see.[2]

Oftere forekomme ogsaa Stiftelser af Præbender til Olafs Ære i Sverige. Saaledes oprettede f. Ex. 1401 en Peter Aalænding, Borger i Stockholm, en Præbende til Messer for sin afdøde Hustrus og sine Forfædres Ære, der helligedes Gud, Jomfru Maria og Martyrerne Olaf og Henrik.[3]

At Olafsdyrkelsen ogsaa i Danmark, navnlig i Kjøbenhavn, ligetil det sidste ytrede sig ved rige Gaver og nye Indvielser til ham af Kirker o. s. v., have vi seet i et foregaaende Afsnit.

Vi have ogsaa seet, at Olaf allerede kort efter sin Død var en bekjendt Helgen i Nordtydskland, og at rimeligvis ikke faa Pilegrime derfra have besøgt hans Grav. Dette ophørte vel efterhaanden, men hans Dyrkelse vandt senere Indgang der ad andre Veie. Olaf blev en Patron for de hanseatiske Bergefarere og maaske

[1] Svenska Medeltidens Rim-Krønikor, utg. af G. E. Klemming, II. S. 294.

[2] Ibid. III. S. 133.

[3] Svenskt Diplomatarium från och med 1401, utg. af C. Silfverstolpe, I. S. 74-75, cfr. Sv. Riksarkivets Pergamentsbref, II. S. 139-140.

for de hanseatiske Søfarende i Almindelighed. I de hanseatiske Legender, hvormed vi senere skulle gjøre Bekjendtskab, tillægges der ham betegnende nok Fortjenesten af at have ført Sild og anden Fisk til Kysterne, ja han skulde endog i sin Pinestund særlig have bedet til Gud for den reisende Kjøbmand. Bergefarerne i Lübeck stiftede 1401 en Vicarie i Mariakirken i denne Hanseforbundets Hovedstad til Ære for »Maria, St. Olaf, St. Sunniva og alle Helgener«.[1] Paa Bergefarernes Stol udenfor deres Kapel i Mariakirken kan man endnu se ham afbildet i kongeligt Skrud søndertrædende Dragen. Det var dette Kapel, hvor i sin Tid en Fane var ophængt til Minde om et Par hanseatiske Kjøbmandsskibes Seir i Nærheden af Mandal over Sørøveren Martin Pechlin.[2] Sandsynligvis stammede ogsaa fra det samme Kapel et Billede af Christus, Maria og St. Olaf, der beskrives som usædvanlig skjønt og fuldendt, og som i det attende Aarhundrede skjænkedes til Kirken i Neustadt i Meklenburg.[3] En Bygning ved Wacknitz (Biflod til Trave), der tjente de lybekske Patricier til Festlocale og ødelagdes i Wullenwebers Tid, hed Olavsburg,[4] et Navn, der vel neppe kan hidrøre fra nogen anden Olaf end Norges Helgen. Den mærkelige Omtale af Olaf i det Lybekske Passionale have vi allerede omtalt. Ogsaa Bremen havde et Alter for St. Olaf, der sandsynligvis ligeledes er blevet til i senere Tid formedelst Hanseaternes Norgesreiser.[5] Til Rostock forplantede Nord-

[1] Urkundenbuch der Stadt Lübeck, V. S. 18.
[2] Norsk hist. Tidsskr., I. S. 484.
[3] Jahrbb. des Vereins f. Meklenb. Gesch., XXI. S. 48.
[4] Die Sehenswürdigkeiten Lübecks, S. 34.
[5] G. Dehio, Geschichte des Erzbisthums Hamburg-Bremen bis zum

mændene selv Olafs Navn ved Anlægget af en Regents eller Studentergaard (Bursa S. Olavi).[1]

Til Rhinegnene forplantedes Olafs Dyrkelse af den bekjendte Henrik Kalteisen, der ved pavelig Provision ophøiedes til Erkebiskop i Throndhjem efter Aslak Bolts Død, men temmelig snart maatte forlade Norge formedelst Folkets bestemte Modstand. Han vendte tilbage til Tydskland og stiftede her i Coblenz i Dominikanernes Kloster, hvis Orden han tilhørte, et Alter for St. Olaf, foran hvilket han siden selv blev begravet.[2]

Allerede i det fjortende Aarhundrede havde de Olaf stedse ivrigt hengivne Dominikanere oprettet et Alter for ham i Brügge, hvor de ogsaa vilde anbringe et Billede af ham. De henvendte sig derfor 1316 til Kong Haakon Magnussøn med Bøn om, at han vilde skaffe dem Oplysning om Helgenens »Fødselsdag« (Passionsdag), meddele dem hans Legende og skjænke dem Relikvier af ham. Anledningen hertil var den Falkefangst, der allerede nu anstilledes i Norge af Nederlændere.[3] I det følgende Aarhundrede fik Amsterdam endog en egen Kirke for St. Olaf. Det skal være foranlediget af et Privilegium, der 1443 var tilstaaet Amsterdams Borgere af Kong Christopher af Bayern.[4]

Ausgang der Mission, Berlin 1877, I. S. 152 (efter Kohlmann, Beiträge zur Bremer Kirchen-Geschichte, S. 54).

1 Matrikler over nordiske Studerende ved fremmede Universiteter, samlede og udg. af L. Daae, S. 33. (Under Pressen).

2 Benzelii Udg. af Diar. Vadstenense, p. 246 (Scr. Rer. Dan. VI. p. 617.)

3 Dipl. Norv. VIII. S. 72. Om Falkefangsten se L. Daae, Norske Bygdesagn, II. S. 95 fgg., hvor dog denne Oplysning om Fangstens Ælde ikke er paaagtet.

4 Huitfeldts Krønike, Folioudg. S. 883.

Kirken, der aldrig var Sognekirke, vedblev at holdes i Hævd af Katholikerne lige til 1578, da de Reformerte bortførte dens Billeder og Ornamenter og endelig 1602 toge den i Besiddelse for sig selv. Endnu holdes der reformert Gudstjeneste der, og det benævnes nu *»oûde zyds kapel«*, fordi det ligger i den gamle Del af Amsterdam. Før Reformationen var med denne Kirke forbundet et lidet Kapel, der kaldtes Capella sepulchri Domini, fordi det var en Efterligning af Christi Gravs Kirke i Jerusalem, og hid pleiede fromme Mænd og Kvinder at strømme sammen for at forrette sin Andagt. Her saaes ogsaa et malet Billede af St. Olaf, med Øxen i Haand, hvoraf nu Intet mere er tilbage.[1] Det kan endnu erindres, at Geble Pederssøn, da han lod Minoriterkirken i Bergen ombygge til Domkirke, tog Model til dens Taarn fra Olafskirken i Amsterdam.[2]

Ogsaa om en Olafskirke i Spanien haves der en Beretning, hvori det heder, at Jomfru Christina Haakonsdatter, der ægtede Philip af Castilien, skal som første Gave af denne have udbedet sig, at en Kirke skulde opføres for hendes Fødelands Patron, hvilket Philip skal have indvilget.[3]

[1] Wagenaar, Amsterdam in syne opkomst, (1765 Fol.), Tom., II. p. 124 fgg. og paa flere Steder. Citatet og disse Oplysninger skylder jeg den lærde Hollænder Dr. theol. W. Moll, Professor i Kirkehistorien i Amsterdam.

[2] Norske Samlinger, 8vo., I. S. 18.

[3] Haakon Haakonssøns Saga, Cap. 299.

V.

Olafsdyrkelsens Ophør ved Reformationen. Domkirkens Skatte plyndres. Fabelen om Skrinets Synken. Sagn om sunkne Kirkeskatte i Almindelighed. Olafs Legemes Skjebne. Minder om Olaf ved Stiklestad. Hans Minde bevares af Almuen. Beviser derpaa fra Sverige, Finland, Skaane og Sjelland. Hans vedblivende Dyrkelse i den katholske Kirke. Den lutherske Geistlighed og Olaf. Fornyet Dyrkelse i Norge. Slutning.

»Jeg agter ikke at love mig til Sancte Olaf snarligen,« saaledes skriver i Aaret 1536 den kongelige Secretær Jesper Brochmann til Eske Bilde, da denne just var kommen ud af det Fængsel, hvori Erkebispen en Tid havde holdt Eske og nogle andre Rigsraader fast.[1] Disse for Spøg udtalte Ord indeholdt imidlertid en Antydning af, hvad der nu forestod, Olafsdyrkelsens bratte Undergang og Udplyndringen af Domkirkens rige Skatte.

I Olaf Engelbrektssøns Dage var allerede det katholske Væsen i Norge stærkt rokket i sine Grundvolde. Domkirken var hjemsøgt af en skrækkelig Ildebrand i 1531, og Otto Stigssøn havde plyndret Throndhjem det følgende Aar. Ødelæggelsens Vederstyggelighed saaes trindt om paa de gamle, hidtil for Folketroen hellige

[1] Danske Magazin, VI. S. 15. L. Daae, Fru Inger Ottesdatter, Chra. 1874, S. 117. (Norsk hist. Tidsskr. III, S. 341).

Tomter, og Erkebispen havde flyttet Olafsskrinet til Stenviksholm, hvor det befandt sig, da han forlod sit Fædreland.

Revolutionen i 1537 indtraf paa en Tid, da den nye ivrig-lutherske Konge befandt sig i den yderligste Finantsnød, en Følge af Grevefeiden og de med den forbundne, men ingenlunde med den ophørte krigerske Tilstande. Den faldne Kirke var udseet til at betale det hele, og hvor der var noget at hente fra dens Helligdomme, blev det ikke sparet, hverken i Danmark eller Norge. Om nogen Pietet mod det, som gjennem Aarhundreder var behandlet med Ærefrygt, blev der ikke Tale, men man har ikke Lov til at rette Bebreidelser mod nogen Enkelt for en Feil, der tilhørte den hele Tidsalder.

Den ældste historiske Beretning om, hvad der timedes St. Olafs Skatte, findes hos Peder Claussøn (1545—1614). Den lyder saaledes:

»Saa borttog man den Tid S. Olufs Skrin med hvis Sølv og Guld og dyrebare Stene, som paa hans Kiste vare, med den skjønne Steen, som Erkebiskop Erik Walkendorf kjøbte og var sat i den ene Ende paa St. Olufs Kiste, og havde givet derfor 20 Læster Smør. Desligeste det store Sølvkors, som blev baaret for S. Olufs Skrin, hvilket 3 Karle maatte bære, saa og Kalke og Diske og Monstrantser og andre Kirkens Klenodier, en Part af Guld og en Part af Sølv, med anden Skat og Rigdom, baade af Capitlet og Communet, item Ædelstene af Altertavler med Klokker og andet saadant Kirkens Gods, hvilket en Part blev indskibet paa et stort Skib og skulde nedføres, men sank

ved Agdenes og blev der borte, og en Part var tilforn optaget af de hollandske Fribyttere Anno 1541.«[1]

Denne Beretning, hvori der ikke angives, hvilke Klenodier sank og hvilke ikke, er Kilden til et Sagn, der endnu med stor Seighed har holdt sig og vistnok fremdeles jevnlig er at høre, om at St. Olafs Skrin hviler paa Havets Bund.[2] Men Sandheden er, at Skrinet kom i god Behold til Kjøbenhavn og blev der afleveret til den kongelige Rentemester, som lod det slaa i Stykker, uden al Tvivl for at sende det lige i Mynten. Dette fremgaar med den største Sikkerhed af Rentemesterens Kvittering af 9de September 1540.[3] Dette samme Document viser os ogsaa, at Peder Claussøns Tidsangivelse er urigtig, naar han sætter »de hollandske Fribytteres« Bedrift, hvilken han henfører til 1541, tidligere end Bortførelsen af Klenodier til Danmark. Heller ikke hans Aarstal 1541 er rigtigt. Hvad Hr. Peder her sigter til, er nemlig Claus Ottessøn Huitfeldts paa kongelig Befaling udførte Indsamling af norske Kirkeskatte, der fandt Sted 1543, men ikke blev ham eller Kronen til stor Baade, saasom han under Søkrigen mellem Christian III. og Carl V. blev greben af Hollænderne.[4] Hertil maa endvidere føies, at der

[1] Peder Claussøns Norriges Bescriffuelse, Kbhvn. 1632, S. 90.

[2] Dette Folkesagn gik saaledes endnu igjen i en Festtale til Fædrenes Minde i Christiania 1873, (Aftenbladet 1873 No. 40, cfr. Morgenbl. for samme Aar No. 54 A).

[3] G. Schøning, Beskrivelse over Domkirken i Throndhjem, Anh. S. 84-85.

[4] Herom se de af mig i Norsk hist. Tidsskrift, II. S. 129 meddelte Oplysninger, (Ogsaa i Særtryk: Christopher Throndssøn, Enno Brandrøk o. s. v., S. 17.)

ikke vides, om eller i hvilken Udstrækning Claus Huitfeldts Spolier just hidrørte fra Throndhjems Domkirke.

Schøning, der selv har fremdraget Beviset for, at St. Olafs Skrin i ethvert Fald hverken er sunket i Havet, eller kommet i hollandske Corsarers Hænder, har dog med sin Tids Agtelse for hvad der stod paa Prent ikke villet helt forkaste Peder Claussøns Fortælling om Forliset ved Agdenes og antager navnlig, at det store Kors, som St. Olafs Søstersøn Guttorm Ketilssøn skal have skjænket til Kirken efter sin Seier over Kong Margad, er gaaet tilgrunde ved denne Leilighed, »saa at det Sørøver-Bytte, som deri var lagt, derved kom til Søen igjen.«

Men den hele Fortælling om dette Forlis maa af flere Grunde forekomme os mistænkelig, saalænge der ikke kjendes noget authentisk Document til dens Støtte. Sagn om sunkne Skatte høre nemlig til de meget hyppige, og de forekomme aldrig i større Mængde end netop, hvor det gjelder Kirkeplyndringerne paa Reformationstiden. I en af de Afskrifter, hvori Absalon Pederssøns Norges Beskrivelse er os bevaret, haves saaledes en utvivlsomt senere indskudt Fortælling om, at ogsaa Erkebiskop Olaf Engelbrektssøns Skibe med de Kirkeskatte, som han havde samlet før sin Bortreise, forliste paa Overfarten til Nederlandene, hvad der dog er ubetinget falskt.[2] Bekjendt er ogsaa Sagnet om det Orlogsskib, som forliste ved »Klokkeskjæret« ved Øen Haasten paa Jedderen med fem Klokker, tagne fra Stavangers Domkirke.[3] Ligesaa fortaltes i Begyndelsen af

[1] G. Schøning, Beskr. over Throndhjems Domkirke, I. S. 173.
[2] Norske Magasin, udg. af N. Nicolaysen, I. S. 113.
[3] A. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg. S. 179.

17de Aarhundrede, at da Thord Roed lod borttage et Sølvkors i Fane Kirke ved Bergen, »forgik den Jagt, hvorpaa det befandt sig, med Top og Tavl ved Kvarven ved Bergen.«[1] Da den største Klokke skulde føres fra Hedals Kirke i Valders til Hovedkirken, sank den underveis ned i et Vand,[2] den store Klokke fra Hamars Domkirke sank ned i Mjøsen i Syvaarskrigen o. s. v. Deslige Sagn forekomme forøvrigt allerede i en meget ældre Tid, saaledes f. Ex. om Valdemar Atterdags gotlandske Tog 1361, ved hvilken Leilighed et af hans Skibe skal være sunket paa Tilbageveien og da naturligvis det, hvori det røvede Sølv fra Visbys Kirker var ombord.[3]

St. Olafs Legeme vedblev imidlertid endnu en Tid at bevares i Domkirken i en Trækiste, beslaaet med Sølvnagler, indtil de Svenske i Syvaarskrigen under Claude Collart bemægtigede sig Throndhjem og hele det nordlige Norge (1564).[4] Ved denne Leilighed

[1] Suhms Samll. til den Danske Historie, II, 3, S. 39.

[2] A. Faye l. c. S. 133. At forresten hele Sagnet om Hedals Kirke kun er et localiseret Vandringssagn, synes at fremgaa, naar man sammenligner det med lignende om Eskerøds Kirke i Carlstads Stift (Hammarin, Carlstads Stifts Herdaminne, I. S. 283-284) og om en af Kirkerne i Sandshverv. (Klems Beskrivelse over samme Præstegjeld, Manuskript paa Univ.-Bibl. i Chra.).

[3] Strelow, Cronica Guthilandorum, p. 173. Dahlmann (Gesch. Dännemarks, II. S. 8.) optager denne Beretning som historisk troværdig. Folkesagnet paa Øen fortæller endnu om, at der ombord paa dette Skib var to Karfunkler, der havde prydet de pragtfulde Gavlrosetter i St. Nicolai Kirke i Visby. »Fra det Sted i Havet, hvor de sank, lyse de endnu om Natten for de Søfarende.« (D. Schäfer, Visby und Gotland, Sep.-Abdr. aus den Lübeckischen Blättern, Lübeck 1878, S. 11).

[4] L. Daae, Krigen nordenfjelds 1564, Chra. 1872.

satte Fienden sig i Besiddelse af St. Olafs Kiste, borttog den Smule Sølv, som endnu fandtes ved denne, og bortslæbte endog hans Legeme. At føre dette med sig lige til Sverige, fandt de dog ikke Umagen værd, hvorfor de paa Veien jordede det i »en øde Bondekirke«, Fløans Kirke i Stjørdalen, der senere er sløifet. St. Olafs foregivne Hjelm, der i den senere Tid havde hængt paa Stenviksholm, førtes derimod til Stockholm og har senere prydet St. Nicolai Kirke der.

Mishandlingen af Helgenens Legeme vakte imidlertid stor Forargelse. Der opkom i Sverige et Sagn om, at »den, som vanærede St. Olai hellige Legeme og satte det under Jorden, fik sin Løn, der han for sit Forræderi blev for Stockholm lagt paa Stegel.«[1] Da det svenske Herredømme snart fik en brat Ende, bragte Nordmændene den 8de Juni 1564 St. Olafs Lig tilbage fra Stjørdalen til Domkirken »med stor Proces«. Det blev nu bisat i Kirken, men endnu engang optaget af Lensherren Herluf Skave. Endnu i 1567 fandtes Liget efter Absalon Pederssøns Vidnesbyrd »helt og holdent« i selve Kirken, men i det følgende Aar skal endelig Rigsraaden Hr. Jørgen Lykke ved sin Nærværelse i Throndhjem have ladet Olafs Levninger nedgrave i Jorden, hvorefter endog Stedet, hvor de hvile, er gaaet ganske i Forglemmelse.[2] I Nordtydskland dannede der sig imidlertid et romantisk Sagn om Olafs Ligkiste. Der fortaltes, at en Sømand fra Bremen, Karsten Tie-

[1] Nedskriveren af Sagnet er den bekjendte Jesuit Laurits Nilssøn (Klosterlasse), der vistnok har hørt det under sit Ophold i Sverige. Se den danske Udgave af hans Confessio Christiana, Brunsberg 1605, p. 7.

[2] Norske Magasin, I. S. 93, 143. P. Claussøn, Norges Beskr., S. 93.

mann, skulde have befundet sig i Throndhjem 1564 og der være bleven benyttet til at forfærdige en ny Trækiste til St. Olafs Lig, men tillige hemmelig have bemægtiget sig nogle Splinter af den gamle i den Tanke, at disse Relikvier skulde bringe ham Lykke. Det gik imidlertid netop omvendt, og Karsten nedsank snart i den dybeste Armod. Da aabenbarede St. Olaf sig for ham i en Drøm i en Ridders Skikkelse og bød ham at give Splinterne fra sig, og han overgav dem da til en Kannik fra Paderborn, som bragte dem til denne Stads Domkirke.[1]

Ved Stiklestad har St. Olaf neppe nogensinde ganske savnet synlige Monumenter. Et Kors, simpelt og af Træ, stod fra gammel Tid paa en temmelig høi Bakke omtrent et Par hundrede Skridt fra Øvre-Stiklestads Gaard, og et urigtigt Sagn fortalte, at han var falden her. Men i Begyndelsen af det attende Aarhundrede traf det sig, at en Oberst ved det Throndhjemske Dragonregiment, Johan Lemfort,[2] besluttede at forbedre Korset og ved den Leilighed lagde en Kjærlighed til St. Olafs Minde for Dagen, som neppe nogen paa denne Maade har gjort det efter Reformationen. Aarsagen skal have været den, at Lemforts Hustru var af den katholske Religion. Obersten lod i Aaret 1710 i Træ-

[1] Norsk hist. Tidsskrift, I. S. 141-144 ved L. Daae (efter F. Wagenfelds Bremens Volkssagen, 1, Bremen 1845, S. 71-117). Det blev forøvrigt ved Reformationstiden af nogle antaget, at Geistligheden havde gjort sig skyldig i Bedrageri med Hensyn til Olafs Legeme og af og til, naar dette var forraadnet anbragt et andet Legeme i dets Sted (P. Claussøn, Norriges Bescriffuelse, S. 92).

[2] Se om ham M. Skaanlunds Autobiographie, udg. af L. Daae, (Norsk hist. Tidsskrift, III. S. 120 fgg.).

korsets Sted opføre en Støtte af Graasten, fem Alen høi og tre Fjerdedels Alen bred, bygget i en firkantet Spids opad med et Jernkors, omtrent to Alen høit, paa Toppen. Paa en liden Klæberstensplade anbragtes en Indskrift, der rigtignok var yderst feilfuld. Til Vedligeholdelse af denne Støtte skjænkede Obersten en ikke ubetydelig Eng, »Bremset-Engen«, som han henlagde under Gaarden Øvre-Stiklestad, hvis Eier skulde svare Landskyld deraf til Kirken, som igjen skulde besørge Støtten forsvarlig vedligeholdt. En senere Kirkeeier, Aage Rasmussen Hagen, den samme, til hvem de fleste bevarede Breve fra Holberg ere skrevne, tillod sig imidlertid at sælge Engestykket til Gaarden Landstads Eier, og skjønt vistnok Forpligtelsen fulgte med, blev den ikke tilbørlig opfyldt.[1] Støtten blev derfor snart forsømt og faldefærdig og Indskriften ulæselig, men i Begyndelsen af dette Aarhundrede begyndte Stiftamtmanden i Throndhjem, Baron Adeler, at interessere sig for at reise St. Olaf et værdigere Monument. En Subskription, som af ham sattes igang mellem Bønderne, førte, hvad der neppe vil forundre, just ikke til store Resultater, og Stiftamtmanden, som imidlertid var bleven forflyttet til Danmark, besluttede da (1804) paa egen Bekostning at udføre sin Plan. Saaledes reiste sig da den nuværende Støtte, vistnok smukkere og varigere end Lemforts, men udskjæmt ved en Inskription, der vrimler af historiske Feil. Dette Adelers Foretagende har udentvivl givet Stødet til, at den residerende Kapellan i Værdalen Eiler Hagerup i Aaret 1805 udgav et til Folkelæsning bestemt

[1] G. Schønings Reise til Stiklestad 1773 (Top. Journal H. 12, S. 81 fgg.) Den Lemfortske Støttes Indskrift findes der anført.

Skrift om Olaf den Helliges Historie.[1] Denne Bog er i det Hele kun et maadeligt Uddrag af den almindelige Sagafortælling, men ikke destomindre i sit Slags characteristisk nok. Det er en flad Rationalists Fremstilling af Olafs Liv. De Jertegn, som Sagaen beretter om Helgenen, har Hagerup underkastet en Art Kritik og forsøgt at forklare dem ad naturlig Vei.[2] Olaf den Hellige har i ham fundet sin Euhemeros. I Middelalderen udsmykkede man, som vi siden skulle høre, hans Legende med Træk, hentede fra Evangelierne om vor Frelser selv, og nu timedes der ham den Ære, at den samme Methode blev anvendt paa hans Legender, som det dengang var sædvanligt at anvende paa den hellige Historie.

Efterat alle Spor af St. Olafs Dyrkelse i Kirkerne forlængst vare udslettede, vedblev han dog at leve i Almuens Minde, skjønt Vidnesbyrdene derom udenfor de legendariske Fortællinger i Folkemunde ikke ere mange. Det kan dog nævnes, at i Slutningen af Christian III.s Regjering bleve to gamle, rimeligvis sindssvage Bønder i Oslo Stift, der udgave sig for at være, den ene St. Olaf,

[1] Om Oluf den Hellige, Norges Konge. En Læsebog for Menigmand ved Eyler Hagerup. Kbhvn. 1805. 262 S. 8vo. Skriftet er dediceret Adeler. Forfatteren, en Søn af Stiftsprovst Dr. C. F. Hagerup i Throndhjem og Sønnesøn af Dr. Eiler Hagerup, Biskop sammesteds, var født 1766 i Skjegstad i Nordlandene, blev 1793 residerende Kapellan til Værdalen og 1808 Sognepræst til Aure, blev 1817 suspenderet, 1821 afsat og døde 1826.

[2] — »Det er langtfra min Hensigt med denne lille Bog, at den skulde vidtløftiggjøres ved Fabler og overtroisk Tant. Ved Anmærkninger har jeg søgt at bortforklare alt sligt, og den eftertænksomme Læser vil udentvivl selv bemærke, paa hvilken svag Grund vor Olufs foregivne Hellighed er bygget.« (Hagerup, l. c. S. 255).

den anden St. Nicolaus, dømte til Baal og Brand, dog neppe saa meget herfor, som fordi de forførte Almuen til at feire Løverdagshelgen (til Jomfru Marias Ære.)[1] Ved Bøndernes Gjestebud, i hvilke mange endnu længe efter den Tid drak Gud Faders[2] og den Helligaands[3] Skaal eller Minne, erindredes ogsaa St Olaf. Da Christian IV. 1599 besøgte Norge paa sin berømte Reise til Vardøhuus, var han saaledes tilstede i et Bondebryllup, hvor man drak ham til med St. Olafs Skaal.[4]

Det er her overflødigt at dvæle ved de utallige Sagn, som endnu indtil for en Menneskealder siden næsten i hver norsk og i mangen svensk Bygd vare at høre om St. Olaf. Det var ikke alene gamle Traditioner, som havde holdt sig hos Almuen, men disse vare i Tidens Løb jevnlig forøgede ved nye Opdigtelser, tildels endog af saa ny Oprindelse, at man vilde paapege Spor af St. Olafs Snushorn.[5]

Derimod er det mærkeligt, at der i Norge hidtil ikke, saavidt vides, kjendes Spor til fortsat Ihukommelse af Olafsdagen, uden forsaavidt at dens Navn endnu er bevaret som Mærkedag; heller ikke nogen af de Val-

[1] Krag og Stephanius, Christian III.'s Hist., I. S. 386 (efter Lyschander). Maaske staar et Kongebrev til Jesper Friis af 10de Mai 1555 (Norske Rigs-Registranter, I. S. 184) i Forbindelse med denne Begivenhed.

[2] En norsk Bonde blev i syttende Aarhundredes anden Halvdel sat under Tiltale for en saadan Skaal, men af Høiesteret frifunden, fordi saadant oplystes at være gammel Skik. Jo. Bircherodii Palaestra antiqvaria, Hafn. 1688, p. 131-132.

[3] I. N. Wilse, Beskr. over Spydeberg. Chra. 1779. S. 431.

[4] Samling af åtskilliga Handlingar, utg. af S. Bring, III, Lund 1758, S. 63.

[5] A. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg., S. 103 fgg.

farter, som tildels i Smug vedbleve at foregaa til forskjellige Fjeldkirker og Lovekirker, vides at have staaet i Forbindelse med Olafsdyrkelsen. I begge disse Henseender holdt denne Cultus sig meget længere vedlige i Sverige, Skaane og Finland, end i Helgenens Fædreland.

I Sverige feirede saaledes Almuen i Elgaa Sogn i Vermeland endnu i det attende Aarhundrede St. Olafs Dag ved Gjestebud eller »Kalaser«.[1] Paa Gotland ere Minderne endnu den Dag idag bevarede, navnlig ved Akrgarn, der, som vi ovenfor have seet, var et Hovedsæde for hans Cultus paa Øen. Den 29de Juli nydes her »St. Oles Kaka«, og den Karl eller Pige, som Bonden leier for hele Høstaannen, kaldes »Sant Oles Karl« og »Sant Oles Kärling eller Kvinfålk«; de krusede Skyer ved »St. Oles Messa« ere et godt Tegn for Fiskeriet, og før ilede hele Almuen ud paa Søen til »St. Oles Fänge«, da Vragfiskeriet mentes at være mest indbringende.[2] I Finland var i Begyndelsen af vort Aarhundrede Olafsdagen fremdeles i høi Agt og Ære blandt Bønderne. Ingen maatte paa den Dag beskjæftige sig med Høstarbeide, thi Bjørnen skulde gjøre dens Kvæg Fortræd, som rørte ved Høet paa Olafsmessen. Man slagtede den Dag et Lam, som ikke maatte være klippet siden Vaaren, og naar det blev baaret ind, stænkedes der Vand over Dørtrinet med Older- og Furukviste.[3]

[1] Hammarin, Carlstads Stifts Herdaminne, II. S. 131.

[2] P. A. Säve i Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, II. S. 254.

[3] Ruhs, Finnland und seine Bewohner, Lpz. 1809. (Archiv for Hist. og Geographi, samlet af J. Chr. Riise, II. Kbh. 1820, S. 98-99.)

En særegen Omtale fortjener dog her den allerede ovenfor (S. 53) nævnte Kirke i St. Olafs Sogn (oprindelig Lunkinde) i Albo Herred, Christianstads Len i Skaane, thi den kan visselig ansees som det Sted, hvor den ligefremme Tilbedelse af St. Olaf har holdt sig længst. Det træffer sig ogsaa saa heldigt, at der er bevaret en Række Vidnesbyrd om denne Cultus ligefra det syttende til nittende Aarhundrede, hvorved det dog er at mærke, at Almuen ganske havde tabt Bevidstheden om, at St. Olaf var en norsk Helgen, og ganske naivt henlagde hans Død til deres egen Kirkes Nærhed.

I Aaret 1626 besøgte Lunds danske Biskop, Mads Jensen, denne Kirke og bemærkede i sin Visitatsbog, at han udkastede det Olafsbillede, som Almuen tilbad, af Kirken med alvorlig Formaning til Almuen om at fly Dyrkelsen deraf som Djævelen selv. Bønderne havde beklædt det hugne Olafsbillede med Linklæder, hvilke Biskoppen i mange Tilskueres Nærværelse sønderrev og lod dem uddele til fattige Kvinder, hvorpaa han tilsidst udlagde for Menigheden Psalmen: Lover Gud, I fromme Christne.[1] Hvor lidet denne hans Nidkjærhed frugtede, vil være klart af det Følgende. Billedet kom nemlig ikke alene igjen, men det findes der sandsynligvis endnu. Aabenbart have Præsterne fundet sin Regning ved at lukke Øinene til for Uvæsenet og rimeligvis selv nydt godt af Offeret, thi da Provsten i Herredet 1754 anmeldte, at der i Sognet gik stort Uvæsen i Svang med et Træbillede, tilføiede han, at det var en meget delicat (grannlaga) Sag, thi Præsten havde i dette Kald saare ringe Indkomster, og Kirken vilde ogsaa lide stort Tab, om

[1] S. Cavallin, Lunds Stifts Herdaminne, IV. Lund 1857, S. 24.

man rørte ved den Ting.[1] Et nogle Aar senere udgivet topographisk Skrift meddeler nærmere Oplysninger om denne Overtro,[2] men den bedste Skildring findes dog i en Reisebeskrivelse af Aaret 1777, forfattet af den bekjendte archæologiske Tegner Hilfeling.

Det heder i denne: »Den 28de Juli reiste vi fra Gyllebo til St. Olafs Marked for der, om muligt, at tilkjøbe os nogle gamle Mynter, saasom man fra alle Kanter indfinder sig St. Olafs Dag for at ofre og gjøre Bøn til St. Olaf, som sker med betydelige Ceremonier af den gemene Mand, men vi bekom kun to smaa Sølvmynter, forresten var intet andet at udrette der, end med Forundring at betragte den enfoldige Hob. St. Olafs Billede findes i Kirken ved Opgangen til Choret, udhugget af Træ og forestiller St. Olaf med stort Skjæg og Krone paa Hovedet, med fire Dødningehoveder omkring, en Kalk i hans venstre Haand og en liden Sølvøxe i den høire, under hans Fødder sidder et Trold, og ved hans høire Side staar en liden Spillemand med sin Violin. Naar de komme, som ville ofre i Kirken, maa de først lægge Offeret i en stor Kiste, som staar indenfor Kirkedøren ligefor en stor Pille, hvorpaa endnu staar et gammelt Helgenalter med Altertavle. Her forrette de ved Ofringen deres Bøn meget andægtig, siden gaa de op til Billedet og forrette deres Bøn stille. Dernæst tage de den lille Øxe af hans Haand og bestryge den overalt ni Gange, men ved hver tredie Gang sætte de Øxen op igjen i hans Haand. Da vi spurgte dem om

[1] Cavallin, l. c. S. 27.

[2] Joh. Lor. Gillberg, Hist. oecon. och geogr. Beskrifning öfver Christianstads Län uti Hertigdömmet Skåne, Lund 1767, S. 99.

Aarsagen, hvorfor de hver tredie Gang satte Øxen op igjen i hans Haand, svarede de, at de gjorde det, for at den derved skulde faa nye Kræfter, da disse forsvandt hver tredie Gang, og dersom de ikke gjorde det, havde den ingen Kraft de øvrige sex Gange. Naar dette er forrettet, gjøre de atter deres Bøn og gaa derpaa bort. Disse Ofringer ske ei alene for alle Slags Sygdomme, men ogsaa for alle Ulykker og Overfald og for Kreaturerne. For smaa Børn og frugtsommelige Kvinder sker det ofte, at en ofrer for en hel By. For Kornet eller Grøden bruge de en anden Ceremoni. Paa Prædikestolen staar et lidet Billede, som holder en Lee i Haanden, hvormed de bestryge sig i Haab om derved at faa en god Høst. Derfra gaa de til St. Olafs Kilde nedenfor Kirken for at drikke deraf og ofre, og Offeret kastes i Brønden. De Fattige, som intet andet have at forsone St. Olaf med, ofre til Kilden Brød, Ost, Flesk eller Kjød, som de kaste i Kilden, og vi fandt midt paa Dagen hele Brønden opfyldt med disse Producter, saa Vandet var ganske fedt deraf, og dog alligevel sad Folk omkring Brønden og drak deraf. Naar disse Ceremonier ere tilende, gaa de paa Markedet, som saagodtsom kun bestaar i Øl og Brændevin, og begynde her, især Mandfolkene, at drikke St. Olafs Skaal, saalænge til de omsider blive fulde, hvoraf opstaar Klammeri og Slagsmaal, hvormed St. Olafs Fest ender langt ud paa Natten. De holde endnu St. Olaf for Kirkens Patron og berette, at han skal være halshugget der paa Stedet, hvor Kilden er, hvilken derefter skal være opkommen. St. Olafs Kirke er baade stor og temmelig vel bygget og har endnu fra forrige Tider fem Altere foruden Ru-

dera af et gammelt Orgelverk og i Taarnet en gammel Klokke med Aarstallet 1444.«[1]

I 1820 besøgtes det samme Sted af en lærd tydsk Reisende, Professor Schubert fra Greifswald, hvis udførlige Beskrivelse af denne Olafscultus i det Væsentlige stemmer med Hilfelings. Han angiver Antallet af de Pilegrime, der indfandt sig omkring den 29de Juli, til fem hundrede aarlig, og tilføier, at der blandt dem ogsaa var flere Danske, samt at Ofringer fandt Sted til flere Tider af Aaret, f. Ex. paa St. Hansdag, ja at Offer ofte indløb med Posten. Olafsbilledets høire Haand var imidlertid nylig bleven afhugget af en Officer og det paa selve Olsokdagen.[2]

Endnu i vor Tid er denne seige Olafsdyrkelse i hin Kirke ikke ganske ophørt, thi da den danske Architecturmaler J. Kornerup for nogle Aar siden, ligeledes ved Olafsmarkedets Tid, besøgte den, erfarede han, at Syge endnu snege sig til at gnide sit Legeme med Øxebladet. Sølvøxen var engang bleven stjaalen fra St. Olaf, men »Tyven havde snart faaet Verk i alle sine Lemmer og faldt fra en Sygdom i en anden, saa at han fandt det rigtigst at bringe Øxen tilbage, hvorefter Sygdommen øieblikkelig forlod ham.«[3] Endnu har denne Kirke bedre end nogen anden i Skaane bevaret sit middelalderlige Udseende, og dens Helgenaltere og øvrige Prydelser ere fremdeles i Behold.[4]

[1] P. F. Suhm, Historie af Danmark, III. S. 687 fgg.

[2] Fr. Wilh. v. Schubert, Reise durch Schweden, Norwegen, Lappland, Finnland und Ingermannland, III. Lpz. 1824, S. 409-413.

[3] Folkekalender for Danmark, 1871, S. 133. Digteren H. F. Ewald har i sin Roman Nils Brahe, Kbhvn. 1877, I. S. 1 fgg. henlagt nogle Scener til denne Olafskirke.

[4] Samlingar till Skånes historia etc., 1873, S. 75.

Ogsaa i Sjelland holdt Mindet om St. Olaf sig længe vedlige, og Egnen ved Roskildefjorden synes særlig at have bevaret det, ja Sagnet skal endnu ikke være uddøet i den østlige Del af Horns Herred, i Kirkesognene Skuldelev og Selsø. I det sidstnævnte Sogn er der en Hellig-Olafs Kilde i Skoven, »til hvilken de Syge endnu valfarte St. Hans Nat«.[1]

Saaledes har Olafs Minde som Helgen været bevaret af Almuen overalt i Norge og fleresteds i de øvrige nordiske Lande. Udenfor Norden vedblev naturligvis den katholske Kirke at erkjende ham som Helgen, men hans Dyrkelse er rimeligvis efterhaanden ophørt i de Kirker eller ved de Altere, som have været ham indviede i Lande, der holdt fast ved Katholicismen,[2] indtil for nogle Aar siden Katholikerne i Norges egen Hovedstad atter reiste ham en Kirke. Han fandt imidlertid en ærefuld Plads i flere af de store Samlinger af Helgenbiographier, af hvilke dog kun den store, der er bekjendt under Navn af Acta Sanctorum, for hans Vedkommende tilbyder nogen Interesse.

For den lutherske Geistlighed maatte det i den første Tid efter Reformationen være en Hovedopgave at bekjæmpe Helgendyrkelsen, da netop denne under Katholicismen som intet andet var groet ind i Folkets Bevidsthed. Selvfølgelig have de nye Præster ikke mindst stræbt at udrydde Dyrkelsen af Olaf, den store Folkehelgen, og paa mere end en Prædikestol have

[1] Folkekalender for Danmark, 1871, l. c.

Suhm (Historie af Danmark, III. S. 692, Kbh. 1787) siger rigtignok (efter Acta Sanctorum, Mens. Jul. Tom. VII. p. 113): Udi St. Victors Kirke i Paris dyrkes han endnu under Navn af St. Olave.

ganske vist Taler i denne Retning været at høre. I Literaturen have de imidlertid neppe efterladt sig Spor. Kun vil man i den Katechismusforklaring, som den bekjendte Biskop Ludvig Munthe i Bergen udgav 1644, finde en alvorlig Advarsel imod at »holde sig til St. Olufs Kilde«.[1] Endnu omtrent hundrede Aar senere giver Uviljen mod Olafsdyrkelsens Erindringer sig Luft i Biskop Eiler Hagerups (den ældres) Fortale til hans »Otte Præstevielsestaler, holdne i Throndhjems Domkirke« (Throndhjem 1741. 4to.) Dette var den første Bog, der blev trykt i Throndhjem, og idet Biskoppen gjør opmærksom herpaa, tilføier han: »Bogtrykkeriet er en større Prydelse for den ældgamle Throndhjems By end alle dens saakaldte Sancti Olai Relikvier, som her fordum have været forvarede.«

I vore Dage, da katholsk Gudstjeneste, efterat have været forbudt i mere end trehundrede Aar, atter er bleven tilladt i Norge, er samtidig Olaf bleven gjenindsat som Helgen for dette Troessamfunds Bekjendere. Da det, allerede forinden Loven af 16 Juli 1845 udkom, ved kgl. Resol. af 6 Marts 1843 var blevet Katholikerne tilladt at oprette en Menighed i Christiania »indtil Videre«, stiftedes en saadan i et privat Hus i Hovedstaden Palmesøndag 1843 og fik Navn af St. Olafs Menighed. Tretten Aar senere blev (24de August 1856) den katholske Kirke i Christiania indviet af Biskop J. L. Studach og blev ligeledes helliget Olaf.[2] Nogle Olafs-

[1] Biskop Ludvig Munthes Katechismusforklaring, paany udg. af C. P. Caspari, Chra. 1864, S. 24. (Særtryk af Theol. Tidsskrift, udg. af Caspari m. fl.).

[2] Norsk Kirketidende, udg. af B. Muus. Aarg. 1856, No. 26, 36, 37. B. Svendsen, Oplysninger om Kirkerne i Christiania Stiftsprovsti, S. 23.

relikvier bleve ogsaa overladte Kirken fra Universitetets Oldsagsamling. Samme Aar indkjøbte ogsaa katholske Missionærer Altengaard i Finmarken, kaldte den »St. Olafs Gaard« og forsøgte her at grunde et Collegium.[1] Maaske ere andre katholske Menigheder og Gudshuse ligeledes blevne opkaldte efter Helgenen. Mærkelig nok havde imidlertid, nogle Maaneder førend Olafskirken i Christiania indviedes, en protestantisk Præst i vort Land foreslaaet, at St. Olafs Dag skulde gjenoptages som kirkelig Festdag ogsaa i den norsk lutherske Kirke, og han havde i sine Avisartikler herom endog foreslaaet Text og gjort Udkast til en Collect.[2]

I vore Dage uddø de gamle Sagn af enhver Art hurtigt hos vor Almue, en Følge af, at ogsaa dennes Børn nu nyde methodisk Skoleundervisning. Samtidig søger Videnskaben baade at redde, hvad der endnu har holdt sig i Traditionen, og at fremdrage for Lyset, hvad der skjuler sig i forglemte Bøger og Haandskrifter. Ogsaa St. Olafs Helgenry har saaledes begyndt at hæve sig fra en lidet paaagtet Almueerindring til at blive Videnskabens og derved Nationens Eiendom. Den Betydning, som ikke alene den historiske Olaf, men ogsaa den i Middelalderen dyrkede halvt mythiske Helgen engang har havt for Kirken, Staten og Samfundet, vil herefter ikke blive upaaagtet.

Allerede den Eidsvoldske Rigsforsamling bestemte, at Throndhjems Domkirke, St. Olafs gamle Helligdom, skulde være Kroningsstedet for Norges Konger.[3] Da

[1] Norsk Kirketidende, 1856, No. 36.

[2] Morgenbladet 1856, No. 125, 229 og 266.

[3] Beslutningen fattedes med 88 Stemmer mod 22. Der blev fra Modstandernes Side gjort gjeldende, at man »burde spare Landet

Norge i 1847 fik egen Ridderorden, fulgte det af sig selv, at den maatte bære Landshelgenens Navn. Derimod er hans Festdag, 29de Juli, ikke bleven paaagtet paa den Maade, som man kunde have ventet. Den er ikke bleven benyttet til Kroningsdag eller overhovedet til Rigshøitideligheder, ja er ikke engang bleven St. Olafsordenens Aarsdag.

Men Olafs Minde er, naar man, som jeg her har forsøgt at gjøre, ser hans Helgenry i Historiens Lys, noget mere end norsk, det er skandinavisk. Han var Nordens ældste store Helgen og er, naar maaske St. Birgitta undtages, egentlig den eneste virkelig fællesnordiske Helgen, dyrket saa at sige i By og Bygd overalt, hvor engang den danske Tunge forstodes. Om hans Helligdom samledes engang i talrigere Mængde end paa noget andet Sted Mænd af alle tre Stammer, og hans Legende blev, som nedenfor skal omtales, mere end noget andet hjemligt Stof en Gjenstand for nordiske Kunstneres Bearbeidelse. Ogsaa hans Helgenglorie er derfor en Del af de nordiske Folks Fællesminder.

for Bekostninger«, og at derfor Kroningen burde foregaa i Hovedstaden. Norske Samll. II. S. 580. Norsk hist. Tidsskrift, I. S. 233 og IV. S. 403.

VI.

Olafs Historie formet til Lighed med Frelserens. Olaf Trygvessøn, hans Forløber. Aasta. Bespottelse, Kors og Tornekrone. Magnus den gode. Olafs onde og vantro Broder. Knut den mægtige. Olaf i det hellige Land. Hans Kampe med Trolde. Fremmedes Forestillinger om Nordmændenes Trolddomskunster.

Jeg har ovenfor behandlet den egentlige Olafsdyrkelse og søgt at paavise dens store Udbredelse, men endnu staa væsentlige Punkter af Olafs Helgenhistorie tilbage. Først skal nu paapeges visse eiendommelige Træk i hans Legende og nogle paafaldende, tildels meget gamle Forvanskninger af hans Historie.

Sammenligner man Olafs Legender med de sædvanlige Helgeners, vil man ikke alene blive opmærksom paa Ligheder med disse, men ogsaa blive en mærkelig Særegenhed var, der adskiller ham fra alle andre nordiske Helgener. Hans Liv og Martyrium har man nemlig søgt at forme til den størst mulige Overensstemmelse med vor Herres og Frelsers egen Historie.

Dette synes at vise sig allerede i et Sagn om Olafs Barndom. Morfaderen, Gudbrand Kula, var bleven forbitret paa Olafs Fader, fordi han havde tænkt paa at skille sig ved sin Hustru for at ægte Sigrid Storraade,

og vilde derfor lade Olaf udsætte. Men der viste sig et vidunderligt Lys over Huset, i hvilket Barnet var født, og han opgav sit Forsæt.[1] Man maa her tænke paa Stjernen over Huset, hvori Jesusbarnet opholdt sig (Matth. Cap. II, 9).

Endnu stærkere fremtræder Ligheden med Evangeliet ved det Forhold, hvori Olaf Trygvessøn stilles til Olaf den hellige. At man, som allerede anført, betragtede den første Olaf som den andens Forløber, var i og for sig naturligt nok, men man vovede allerede tidlig at sammenstille dette Forhold med Johannes Døberens til Christus. Odd Snorressøn, der skal have levet i Thingeyre Kloster paa Island mod Slutningen af det tolvte Aarhundrede, og hvis latinske Skrift om Olaf Trygvessøn haves i islandsk Bearbeidelse, udtaler dette ligefrem i sin Prologus[2] og udvikler senere den samme Tanke i følgende Ord: Olaf Trygvessøn beredte og satte Grundvolden til Christendommen, men den hellige Olaf reiste Væggene; Olaf Trygvessøn satte Vingaarden, men den hellige Olaf lod Vinrankerne slynge sig med fagre Blomster og allehaande Frugt.[3] Uden al Tvivl er det ogsaa denne Opfatning, der har fremkaldt Sagnet om, at den første Olaf havde ladet Olaf den hellige døbe og staaet Fadder til ham, en Fortælling, der nu neppe mere finder Tiltro hos Historikerne.[4]

[1] Fornmanna Søgur, IV. S. 32.

[2] »Ok sva sem Ioan baptisti var hans (drottins)fyrir renna ri, sva var oc Olafr konungr Tryggvason fyrir rennari ens helga Olafs konungs.« K. Olaf Tryggvessøns Saga af Odd Snorressøn, udg. af P. A. Munch, Chra. 1853, S. 1.

[3] Sammesteds S. 39.

[4] K. Maurer, Die Bekehrung des Norwegischen Stammes zum Christenthume, I. S. 513-514.

Dernæst findes et Spor, rigtignok kun et eneste, der synes at tyde paa, at Olafs Moder, Aasta Gudbrandsdatter, har nydt, om just ikke Dyrkelse som Helgeninde, saa dog været Gjenstand for en særegen Opmærksomhed i sin Egenskab af Moder til Landshelgenen, og i dette Tilfælde er Ligheden med Jomfru Maria umiskjendelig. Der er nemlig bevaret et Afrids af en Art Altertavle, som har prydet en norsk Kirke, uvist hvilken, og som har været opfyldt med en Mængde Navne, i øverste Felt Helgennavne, i nederste Navne af Danmarks og Norges Kongehuse i den ældste Tid, den sidste Række aabenbart ufuldendt. Mellem disse Navne og vel at mærke i øverste Felt, ved Siden af Maria Jacobi og lige nedenunder Sancta Elisabeth, læser man: »*Asta regina, mater Sancti Olavi*«.[1] Fastholder man dette, tør man muligens have et Vink til Fortolkningen af et af den norske Folkedigtnings allermærkeligste Frembringelser, det skjønne Draumekvæde. Den Person, der i dette Digt fortæller sin Drøm, hvilken har varet fra Juleaften til trettende Dag i Julen, kaldes nemlig Olaf Aastasøn, skjønt man rigtignok ogsaa har Varianterne Aaknisøn og Aasgaardssøn.[2] Forlængst har man været inde paa, at Olaf den hellige kan have været ment med denne »Olaf Aastasøn«,[3] men denne Formod-

[1] Scr. Rer. Dan. VI. p. 375-376 med tilhørende Facsimile.

[2] Norske Folkeviser, samlede og udgivne af M. B. Landstad, Chra. 1853, S. 67.

[3] Saaledes Jørgen Moe (Saml. Skrifter, II. S. 106), Landstad (l. c.) og Sophus Bugge (Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, udg. af M. J. Monrad og H. Winter-Hjelm, Chra. 1854-1855, S. 103). Landstad fremsætter forøvrigt den besynderlige Mening, at Drømmeren skulde være Ansgarius, en Norge uvedkommende og for dets Folkedigtning fuldstændig fremmed Personlighed.

ning kan ikke andet end vinde i Sandsynlighed ved hvad vi her have anført. Olafs Betegnelse som Aastas Søn bliver nemlig paa denne Maade forklarligere, og i og for sig kan intet være naturligere, end at Sagnet netop lader en Mand med Olafs Fremtid i sin Ungdom[1] opleve Draumekvædets Undere.

Den sædvanlige historiske Beretning om Olafs Fald i Slaget ved Stiklestad blev ogsaa tidlig forvansket og omdannet til Lighed med Christi Lidelseshistorie. Det første Spor, som jeg har kunnet finde hertil, forekommer allerede hos Adam af Bremen. »Nogle«, heder det hos denne, »sige, at Olaf blev dræbt i Krigen, andre, at han midt blandt Folkets Skare overgaves til Troldmændenes Spot«,[2] hvorefter dog Forfatteren anfører endnu en tredie Fortælling, nemlig at Olaf skulde være snigmyrdet i Knut den mægtiges Interesse, hvilken sidste Mening ogsaa findes fremsat hos Olaus Magnus.[3] Olafs Bespottelse forekommer ogsaa i en af de to bevarede Sequentser til hans Ære, men dog ogsaa her kun i Korthed og i Forbigaaende.[4] Men desto omstændeligere vil man finde Sagnet fortalt i det Lybekske Passionale. Her

[1] Det heder nemlig:

»Olaf han var i voxtro,
Han var som en siljuteine.«
(Landstad l. c. S. 68).

[2] »Alii dicunt eum in bello peremtum, quidam vero in medio populi circo ad ludibrium magis expositum.« Adami Gesta Hammab. eccl. pontiff., ex rec. Lappenbergii, Hannoverae 1846, p. 91.

[3] Olai Magni Hist. de gentibus Septentr., Romae 1555, Fol., p. 275, 336.

[4] »Tulit ab impia gente ludibria.« Missale Nidros., derfra aftrykt i I. Neale: Sequentiae ex Missalibus Germanicis etc., London 1852, p. 140, og derfra igjen i andre Samlinger.

er Christi Lidelseshistorie paa den mest ligefremme og paatagelige Maade overført paa Olaf. Det heder her: »Da Olafs Broder og Knud (den mægtige) og deres Selskab, Uretfærdighedens Børn, hørte, at den hellige Olaf vilde komme tilbage, lode de gjøre et stort Kors med en Tornekrone, begave sig hemmelig afsted og droge imod ham med væbnet Haand, toge ham tilfange med Vold, førte ham til sit Pallads og sagde: »Fornegt din Gud Christum og forband hans Navn, eller du maa selv dø, saaledes som han døde.« Da svarede den hellige Olaf og sagde: »Forbandet være du med hele dit Selskab, og min Herres Jesu Christi Navn være velsignet til evige Tider.« Da toge nogle af Hedningerne ham, klædte ham nøgen, bandt ham for Ansigtet, sloge ham paa Kindet og sagde: »Du, forbandede Konge, gjet nu, hvem der slog dig,« og derpaa satte de Tornekronen paa ham, trykkede den ned paa hans Hoved, saa at Blodet overalt fløð ned, og gave ham et Scepter i Haanden, iførte ham en kongelig Dragt og sagde: »Se, hvilken Konge!« Derefter bandt de ham til et Kors, hvor han hang tre Timer i stor Pine, og han bad til Gud for dem, der pinte ham, og især bad han Gud for de søfarende Kjøbmænd, der anraabe ham, hvorpaa han opgav sin Aand i den almægtige Guds Hænder paa en Fredag, og derpaa gjennemstak de hans Side med et Spyd. Strax skede der et stort Jordskjælv over den ganske Stad Stiklestad, og mange Huse faldt ned. Paa den tredie Dag vilde de onde Hedninger brænde hans hellige Legeme, men han blev ufortæret af Ilden, og da denne var udslukket, fremstod der af Asken en stor Drage, der dræbte den hellige Olafs Broder og flere

andre Hedninger. Og derefter omvendte sig mange til den christne Tro.« [1]

Til en Fane, hvoraf et Stykke opbevaredes i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, har der aabenbart knyttet sig en Fortælling, der hører med til denne Kreds af Legender. Det hed nemlig, at en Engel fra Himmelen var kommen ned til Olaf og havde givet ham Fanen, medens han sov paa det Sted, hvor han siden led Martyrdøden. [2]

Det kunde synes, som om den plattydske, aabenbart først fra den hanseatiske Tid stammende Fortælling var gaaet saa vidt som muligt i at overføre Evangeliets Fortælling om Frelserens Lidelser paa Olafs Martyrdød. Og dog vil man i nogle af vore hjemlige Kilder finde endnu et Træk af samme Beskaffenhed, der savnes i den lybekske Helgenbog, et Træk, der tilmed af de Fleste har været antaget for saa fuldkommen historisk, at man endog deraf har villet bestemme Tiden for Slaget ved Stiklestad. Dette er Beretningen om, at en Solformørkelse skulde have fundet Sted under Kampen, en Beretning, der dog kun findes i Sagaer, men savnes hos Theodoricus Monachus. Som bekjendt har Prof. Hansteen [3] heraf villet godtgjøre, at Slaget maa sættes til 31te August, da en stor Solformørkelse virkelig fandt Sted, medens St. Olafs fornemste Helgendag

[1] Dat Passionaal, Lybek 1499, Fol. (Findes paa Chra. Univ.-Bibl.). Det Olaf vedkommende Stykke af dette plattydske Skrift er efter en senere Udgave (Lybek 1505) optaget i Scr. Rer. Dan. II. p. 536-539.

[2] Mellem Kirkens Reliqvier anføres: »De vexillo, quod angelus tradidit S. Olao, regi Norvegiae, dormienti in loco, in quo passus ab hoste triumphavit.« Scr. Rer. Dan. VIII. p. 267.

[3] Samll. til N. F. Spr. og Hist. I. S. 452 fgg., II. S. 157 fgg.

var den 29de Juli og Kilderne bestemt angive den samme Dag som hans Dødsdag. At imidlertid den 29de Juli er Slagets rette Dag, og at Solformørkelsen af 31te August s. A. maa antages urettelig at være bragt i Forbindelse med dette, er forlængst godtgjort med saa overbevisende Grunde, at der i Fremtiden neppe vil blive gjort Indvendinger derimod.[1] Det vilde ogsaa have været besynderligt, om den rette Dag her skulde være bleven forglemt eller forbyttet. Og skjønt Kilderne (deriblandt endog Theodoricus Monachus) stundom feile i Henseende til Aaret, angive de dog med stor Enstemmighed ikke alene Dagen, 29de Juli, men ogsaa den netop for den 29de Juli for Aaret 1030 rigtige Ugedag, Onsdagen, feria quarta eller dies Mercurii. Henførelsen af den nogle Uger senere indtrufne Formørkelse til St. Olafs Dødsdag er imidlertid meget gammel, ja forekommer allerede i den samtidige, men rigtignok ikke personlig tilstedeværende Skald Sighvats Kvad, og den er saaledes vistnok den ældste af de Olafssagn, der frembyde Overensstemmelser med Christi egen Historie.

Ligesom der maaske er falden en Afglands af Olafs Hellighed over Aasta, saaledes turde der ogsaa være et Spor til, at Helgenens eneste Søn, Magnus den gode, har faaet sin Del af Faderens Glorie, hvad der i sig

[1] Maurer, Die Bekehrung des norwegischen Stammes, II. S. 533-540, jvfr. Gustav Storm i Norsk hist. Tidsskrift, IV. S. 461. Keyser, der paabegyndte Udgivelsen af sin Kirkehistorie Aaret efter, at 1ste Del af Maurers Verk var udkommet, har hverken paa dette eller noget andet Punkt taget Hensyn til denne tydske Lærde og opfører uden videre den 31te August, ligesaa Munch, Norsk Huuskalender, Chra. 1859, og N. Nicolaysen, Om Throndhjems Domkirke, Chra. 1872, S. 3.

selv maa forekomme naturligt nok, naar man betragter denne Konges ædle og rene Personlighed og erindrer Fortællingen om, at Olaf før Slaget paa Lyrskovshede aabenbarede sig for ham paa en Maade, der minder om Achilles's og Æneas's Samtaler med deres guddommelige Mødre.

Jeg sigter her til de to skjønne islandske Viser, der besynge Magnus's Fødsel og rimeligvis hidrøre fra den senere Middelalder.[1] Den første af disse Viser fortæller om Magnus's Moder »Alhed«, hvem Kongen, ledsaget af Finn Arnessøn, finder i en Skov og tager med sig, for at hun skal være Dronningens Terne, hvorefter hun bliver frugtsommelig ved Olaf, som imidlertid »havde bødet sin Synd, endnu inden han havde begaaet den«. Alhed besøges derefter af mærkelige Drømme, ser først »alt Norges Land flyde op for sin Fod«, derefter, at hun staar paa Kirkegulvet, og at der her tændes tolv fagre Kjerter paa hendes Haand, endelig, at der flyver en gylden Straale ud af hendes Favn. Dronningen søger forgjeves at bevæge hende til at »sælge« sine Drømme og tilbyder at gifte hende med en rig Svend, men Kongen forbyder hende at sælge Drømmene. Hun føder da Magnus, der døbes af Sighvat Skald under Omstændigheder, der ligne de af Sagaen bekjendte.

Mærkeligere er det andet Digt, »Karla-Magnusar kvædi«. En Dronning, der ligesaalidt som hendes Ægteherre navngives, hører denne sidste sige til hendes Terne Ingeborg, at hun skulde blive hans allerkjæreste, ifald

[1] De findes trykte i Islenzk Fornkvædi ved Svend Grundtvig og Jon Sigurdsson, H. 3. Kbhvn. 1859, S. 135-151. Der har endnu existeret en Olafsvise, som Arne Magnussen havde afskrevet, men hvoraf baade Original og Afskrift ere tabte (l. c. S. 141).

Dronningen var død. Efter forgjeves at have udspurgt Ternen, sender hun hende ud af Landet, men da Kongen faar dette at høre, seiler han strax efter hende, »gjæstede hende« samme Nat og sagde hende, at hun skulde føde ham en Søn, der skulde kaldes Magnus. Efter sin Hjemkomst fra Ledingstog fortæller han Dronningen, at han nu har en Søn og Arving til sit Rige, og Dronningen udbryder da: »Saa er det da skeet, hvad jeg længe har frygtet, at en anden end mit Barn skal arve Landet.« Under denne Samtale kommer Karl Magnus ridende. Kongen ønsker ham velkommen, beder ham være god imod sin Søster og gifte hende med sin ypperste Mand samt om at reise over sin Faders Ben en Kiste med et Guldkors i hvert Hjørne. Slutningsverset indeholder den Bøn: Sjàlfur guð ok Karla-Magnus sè med öllum oss! Nu er det vistnok bekjendt, at Karl den Store tildels har nydt en Helgens Ære, men hverken denne i det islandske Digt forekommende Tilbedelse eller dette Digt overhoved kan dog antages at have noget med den store Keiser at gjøre; det er aabenbart hans Navne i Norge, det gjelder, og denne har her mod Sædvane faaet begge Keiserens Navne. Visens Udgivere have ment, at »Selve Gud og Karla-Magnus« skulde være en »Forvanskning« for: »selve Gud og St. Olaf«, men denne Gjetning maa synes vilkaarlig.

Ogsaa en engelsk Chronist, Willelmus Malmesbiriensis († 1141), har meddelt et paafaldende Sagn om Magnus's Fødsel. Han fortæller, at en »Greve« over Nordmændene, hvem han skildrer som endnu raaere og vildere end de Danske,[1] plyndrede i England og der

[1] »Utrorumque immanis barbaries, sed Norreganorum cupiditas rapa-

som Krigsbytte blandt andet kom i Besiddelse af en Pige ved Navn Elfildis, der var af god Herkomst og udmærkede sig ved sin Skjønhed. Han ønskede at ægte hende, men hun modsatte sig bestemt dette Grevens Ønske, og denne brugte da Vold. Kort efter døde Greven, og Rygtet om Elfildis's Skjønhed naaede Landets Konge, som ikke navngives. Denne gribes af en stærk Kjærlighed til hende, men holder Sagen hemmelig for sin Dronning. Elfildis vil imidlertid ikke høre paa Kongens Overtalelser, thi hun vil indvie Gud sit Liv. Ogsaa Kongen bliver nu en voldsom Elsker og trænger med Magt ind til Elfildis om Natten. Frugten af deres Forbindelse bliver en Søn, egentlig imod begges Ønske, da Kongen nødig vil have sit Forhold til hende bekjendt og Elfildis frygter for Dronningens Skinsyge. Barnets Fødsel bidrog imidlertid til at omstemme Elfildis med Hensyn til Kongen, hvem hun nu virkelig elskede, og deres Forbindelse fortsattes, idet hun hemmelig opholdt sig hos en Biskop, hvor Kongen kunde besøge hende. Kongens snart paafølgende Død afbrød dette Forhold, og Elfildis maatte flygte til en afsidesliggende Del af Riget. Biskoppen, til hvem Kongen havde betroet Omsorgen for sin Søn, aabenbarer imidlertid, hvo der er dennes Fader, og Sønnen, hvis Navn er Magnus, sættes paa Thronen under Formynderskab. Hans Regjering bliver dog kun kort, da han dør efter halvandet Aars Forløb. Nogle tro, at hans Død er fremskyndet ved Høvdingernes Rænker, men »jeg,« siger Chronisten, »er ikke enig i denne Antagelse, at de skulde have dræbt

cior, libido infestior.« Willelmi Malmesbiriensis de gestis Pontificum Anglorum libri quinque, ed. by N. E. S. A. Hamilton, London 1870, lib. V. § 259.

den, som de selv havde ophøiet paa Thronen.« Elfildis vender nu tilbage til sit Fædreland, aflægger før sin Afreise Løfte om, hvis hun kommer uskadt til England, aldrig at spise Kjød af noget Landdyr og i det hele at nøie sig med tarvelig Næring. Dette Løfte holder hun længe samvittighedsfuldt, indtil hun engang kom halvt mod sin Vilje til at berøre et Stykke Kjød med Fingeren og Munden. Strax blev hun nu verkbruden over sit hele Legeme, indtil hun omsider helbrededes ved at besøge St. Aldhelms Helligdom.[1] Som man vil se, er der trods de mange Uoverensstemmelser dog ogsaa nogen Lighed tilstede med de islandske Sagn, kun er al Bevidsthed om Olaf og hans Helligdom borte i den engelske Fortælling.

En særegen og mærkelig Plads i Sagnene om Olaf indtager hans Halvbroder, Kong Harald Sigurdssøn, kun at han ikke forherliges som Aasta og Magnus. Den virkelige Olaf og den virkelige Harald have udentvivl lignet hinanden temmelig meget og navnlig begge været myndige Herskernaturer, og der er som bekjendt i Haralds Saga bevaret en Beretning om, at allerede en Samtidig, Halldor Brynjulfssøn, har udtalt sig bestemt i denne Retning. Men i Sagnet ere de gjorte til fuldstændige Modsætninger, Olaf er den fromme Helgen, Harald er bleven Troens Modstander, han fremstilles ligefrem som Hedning, som sin Broders Fiende og Medbeiler til Riget, ja stundom endog som delagtig i hans Mord.

Spørge vi nu om Aarsagen til, at Brødrene have faaet en saa besynderlig Skjebne i Folkesagnet, maa

[1] Willelmus Malmesbiriensis, l. c.

der først og fremst tænkes paa, at Haralds Billede, saaledes som det er gaaet over i Historien, er tegnet os af Islændinger, der ikke vare hans Undersaatter, og som nærmest omtalte og erindrede ham som en høitbegavet, vidtbereist og vidtberømt, prægtig, rig og mod dem naadig og liberal Fyrste. Hans Undersaatter Nordmændene derimod havde skjellig Grund til at mindes ham som en Tyran, der forfulgte Høvdingerne og betyngede Almuen med haarde Skatter. Han fik Tilnavnet Haarderaade og var alt andet end elsket. Ogsaa med Hensyn til de kirkelige Forhold vilde han optræde som Enevoldskonge og navnlig ikke taale den bremiske Erkebiskops Fordringer paa Primatet. »Olaf den hellige havde,« siger en nyere tydsk Forfatter,[1] »været en Fører for den kjæmpende Kirke, men Harald vilde være Overhovedet for den seirende.« Han er derfor af sin Samtidige Mag. Adam, der forøvrigt beundrer hans Tapperhed, bleven skildret som et Uhyre, ja ikke langt fra som en Hedning.[2] Sin Broder Olafs Minde holdt Harald ganske vist i Ære, men hans Gjerrighed drev ham ogsaa til at angribe de Skatte, som de fromme Pilegrime ofrede ved hans Grav.[3] Endelig maa det erindres, at Harald selvfølgelig var forhadt af de Danske, hvilket kan have havt stor Indflydelse paa Udviklingen af Folkesagnet om ham og hans Broder.

[1] G. Dehio, Geschichte des Erzbisthums Hamburg-Bremen bis zum Ausgang der Mission, Berlin 1877, I. S. 187.

[2] »Haraldus crudelitate sua omnes tyrannorum excessit furores. Multae ecclesiae per illum virum dirutae, multi Christiani ab illo per supplicium sunt necati.« Adami Gesta etc. ex. rec. Lappenb. p. 121.

[3] »Haraldus derelictus a deo, oblationes quoque ac thesauros, qui summa fidelium devotione collati sunt ad tumulum fratris, ipse unca manu corradens, militibus dispersit.« Ibid. p. 122.

Denne Uvilje, hvorfor Haralds Minde aabenbart har været Gjenstand, kommer tilsyne blandt andet deri, at samme mærkelige Vandringssagn, som fra andre Kanter forekommer i Fortællingerne om Palnatoke, Vilhelm Tell o. s. v., ogsaa er bragt i Forbindelse med ham. Som bekjendt er det her Heming Aslakssøn, med hvem Harald indlader sig i en Væddekamp, hvori Kongen seirer, dog saaledes, at Heming undkommer i en Baad og tilsidst ved at hevne sig, idet han væsentlig bidrager til at fremkalde Haralds Død i Slaget ved Stanfordbridge 1066.[1]

Fornemmelig kommer dog den samme Stemning frem i den gjennem Middelalderen gjængse Folketro angaaende Forholdet mellem Harald og Broderen Olaf. Sagaen ved kun, at Harald femten Aar gammel kjæmpede for Olafs Sag ved Stiklestad. Men allerede Saxo gjør Brødrene omtrent jevngamle. Harald deltager ifølge dennes danske Historie i Olafs Bedrifter i England og i Danmark.[2] Her er der dog endnu ikke Tale om Forbrydelser af Harald mod Broderen. Som dennes Avindsmand fremtræder han derimod, som vi have seet, i den lybekske Legende, hvor han gjøres til Medskyldig i hans Død. Den samme Forestilling gjenfindes imidlertid ogsaa andensteds. Vi møde den saaledes hos en geographisk Forfatter fra det femtende Aarhundrede, der kalder sig Claudius Clavius og skal have været en Fynbo. I denne ellers ubekjendte Mands kortfattede

[1] Flatøbogen, III. S. 410-420; jvfr. F. Schiern, Historiske Studier, I. Kbhvn. 1856, S. 45 fgg., Jørgen Moe, Samlede Skrifter, II. S. 154 fgg., P. A. Munch, N. F. Hist., II. S. 344, Landstads Folkeviser, S. 177 fgg., o. fl. St.

[2] Saxonis Grammatici Historia Danica, ed. P. E. Müller, I. p. 509, 513.

Notitser om Norge omtales en Ø ved Navn Sumershaun, hvis Beliggenhed jeg ikke formaar at paavise. Her, heder det, »bekjæmpede den hellige Konge og Martyr Olaf sin vantro Broder ved Guds synlige Bistand«.[1] Ja den samme Vildfarelse fremkommer endog hos en efter sin Tids Vilkaar lærd norsk Historiker, Peder Claussøn, der i sin Norges Beskrivelse fortæller, at Olaf »blev slagen af sin egen Broder og Undersaatter«.[2] Det viser, hvor udbredt Sagnet har været. Dette Træk findes som bekjendt ogsaa i Folkeviserne om Olaf. Her ere Olaf og Harald Rivaler om Riget og kjæmpe om dets Besiddelse ved en Kapseilads, hvori Olaf seirer, hvorpaa Harald »blev i Huen saa vred, han skabte sig om til en Orm saa led«.[3]

At Knud den mægtige i Legenden ligefrem tillægges Skylden for Olafs Død, have vi allerede seet. Men der dannede sig ogsaa et Sagn om, at disse to Konger ikke alene havde været Medbeilere til den jordiske Kongekrone, men ogsaa til Martyrkronen. Det fortælles nemlig, at Thore Hund var den, der paatog sig at bringe Kong Knud Budskabet om, at Olaf var hellig, og han havde skjellig Grund dertil, fordi Olaf havde bevist et stort Jertegn netop paa ham selv, først berøvet ham og derpaa gjengivet ham Synet. Han drog da til England og fortalte Knud nøiagtig den hele Sammenhæng. Kongen blev imidlertid meget utilfreds ved denne Ti-

[1] »Sumershaun insula, in qua sanctus Olaus rex et martyr debellabat fratrem suum infidelem visibili adjutorio Dei, quod oculis vidisse juvat.« Nordalbingische Studien, I. Kiel 1849, S. 190.

[2] Peder Claussøn, Norriges Bescriffuelse, Kbhvn. 1632, S. 87.

[3] Danmarks gamle Folkeviser, udg. af Svend Grundtvig, II. Kbhvn. 1856, S. 137.

dende, og da Thore spurgte om Aarsagen hertil, svarede Knud; »Jeg troede at vide, at en af os to skulde blive hellig, og jeg havde haabet, at det skulde blive mig selv, men dog vil jeg være den første til at skjænke Gaver til Olafs Skrin og først tro paa hans Hellighed, og ikke vil jeg mere komme til Norge, siden Olaf er hellig«.[1]

I en af de ældste og interessanteste fremmede Beskrivelser af Reiser i Norge, Venetianeren Quirinis af 1432, forekommer et eiendommeligt Sagn om Olaf. Nogle Italienere, der havde lidt Skibbrud ved Røst i Lofoten og senere kom til Throndhjem, hvor de besøgte Domkirken og saa Helgenens Legeme, bleve, heder det, af Indbyggerne behandlede med største Venlighed, fordi de vidste, at der i Venedig var bleven vist »deres Konge, St. Olaf,« stor Ære og Kjærlighed paa hans Reise og Tilbagereise fra det hellige Land. En saadan Reise har imidlertid aldrig fundet Sted. Man har her tænkt paa en Forvexling med Sigurd Jorsalfarer, der kunde tænkes at have været i Venedig.[2] Men langt simplere tror jeg at kunne forklare denne paafaldende Beretning derved, at den just i 1432 regjerende Konge, Erik af Pommern, for omtrent otte Aar siden virkelig havde været i det hellige Land og paa Henreisen til dette netop var bleven modtagen med store Æresbevisninger i Venedig,[3] hvorom Rygtet har været bekjendt

[1] Fornmanna Søgur, V. S. 207-208.

[2] Det Throndhjemske Selskabs Skrifter, II. Kbhvn. 1763, 8vo, S. 143, hvor Reisebeskrivelsen er oversat og oplyst ved Anmærkninger af G. Schøning.

[3] »Rex Ericus, veniens prope Venetias a duce & civibus urbis illius cum solennitate magna receptus est et honore.« Hermanni Corneri Chronicon ap. Eccard, Corpus hist. medii aevi, II. col. 1261.

Throndhjem og fremkaldt hin Misforstaaelse hos Italieneren.

Vi komme nu til de Fortællinger om Olaf, der mere end alle andre have været yndede af Folketroen og fremstillede af Kunstnerne: hans Kampe med Troldene.

Disse Sagn have ikke været fremmede for Nedskriverne af vore Sagaer, der dog kun henlægge dem til Olafs udenlandske Søtog i hans første Ungdom. Han beseirer etsteds i Sydeuropa et Søtrold, en Havfrue, der var saaledes skabt, at Hovedet lignede en Hests med opstaaende Øren og aabne Næsebor, grønne Øine og et skrækkeligt Gab; Bovene vare som paa en Hest og gik fortil ud som Hænder, Bagdelen var ganske som en Slanges med en stor Bøining og en bred Hale. Hun pleiede at gribe fat med Hænderne paa Skibets ene Side, dernæst at sno sin Hale tvertunder Kjølen op paa den anden Side og derved bringe Skibet til at kantre. Hendes Hud var laadden som en Sælhunds og af graa Farve. Denne Havfrue skulde, da Djævelen ikke alene formaaede at modstaa en saa ypperlig Guds Ridder, som den hellige Kong Olaf, hjelpe til at ødelægge ham. Hun begyndte sine Anslag dermed, at hun, da Kongen og hans Mænd ventede paa Bør i »Karlsaa« (Garonne?), sang for dem med saa søde Toner, som de aldrig før havde hørt, hvorfor de alle inden kort Tid faldt i Søvn og glemte at holde Vagt. Kun Kongen holdt sig vaagen, læsende i en Bog, og kunde saaledes fra Bagstavnen, hvor han sad, se Uhyret dukke op. Ved Djævelens Hjelp tog Havfruen nu med sine Hænder fat i Skibets Side, men da Olaf mærkede det, greb han sit Sværd Hneitir, løb ud i Forenden af Skibet, og just som Havfruen havde snoet sin Hale om den anden Skibsside,

huggede han Hænderne af hende, hvorved hun udstødte et forfærdeligt Skrig og kastede sig bagover med opspærret Gab. Olafs Folk vaagnede nu paa Skibene, forfærdede ved Brølet. Kongen bød dem at gjøre Korsets Tegn, og ved Guds Hjelp og sine Bønner udvirkede han, at Havfruen sank ned i Havet og ingen Skade formaaede at gjøre, hverken nu eller senere. Derefter bekjæmpede han med lige Held et uhyre Vildsvin.[1]

Derimod vide hverken Sagaer eller kirkelige Legender at tale om Olafs Kampe med Trolde i Norge eller Norden selv. Desto oftere forekomme imidlertid saadanne i Folkesagnet. Trolde og Jøtner ansaaes naturligvis som den christne Tros selvskrevne Modstandere, de søgte ved svære Stenkast at tilintetgjøre de nybyggede Kirker og gjorde i det hele de Christne al den Skade, de kunde. Olaf tænktes da som Landets store og vældige Befrier for alt saadant Troldskab. Allerede forlængst har man indseet, at Olaf i denne Henseende har arvet Thors Plads i Almuens Bevidsthed, at hans »røde Skjæg« er en Erindring fra dennes Myther, og at hans stadige Attribut Øxen er et Minde om Thors Hammer. Vi erindre ogsaa fra Fortællingen om Olafskirken i Lunkinde i Skaane (S. 83), at Bønderne her pleiede at tage Øxen ud af Olafsbilledets Haand og at bestryge sig dermed ni Gange, men hver tredie Gang at sætte den tilbage paa dens Plads, for at Helgenen kunde fornye dens Underkraft. Heri har en nyere Forsker troet at se en Levning af en hedensk Ceremoni ved Thorsdyrkelsen, ved hvilken Offergoden skulde have laant Thors Ham-

[1] Flatøbogen, II. S. 25-26, Fornmanna Søgur, IV. S. 54, (Werlauff i Ann. for nord. Oldk. 1836-1837, S. 35 fgg., P. A. Munch, N. F. Hist., I, 1. S. 505).

mer af dennes eget Billedes Haand. Ogsaa det Sagn, der ovenfor er fortalt om Troldet Skalle (eller, som han ogsaa kaldes, Blæster, Vind og Veder, o. s. v.), der opførte Domkirken for Olaf, hører med til denne Olafssagnenes mythiske Del. Det er en Gjenklang af Mythen om Jøtnen, der ved sin Hest Svadilfares Hjelp bygger en Borg for Aserne mod Løfte om Freyja, Solen og Maanen, men som narres af Loke og dræbes af Thor.[1]

Olaf forvandler sine Fiender af Jøtnernes eller Troldenes Slægt til Sten og Fjeld, og saadanne Mindesmærker om hans Bedrifter ere at se ikke alene i Norge og Sverige, men endog i det flade Danmark. Ogsaa Jettegrydernes ovenfor omtalte Navn, »St. Olafs Gryder«, staar vistnok i Forbindelse hermed.

Til de mest bekjendte af dette Slags Stedsagn om Olaf hører Fortællingen om hans Færd ved det 2500 Fod høie Fjeld Hornelen paa Bremangerland i Nordfjord, et Fjeld, der ogsaa paa anden Maade hører til Norges navnkundigste og af Digtere meget besungne.[2] Dette Fjeld skulde efter Sagnet oprindelig have været sammenhængende med Øen Marø, men da Olaf engang kom seilende, bød han Fjeldene at adskille sig, for at han kunde komme igjennem. I samme Øieblik kom et Trold ud af Fjeldet, hvem St. Olaf strax forvandlede til Sten.[3] I den danske Folkevise heder Fjeldet ved Forvanskning »Hornelummer«, og Sagnet fortælles noget anderledes.

[1] Om Olafssagnenes Forbindelse med Thorsmytherne se Jac. Grimm, Deutsche Mythologie, 2. Ausg., S. 498, 514 fgg., samt Henry Petersen, Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro, Kbhvn. 1876, S. 73, 83, 128.

[2] Forsøg i de skjønne og nyttige Videnskaber, 12te Stykke, Kbhvn. 1777, S. 50-92.

[3] Budstikken, VI. S. 567. (Fayes Folke-Sagn, 2. Udg. S. 116).

Saavel Troldet som dets Kvinde og »de andre smaa Trolde« forvandles her til Sten, og ved Hornelummer, hvor der før »aldrig var god Havn formedelst Troldenes Ondskab, kan man nu seile uden Fare.« Den samme Vise forekommer ogsaa paa Færøerne om »Trøllini i Hornalondum«.[1]

Lignende Fortællinger forekomme, som bekjendt, om Dalby Kirke i Vermeland, hvor »Olaf med sit pipuga Skjæg seilede for nær en Troldkjærrings Badstuvæg«,[2] om Stenskirken paa Ringerike, i Hornsherred i Danmark o. s. v.

Det ældste Vidnesbyrd om Olaf som Bekjæmper af Mørkets Magter er imidlertid at finde hos Adam af Bremen, men dennes Forestillinger ere aabenbart helt forskjellige fra dem, der fremtræde i de nordiske Sagn. Adam taler ikke om Trolde eller Jøtner, men om Mennesker, der drive Trolddom, hvilke i hans Tanker vare meget hyppige i alle barbariske Lande, men allermest dog i Norge, »der er fuldt af saadanne Uhyrer, ved hvis Koglerier og Hexekunster Sjælene blive til Spot for onde Aander.«[3] Endog Kong Olaf Tryggvessøn, eller, som han her heder, Olaf Krakaben, i hvem Adam ikke ved, om han skal se en Hedning eller en frafalden Christen, gjøres af denne Forfatter til en troldkyndig Mand, der lever i det fortroligste Forhold til

[1] Danmarks gamle Folkeviser, udg. af Svend Grundtvig, II. S. 140-141.

[2] Fernow, Beskr. öfver Wermeland, S. 223.

[3] »Malefici, quorum numero quum tota barbaries exundet, praecipue vero Norvegia monstris talibus plena est. Nam et divini et augures et magi et incantatores ceterique satellites Antichristi habitant ibi, quorum praestigiis et miraculis infelices animae ludibrio daemonibus habentur.« Ad. Brem. II. 55.

sit Riges mange Troldmænd og tilsidst ogsaa af den Grund finder sin Død.[1]

Alle disse Personer besluttede nu den hellige Olaf at bekjæmpe for desto bedre at befæste den christne Tro i sit Rige. Men dette blev ogsaa Aarsagen til hans Fald. »Han blev fordreven fra Norge af Høvdingerne, hvis Hustruer han havde ombragt formedelst deres Trolddomskunster.«[2] I god Sammenhæng med en saadan Forestilling om, at Norges fornemste Kvinder vare Hexe og Troldkjærringer, staar det da, at Adam lader Olaf under sin sidste Kamp bespottes af Troldkarle, et Træk, som vi allerede ovenfor have anført mellem Sagnene om hans Lidelse.

Det er neppe tvivlsomt, at denne tydske Forestilling om Nordmændene som et til Trolddom hengivent Folk beror paa en Forvexling mellem vore Forfædre og Lapperne (Finnerne), hvem Nordmændene selv tiltroede og længe have vedblevet at tiltro overnaturlige Indsigter og Forbindelser med Djævelen. Mærkelig nok ere imidlertid disse overtroiske Forestillinger om Nordmændene endnu ikke aldeles forsvundne, men have fremdeles holdt sig hos den danske, idetmindste den jydske Almue. I en for ganske kort Tid siden udkommen Samling af jydske Sagn, der endnu leve »i Folkemunde«, forekomme saaledes ikke mindre end fem Fortællinger, hvori »Nordmænd« optræde som troldkyndige Personer.

[1] Ad. Brem. II. 38.

[2] »Tandem ferunt, beatissimum regem Olaph seditione principum, quorum mulieres ipse propter maleficia sustulit a regno depulsum Norvegiae.« Ad. Brem. II. 59. (Maleficium har her, hvad en Sammenligning med Capp. 38 og 55 i samme Bog vil vise, Betydningen af Trolddom).

En »gammel Nordmand« fordriver Rotter og Mus ved en Tryllepibe, hvorved han driver dem paa Baalet, men da tilsidst Lindormen kommer, maa han lade sit Liv (altsaa det bekjendte Sagn om »Hvidormen« i en forandret Skikkelse). En anden »Nordmand« gjør et Skib flot ved Trolddom, en tredie gjør sig saa tung, at ingen Heste kunne trække ham, o. s. v.[1]

[1] Evald Tang Kristensen, Jydske Folkesagn, samlede af Folkemunde, Kbhvn. 1876, S. 84, 214-217.

VII.

Literære og kunstneriske Mindesmærker om Olaf.

Vi gaa nu over til at omtale Mindesmærker om Olaf i Middelalderens Literatur.

De ældste af disse ere naturligvis de Kvad af samtidige Skalde, der findes optagne i Sagaerne, saasom Sighvat Thordssøn, Thormod Kolbrunarskald og Thorarin Lovtunge.

Senere møde vi Digte af geistlige Forfattere. Einar Skulessøns store og skjønne Digt Geisli er allerede ovenfor omtalt.[1] Derhos have vi latinske Hymner, bestemte til Brug ved Gudstjenesten. Naar disse ere forfattede, og om de ere blevne til i Norge eller ere digtede af Nordmænd, vides ikke. Norges Land og Folk omtales dog paa en saadan Maade i to af dem, at det bliver rimeligt at antage idetmindste disse for norske. Det er

[1] Trykt i Flatøbogen, I. S. 1-7, og Fornmanna Søgur, V. S. 349-370. Særskilt udg. af Lars Wennberg (Geisli. Einar Skulason orti. Lund 1874. Diss.), hvilken Udgave er ledsaget med fuldstændig Oversættelse og Commentar. Jvfr. Efterladte Skrifter af R. Keyser, I. S. 322-324.

dem, der fra det throndhjemske Missale ere gaaede over i de almindelige nyere Samlinger af middelalderlige Hymner og Sequentser. Jeg hidsætter her disse to, af hvilke den første viser sig at være bestemt for selve Olafsfesten, den anden til den ugentlige Onsdagstjeneste til Helgenens Ære:

I.

1. Lux illuxit laetabunda,
Lux illustris, lux jucunda,
Lux digna praeconio.
In solemne gaudium
Prorumpat fidelium
Sincera devotio.

2. Gloriosus hodie
Christi martyr hodie
Sublimatur solio:
Pro aeternis brevia
Commutavit gaudia
Felici commercio.

3. Insignis martyris insignis gloria
Dulcis est gaudii dulcis materia.
Insiste canticis mater Ecclesia,
Coelesti jubilo tange coelestia.

4. Inter curas absolutus
Rex Olavus constitutus
In regni fastigio,
Suspirabat in aeterna
Pervolabat ad superna
Mentis desiderio.

5. Christi tractus in odore,
Christi languens in amore,
Vires sumens ex languore,
Corde, votis, factis ore
Quem amabat coluit:
Hic nec minis nec timore
Mortis factus, nec labore

Idolorum ab errore
Multo quidem cum sudore
Gentem suam eruit.

6. Tulit ab impia gente ludibria,
Minas et odia, poenas, exilia,
Sed mente stabili.
Mira constantia devicit omnia,
Felix felicia migrans ad gaudia
Cum palma nobili.

7. Ante diem passionis
Ad instantis vim agonis
Animatus visionis
Divinae solatio,
Quod amabat, praegustavit
Praegustatum plus optavit,
Plus optatum vindicavit,
Illustri martyrio.

8. Rex et martyr triumphalis,
Tutor noster specialis,
Tua proles spiritalis
Sit ab huius mundi malis
Te tuente, libera:
Quos infestat vis carnalis
Corruptela generalis,
Pestis potens et letalis,
Nos sub tuis tutos alis
Tua salvet dextera. Amen.

(Oversættelse: 1. Den glade Dag er oprunden, den herlige, behagelige Dag, værdig at berømmes. De Troendes oprigtige Andagt udbryder i festlig Glæde.

2. Idag ophøies Christi berømmelige Martyr paa Ærens Throne. Ved en salig Omvexling bytter han de kortvarige Glæder med de evige.

3. Den herlige Martyrs herlige Ære er en sød Kilde til en sød Glæde. Hæv din Sang, moderlige Kirke, hæv dig til Himmelen med din himmelske Jubel!

4. Medens Kong Olaf, bekymret, men benaadet, levede i sin

kongelige Høihed, sukkede han efter det evige Liv, higede mod det Høie med sit Sinds Længsel.

5. Dragen ved Christi Guddoms søde Duft, syg i sin Kjærlighed til Christus, samlede han nye Kræfter af sin Sygdom; med sit Hjerte, med sine Gjerninger og i sin Tale dyrkede han den, han elskede. Hverken Trudsler, Frygt for Døden eller Lidelser rokkede ham, og med stor Anstrengelse udrev han sit Folk fra Afguderiets Vildfarelse.

6. Han høstede kun Spot af det ugudelige Folk, Trudsler og Had, Lidelser og Landflygtighed, men med standhaftigt Sind, med beundringsværdig Fasthed beseirede han alt, idet han lykkelig vandrede til de lykkelige Glæder med sin herlige Palme.

7. Før sin Lidelses Dag, før den forestaaende Dødskamp, styrkedes og trøstedes han ved et guddommeligt Syn, fik en Forsmag paa det, som han elskede, ønskede endnu mere end det, han havde smagt, og vandt endnu mere, end han havde ønsket, ved sit herlige Martyrium.

8. Triumpherende Konge og Martyr, vor synderlige Patron, dine aandelige Børn være befriede fra denne Verdens Ulykker ved din Beskyttelse! Gid din Høire bevare trygge under dine Vinger os, der fristes af Kjødet, den store Fordærvelse, den mægtige, den dødbringende Ulykke! Amen.)

II.

1. Postqvam calix Babylonis
Illudentis fel draconis
Ebullivit penitus;
Olla fervit aquilonis
Oleo devotionis
Per Olavum coelitus.

2. Fert olivae florem avis
Requiescit Noae avis
Montibus Armeniae:
Cum Olavo flat suavis
Spirans nardus, coeli clavis
Applicat Norvegiae.

3. Rex Olave, qui regium
Nomen habes egregium
Unctionis:
Cujus nomen est oleum

Effusum per aculeum
Passionis,
4. Rex Olave nos exaudi,
Assistentes tuae laudi
Omni quarta feria:
Quia tui tunc agonis
Et felicis passionis
Colitur memoria.
5. Christi Martyr hanc cohortem,
Pro qua subiisti mortem,
Junge coeli civibus:
Delictorum nos a faece
Tua purga sancta prece
Cunctis et a sordibus. Amen.

(Oversættelse: 1. Efterat Babylons bespottelige Drages Galdebæger ganske er kogt over, varmes nu i Nordens Kar Fromhedens himmelske Olie fra Olaf.

2. Duen bringer Oliebladet, Noahs Ark hviler paa Armeniens Bjerge, med Olaf blæser en Duft af den søde Nardus, Himmelens Nøgle nærmer sig til Norges Strande.

3. Kong Olaf, hvis herlige og kongelige Navn tyder paa Salvelsen, hvis Navn er Olie [1] udgydt ved Lidelsens Braad,

4. Kong Olaf, bønhør os, der hver Onsdag synge til din Pris, fordi din Død og din salige Lidelse ihukommes paa hin Dag!

5. Du Christi Martyr, giv denne Skare, for hvilken du gik i Døden, Plads blandt Himmelens Borgere, befri du os ved din hellige Forbøn fra Syndernes Uhumskhed og fra al Urenhed! Amen.)

Af senere Digte om Olaf have vi allerede i foregaaende Capitel omtalt de islandske Viser om Omstændighederne ved hans Søn Magnus's Fødsel. Der haves ogsaa en Olafsrima af Islændingen Einar Gilssøn, rimeligvis fra det fjortende Aarhundredes Midte eller anden Halvdel, i ethvert Fald ældre end 1395.[2] Hertil kom-

[1] Paronomasi: Olla, oliva, oleum, Olavus.

[2] Den er nemlig optagen i Flatøbogen (I. S. 8-11.), cfr. Efterladte Skrifter af R. Keyser, I. S. 341.

mer de i danske Visesamlinger forekommende, af A. S. Vedel for første Gang udgivne to Viser, den ene om St. Olafs Kapreise med sin Broder Harald, den anden om hans Kamp med Troldene, hvilke begge tidligere ere omtalte, ligesom det ogsaa ovenfor er antydet som en Mulighed, at Draumekvædets Olaf kunde være Olaf den hellige.

Allerede i Olafsdyrkelsens ældre Periode og en rum Tid, førend Olafs egentlige Historie blev nedskreven af Chronister og Sagamænd, blev der, vel helst paa Latin, optegnet Legender om ham, bestemte til Oplæsning ved Gudstjenesten, saasom Fortællinger om hans Virksomhed til Christendommens Udbredelse og Befæstelse samt Beskrivelse af hans Martyrdød og af hans Mirakler. Saadanne geistlige Optegnelser have sandsynligvis allerede været til i det ellevte Aarhundrede[1] og gaves i ethvert Tilfælde, førend Theodoricus Monachus (mellem 1177 og 1179) forfattede sin Norges Krønike, thi denne Forfatter henviser udtrykkelig til saadanne Skrifter »af flere«.[2]

Disse ældste Legendebøger foreligge vistnok ikke mere i sin oprindeligste Skikkelse, men have dog afgivet Grundlaget til de Beretninger af samme Art, som ere blevne os bevarede. Disse ere dels norrøne, dels latinske.

Til første Klasse hører først den i en gammel norsk Homiliebog opbevarede Sermon med tilføiede Jertegn

[1] Keysers og Ungers Bemærkninger i deres Udgave af Olafs Saga, Chra. 1849, S. 122.

[2] Theod. Mon. cap. 20. Cfr. Gustav Storm, Snorre Sturlassøns Historieskrivning, Kbhvn. 1873, S. 32.

om Olaf,[1] de dermed meget nøie overensstemmende Legender i den kortere Olafssaga,[2] der paa Grund af sit Indhold og sin Aand af P. A. Munch er bleven benævnt den legendariske Saga. Det er i senere Tid godtgjort, at denne Sagas Forfatter er den islandske Præst og Lovsigemand Styrme Kaaresson med Tilnavnet Frode († 1245).[3] Dernæst kommer Snorres Fremstilling af Olafs Jertegn. Denne er en dobbelt, thi Snorre har ikke alene i sit store Verk, den saakaldte Heimskringla, bearbeidet ogsaa Olafs Historie, men er derhos ogsaa Forfatter af en af dette uafhængig Saga om denne Konge.[4] I begge disse Skrifter meddeler Snorre Olafsmirakler, men ordnede efter forskjellige Principer. I Heimskringla fortælles disse i de Kongers Sagaer, i hvis Regjeringstid de formentlig skulde have fundet Sted, i den særlige Olafssaga derimod forekomme de samlede. Snorres Behandling af Olafs Historie ansees, som bekjendt, i enhver Henseende som hans Mesterverk.[5] Hertil komme forskjellige mindre Sagastykker (þættir),[6] samt endelig en liden legendarisk Olafssaga, der først for kort Tid siden er bleven udgivet og ikke er uden Vigtighed.[7]

De latinske Beretninger om Olafs Helligdom og

[1] Gammel norsk Homiliebog, udg. af C. R. Unger, Chra. 1864, S. 146-168.

[2] Olafssaga, udg. af Keyser og Unger, Cap. 103-126.

[3] Gustav Storm, Snorre Sturlassøns Historieskrivning, S. 37 fgg. Om Styrme se R. Keysers Efterladte Skrifter, I. S. 459.

[4] Udg. af Munch og Unger, Chra. 1853.

[5] Gustav Storm, l. c. S. 7 og 150 fgg.

[6] Fornmanna Søgur, V. S. 155 fgg. Flatøbogen, II. S. 226 fgg.

[7] Udgivet af C. R. Unger i hans Samling Heilagra Manna Søgur (II. S. 158-182, cfr. Udgiverens Fortale, S. XX).

Jertegn ere især at søge i de saakaldte Breviarier og Missaler, som i Middelalderen udarbeidedes i de forskjellige Kirkeprovindser eller Stifter, og hvoraf en stor Del bleve udgivne i Trykken i Slutningen af det femtende og Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, medens andre forbleve utrykte. Til disse liturgiske Kilder har jeg ikke havt Adgang i det Omfang, jeg kunde ønske, og den nedenstaaende Udsigt er derfor ikke fuldstændig.

Af størst Interesse for os af disse Kirkebøger ere de efter Foranstaltning af Throndhjems næstsidste Erkebiskop udgivne Skrifter: Breviarium Nidrosiense. Paris 1519, 8vo., og Missale pro usu totius regni Norvegie secundum ritum sancte metropolitane Nidrosiensis ecclesie. Haun. 1519, fol., de første Bøger fra Norge, der ere blevne trykte.[1] Man vil i disse Skrifter finde en Samling af Olafslegender, Oplysninger om Tjenesten paa Helgenens Festdage samt Hymner til hans Ære. Lettest tilgjængeligt er Breviariets Indhold, St. Olaf vedkommende, i et af Langebek foranstaltet Optryk.[2]

Medens den norske Kirke først 1519, altsaa ikke ret længe før den katholske Kirkes Fald, kom i Besiddelse af saadanne trykte liturgiske Bøger, havde i Danmark og Sverige endog flere Stifter faaet sine særskilte Missaler og Breviarier. En Undersøgelse af disse i de danske og svenske Bibliotheker vil maaske

[1] Se om disse Bøger, af hvilke den første er overordentlig sjelden, ja neppe nogensteds findes ganske fuldstændig, den anden derimod er bevaret i adskillige Exemplarer, Chr. Bruuns Aarsberetninger fra det st. kgl. Bibl. I. S. 263-275, samt L. Daae i Norsk hist. Tidsskr., IV. S. 491 fgg.

[2] Scr. Rer. Dan. II. p. 539-552.

kunne bringe noget Udbytte for Olafs Helgenhistorie. Her skal kun gjøres opmærksom paa, at allerede Langebek har meddelt Bidrag i denne Retning fra Missale Aboense (1488), Miss. Hauniense samt Breviarum Scarense,[1] ligesom han ogsaa har aftrykt Arne Magnussens Afskrift af gamle haandskrevne svenske og islandske Missaler.[2] For kort Tid siden er ogsaa i det danske Geheimearchiv fundet nogle Lectioner om Olaf, der vare blevne brugte til Omslag om et gammelt Regnskab.[3]

Endelig maa af Legendebøger om Olaf nævnes en paa Svensk affattet Samling af Jertegn, kaldet «Sagan om S. Olof, Norges Konung«.[4]

Af denne Art Kilder fra Lande udenfor Norden have vi allerede i det foregaaende Capitel omtalt det Lybekske Passionale. Meget nær beslægtede med dette ere tvende nederlandske Fremstillinger af Olafs Martyrium. Den ene af disse blev allerede 1485 trykt i en i Løwen udkommen Helgenbog, Legenda Sanctorum, og som dennes Kilde anføres igjen et Haandskrift, der i forrige Aarhundrede blev fremdraget fra Utrecht. Jeg kjender dem kun fra et, dog, som jeg antager, nøiag-

[1] Scr. Rer. Dan. III. p. 636-638 (her Varianter til den ovenfor aftrykte Hymne: Lux illuxit laetabunda), 643 og 639-642.

[2] Scr. Rer. Dan. II. p. 529 fgg. Ogsaa Breviarium Stregnense skal være af Interesse for Olafs Helgenhistorie, se Hadorphs Udg. af den svenske Olafssaga, Förespråket.

[3] Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv for 1876 (B. VI. H. 2, p. XXV), hvoraf sees, at en Afskrift er meddelt Prof. Dr. Gustav Storm, fra hvis Haand en ny Recension af disse Kilder maaske tør ventes.

[4] Trykt i G. Stephens's Fornsvenskt Legendarium, II. Stockholm 1858, S. 859-880.

tigt Referat,[1] hvoraf sees, at de i Smagløshed og plumpe Opdigtelser ikke give det Lybekske Passionale det mindste efter. Da, som sagt, Legenda Sanctorum udkom 1485 og altsaa er trykt før end Passionalet, kunde man tro, at hin ogsaa var dettes Kilde. Jeg er dog tilbøielig til at tro det Omvendte, da det utrechtske Manuscript ordret har den samme Fortælling som Passionalet om, at Olaf paa Korset bad for den søfarende Kjøbmand, thi denne Invention røber dog utvivlsomt sin hanseatiske Oprindelse. Endnu haves en Samling af Legender om Olaf, der fandtes i Bodeck, et Kloster i Paderborns Stift. Denne stemmer i det Væsentlige med de nordiske Legender.[2]

Af danske Skrifter udenfor den geistlige Literatur kan nævnes Saxo. Han kjender dog kun meget lidet af Olafs Historie, og selv dette er unøiagtigt og tildels feilagtigt. Saxo omtaler og anerkjender vistnok Olafs Hellighed, men dvæler kun ganske kort derved.[3]

Paa Svensk haves en rimet Fremstilling af Olafs Liv, der 1679 blev udgiven af Johan Hadorph under følgende Titel: »Sanct Olaffs Saga på Swenske Rim fördom öffwer 200 år sedan uthdragin af then gambla och vidtlyftige Norske sagan och här korteligare författat, uthskrifwin af ett gammalt m^{sto} archivi«. Denne Rimkrønike gaar til Olafs Ophøielse til Helgen og hans Søn Magnus's Thronbestigelse og hidrører rimeligvis fra det femtende Aarhundrede og i ethvert Fald fra den katholske Tid, da den ender med en Bøn til Helgenen:

[1] I Acta Sanctorum, Mens. Jul. Tom. VII. p. 89-90.
[2] Trykt i Acta Sanctorum, Mens. Jul. Tom. VII. p. 113-117.
[3] Saxo, ed. Müller, I. p. 515-516.

Han ware oss hull med sinne Bööon.
Rycke oss med sik i Himmelriike Lööon.

For Olafs Helgenhistorie har den neppe særlig Interesse, uden forsaavidt at den kjender og (S. 36-37) omtaler Olafs Kampe med Troldene:

Han kom i Uthbygd ther woore Trull
Med myckla ohyra the ware full,
En riikan Bonde monde han gästa,
Hans kära war det alldramästa,
Sagde: jak haffwer af trulldom myckla nöd,
Jak wäntar, at the warda min död,
Sidan jak tok wiid Christna troo
Jak haffwer hafft hwaske liisa eller roo.
Olaf ther tha korssit giorde,
Trollen tha wägen tädan sporde,
En diefwol tog til at öpa
Nöduger skal jak hädan löpa.
Engin hafde mik kommit bort,
Hafde mik ey degre Olaf spordt.
Et Troll, som draap X män
Han giordit i Stena och stander än,
Flere Troll han och bortdref,
Sidan folckit i friid blef. [1]

Af svenske Skrifter, der leilighedsvis omtale St. Olaf, kan nævnes det store, vistnok i mange Henseender upaalidelige, men dog ubetinget vigtige og indholdsrige Verk af den landflygtige Prælat og titulære Erkebiskop Olaus Magnus, Historia de gentibus Sep-

[1] Ikke uden al Interesse for Sprogforholdene paa Unionens Tid turde følgende Linier i denne svenske Rimkrønike om Olaf være:

Norges mål thet kan ey hwar,
Å Swensko tala thes er jak war,
Jag niuter ath en annar man,
Som Norges tunga tala kan.

tentrionalibus. Man vil ogsaa her finde omtalt St. Olafs Kampe med Troldene og disses Forvandling til Sten[1] og, som ovenfor anført, Sagnet om Olafs Død ved Snigmordere, kjøbte af Knut den mægtige,[2] og endelig fortæller Olaus, at der i Throndhjems Domkirke, saavelsom i andre Kirker, jevnlig findes Skind af hvide Bjørne og af Ulve, som Jægere skjænke dertil, for at der for deres Værdi kan kjøbes Voxlys til Gudstjenesten.[3] Som bekjendt have gamle Bjørnehuder eller Levninger af saadanne indtil den senere Tid været at se i enkelte afsides Kirker.[4] Olaus Magnus's Broder Johannes Magnus og den ældre Forfatter Ericus Olai († 1486), der selv havde Helgenry og maaske kan betragtes som Nordens yngste Helgen, yde neppe noget Udbytte for Olafs Historie. Større Betydning kan heller ikke tillægges den svenske Forfatter Johannes Vastovius, der 1622 som landflygtig Mand fra Warschau tilegnede Kong Sigismund III. af Polen sin Vitis Aquilonia, en Samling af svenske Helgeners Levnetsbeskrivelser, blandt hvilke han ogsaa har givet Olaf en Plads.[5] Som bigot Katholik interesserede nemlig Kong Sigismund sig varmt for de Helgener, der havde været dyrkede i hans Føde-

[1] Ol. Magni Hist. de gentibus Septentr., Romae 1555, Fol. p. 75.

[2] L. c. p. 275, 336. Naar Forfatteren som sin Kilde angiver Saxo, kan det dog neppe af dennes Historie udledes, at han har troet, at Knut har bestukket nogen til at dræbe Olaf, end sige snigmyrde ham, men vel til at betvinge ham (domestico bello opprimendum curavit, Saxo, ed. Müller, I. p. 520).

[3] L. c. p. 621.

[4] Saaledes f. Ex. i Hedals Kirke i Valders. Faye, Norske Folke-Sagn, 2. Udg. S. 133.

[5] Joh. Vastovii Gothi Vitis Aquilonia, ed. Er. Benzelius, Ups. 1708, 4to, p. 27-30.

land Sverige, ja synes endog at have villet indføre disses Dyrkelse i Polen.[1]

Efter denne korte Udsigt over St. Olafs-Literaturen skal endelig paapeges nogle Exempler blandt de mange kunstneriske Fremstillinger af Helgenen og hans foregivne Bedrifter.

De ældste Afbildninger af Olaf ere udentvivl at søge paa Sønnen Magnus den godes Mynter. Norske Mynter af denne Konge kjendes hidtil neppe, men derimod haves adskillige danske. I flere af disse forestilles paa Adverserne en Figur, der ikke kan betegne nogen anden end Olaf, thi den har ved den venstre Side en Øxe og ved høire en Korsstav. Andre have paa sine Adverser en siddende Figur med Glorie om Hovedet og Evangeliebogen paa Brystet, i venstre Haand en Korsstav, medens den høire er opløftet til Velsignelse. I en af disse sidste Mynter er ogsaa Helgenens Navn bagvendt indsat. Denne Fremstilling synes laant fra byzantinske Mynter, hvor den samme Figur betegner Christus selv. Atter andre af Magnus's Mynter have en siddende Olafsfigur uden Bogen paa Brystet, en enkelt med Scepter i Haanden.[2]

Olafs Billede forekommer ogsaa paa endel af de Mynter, som de sidste Erkebiskopper i Throndhjem have slaaet, efterat Erkestolen i det femtende Aarhundrede havde gjenerhvervet sin en Tidlang tabte Myntret. Paa Erik Walkendorfs Mynter sees saaledes St. Olaf staaende med Glorie om Hovedet, iført Kappe og med en langskjæftet Øxe i den høire og Rigsæblet i venstre Haand,

[1] Acta Sanctorum, Mens. Jul. Tom. VIII, p. 87.

[2] C. J. Schive Norges Mynter i Middelalderen, S. 20-22 samt de tilhørende Afbildninger.

hvorhos han træder paa et Uhyre med kronet Menneskehoved. Omtrent paa lignende Maade fremstilles Helgenen paa nogle af Eriks Eftermands, Olaf Engelbrektssøns, Mynter, dog sidder han her paa Thronen under en Baldakin.[1]

Den samme Olafsfigur, som vi se paa hine Erkebispers Mynter, forekom ogsaa utallige Gange i udskaarne Træbilleder, hvoraf mange endnu ere bevarede. Troldet eller Dragen, hvorpaa Helgenen træder, er naturligvis et Symbol paa det overvundne Hedenskab. Hyppig ere deslige Afbildninger anbragte paa Alterskabe, der i Regelen have været udførte i Udlandet efter Bestilling fra Norden.[2] Hans Attribut er her som oftest Øxen, den berømte »Hel«. I Røsts Kirkes Alterskab vil man saaledes finde St. Olaf med Hue paa Hovedet og Krone derover samt med Kalken i Haanden og den kronede Drage under Fødderne og paa hver Side af ham en Bispefigur med Stav.[3] Stundom findes Helgenen ogsaa afbildet paa Sølvsager, f. Ex. i Buksnæs Kirke paa Stetten af en Kalk, hvor han sees med Krone med vaiende Fjedre og langskaftet Øxe samt Kalk i Haanden og med den kronede Drage under Fødderne.[4] I Hammars Kirke i Nerike i Sverige fandtes i gamle Dage hans Træbillede anbragt ude paa Kirkegaarden, hvilket Almuen pleiede at tilbede, men allerede i Reformationsaarhundredet lod dog en Præst, Ericus Laurentii, hvis Mod i denne Anledning berømmes, Billedet borttage

[1] C. J. Schive, Norges Mynter i Middelalderen, S. 153-154.
[2] L. Dietrichson, Den norske Træskjærerkunst, Chra. 1878, S. 63.
[3] N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 688.
[4] N. Nicolaysen l. c. S. 689.

til Almuens store Forbitrelse.[1] Flere af denne Art Billeder ere aftrykte i Bøger. Blandt de sjeldnere af saadanne Aftryk kan nævnes et fra Liikis eller Oulfsby i Finland, hvilken Kirke var ham helliget, og hvis andet Navn vistnok ogsaa hidrører fra denne Omstændighed. Dette Billede, hvor Olaf fremstilles med Krone, Øxe, Rigsæble og Drage under Fødderne, er udførlig beskrevet i den Bog, hvori det er aftrykt.[2] Et aldeles lignende Billede vil man ogsaa finde meget smukt aftrykt i Hadorphs Udgave af den rimede svenske Olafssaga.

Foruden i Kirker anbragtes Olafsbilleder ogsaa paa Relikviegjemmer og andre Gjenstande i den private Andagts Tjeneste. Et saadant Relikviegjemme forsynet med Sølvkjæde, og altsaa vel bestemt til at bæres, og hjemmehørende i Vinje i Thelemarken, findes i Universitetets Samling.[3] Deslige Billeder af Olaf have udentvivl været meget stærkt udbredte. Forfærdigelsen af Helgenbilleder var nemlig ogsaa her i Norden en ikke altid ganske ubetydelig Industrigren og omtales udtrykkelig som saadan af en svensk Forfatter fra Catholicismens sidste Dage.[4] Navnlig har der udentvivl fra Valfarts-

[1] Follén, Strengnäs Stifts Herdaminne, Strengnäs 1817, II. S. 209-210.

[2] Joh. Tolpo, Diss. de S. Olavi N. R. pravo religionis zelo (praes. Mag. A. Scarin). Aboae 1738. 4to. Dette sjeldne Skrift er ikke uden Interesse for Olafshistorien.

[3] N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 232. Et meget interessant norsk Relikviegjemme, der foruden af St. Olaf i sin Tid ogsaa har indeholdt Levninger af adskillige andre Helgener, deriblandt Knud Konge, Knud Hertug, Islændingen Thorlak af Skaalholt, Magnus Jarl o. s. v., tilhørte i forrige Aarhundrede Biskop Hersleb og er afbildet i Danske Magazin III. S. 1, hvor man ogsaa vil finde lærerige Bemærkninger om Relikviegjemmerne i det Hele. Et andet findes afbildet i Worsaaes Nordiske Oldsager, Fig. 510.

[4] »Qvaestus maximus est in imaginibus sanctorum, regni tutelarium pa-

stederne været drevet ikke saa liden Handel med saadanne Billeder.

Enkeltstaaende Afbildninger, Figurer og Smaabilleder forekom nemlig hyppigt af alle mere betydelige Helgener, og de Kalkmalerier, Altermalerier og udskaarne Fremstillinger af Olaf, som ere bevarede fra Middelalderen, savne derfor ikke Sidestykker for de øvrige Helgeners Vedkommende. Men hvor det gjelder større Compositioner, indtager Olaf en aldeles fremragende og enestaaende Plads i den nordiske Kunst. Hans Liv og de Sagn, som knyttede sig til dette, vare nemlig ganske anderledes rige paa kunstneriske Motiver end f. Ex. Knud Konges og St. Eriks, i Sammenligning med hans, helt tarvelige Legender. Hvor Nordens Kunstnere ikke tyede til Bibelen selv eller til fremmede Helgensagn, var det St. Olaf, af hvis sublime Historie de hentede sine kjæreste Sujetter.[1]

Disse større Fremstillinger behandle i Regelen enten Olafs Lidelse og Død eller hans vidunderlige Seilads og Kamp med Troldene, stundom begge i Forening. Vi ville omtale nogle af de vigtigste blandt disse Billeder.

Et af de berømteste er en Antependiumstavle af Gran- eller Furutræ, som 1691 fra »Throndhjems Kirke«, hvorved ikke kan forstaaes nogen anden end Domkirken, bortførtes til Kunstkammeret i Kjøbenhavn og nu befinder sig i Museet for nordiske Oldsager sammesteds. Den er 1,08 M. høi og 0,95 M. bred og indeholder Oliemalerier paa Kridtgrund. I Midten staar Olaf under en gotisk Bue og holder i høre Haand Øxen, i venstre

tronorum«. Ol. Magni Hist. de gentibus Septentr., Romae 1555. p. 216.

[1] Se Dr. Henry Petersen i Folkekalender for Danmark, 1871, S. 128.

Rigsæblet, om hans kronede Hoved er en Glorie, og han er iført en blaa skindforet Kappe. Ved Kongens Side er i et Baand over Tavlen anbragt de fire Evangelisters Symboler. I øverste Felt tilvenstre sees St. Olafs Drøm. Fra Jorden til Himlen gaar en Stige, og ved dens øverste Ende er Christus fremstillet i Skyerne, vinkende den slumrende Konge til sig.[1] I Feltet nederst tilvenstre er Kongen fremstillet tilhest, rustet til Kamp. Han vender sig halvt om og giver en Præst en fyldt Pung, hvorved aabenbart sigtes til Fortællingen om, at Olaf før Slaget ved Stiklestad gav, rigtignok ikke en Præst, men en Bonde, Penge til at lade holde Sjælemesser for de af hans Fiender, som maatte falde i den forestaaende Kamp.[2] I Feltet nederst tilhøire er fremstillet Kongens Fald i Slaget. Han er allerede segnet til Jorden, har kastet Skjoldet fra sig og modtager nu de dræbende Saar, Øxehugget i høire Knæ, Spydstik i Brystet og Sværdhug i venstre Skulder oppe ved Halsen. Thore Hund er kjendelig ved sin Kofte af Rensdyrskind. Bag Kongen sees flere Krigere i Kamp. Fra Olafs Hoved udgaar et Baand, bestemt til at bære en Indskrift af hans sidste Ord; lignende Baand sees ogsaa ved de foregaaende Felter, ved det første udgaaende fra Christus, ved det andet fra Olaf. I Feltet øverst tilhøire er fremstillet Skrinlægningen. Hovedet hviler paa en rigt udsyet Pude, de tre blodige Saar sees, Haaret og Skjægget synes at være voxet efter hans Død i forrige Felt. En Biskop stænker Liget med Vievandskosten, og en anden Geistlig øser en Vædske ud over

[1] Sammenlign Olafs Saga, udg. af Keyser og Unger, Chra. 1849, Cap. 89.

[2] Sammesteds Cap. 86.

Liget af en Kande. Endnu fire andre Geistlige sees, af hvilke den ene holder en opslagen Bog, en anden en Bispestav. Rammen er malet med Efterligninger af indfattede Stene.[1]

En smuk Afbildning af Stiklestadkampen med alle de ved Kongens Drab medvirkende Personer forekommer ogsaa som Initialfigur i Haandskriftet af Flatøbogen. Dette er mærkeligt, thi vel er Olaf ofte afbildet i de islandske Haandskrifter, navnlig i den nysnævnte Flatøbog samt i forskjelige Codices af Jonsbogen, men almindeligvis ere disse Aftegninger kun enkelte Figurer.[2]

Afbildningerne af St. Olafs Seilads og Kamp med Troldene slutte sig til den af Viserne om ham, der behandler dette Sagn, men minder dog ogsaa om det Sagn om hans Kamp med Havfruen, der er bevaret i Sagaerne.

Til de mærkeligste Kunstverker i denne Henseende hører først og fremst det enestaaende Kalkmaleri, som indtil for faa Aar siden fandtes i Vallensbæk Kirke (to geogr. Mile i Vest for Kjøbenhavn), og som en kyndig Archæolog af Hensyn til Costumet henfører til Dronning Margretes eller Erik af Pommerns Tid.[3] Vi se her Hellig-Olaf med sit røde Skjæg og med sin Øxe »Hel« i Haanden staaende i Løftingen paa sit Skib »Oxen«, vi se det skride mod de rullende Bølger og den stærke Søgang, der synes billedlig udtrykt ved den søsyge Kriger, som bøier sig udover Skibets Ræ-

[1] I. Undset, Norske Oldsager i fremmede Musæer, Chra. 1878, 4to, S. 67-68.

[2] Meddelelse fra Dr. Henry Petersen.

[3] Dr. Henry Petersen i Folkekalender for Danmark, 1871, S. 122 fgg., hvor Billedet er gjengivet. Den følgende Beskrivelse er laant fra Dr. Petersens Afhandling.

ling, vi se Klipperne og den lede Trold »med Negle som Bukkehorn, og hvis Kløer vare slemme at se til«, i Færd med at drage Skibet »i Bjerget ind«, idet han tager »Snekken om Horn og Stavn«, men strax »synker han i Klippen ned«, »saa dybt over begge sine Knæ«. Troldkvinden er her en fagerlokket Havfru, som hjelper sin Mage at dreie Skibets Ror. Dette Billede er det eneste hidtil opdagede Kalkmaleri i danske Kirker, hvis Emne er hentet fra et nordisk Sagn.

Allerede Vallensbæk-Maleriet viser sig at tilhøre en Tid, da deslige Fremstillinger havde begyndt at tabe det gamle, strenge og alvorlige Præg, og navnlig fortjener den søsyge Kriger at bemærkes. Lignende Træk gjenfindes tildels i svenske Fremstillinger af samme Emne. Af saadanne kjendes mindst tre, nemlig i Kirkerne i Floda i Södermannland, i Tegelsmora i Upland og i Kumbla i Vermeland, hvilke alle tre ligeledes fremstille Seiladsen og Troldekampen. Disse svenske Malerier antages for yngre end Vallensbæk-Maleriet, og dette er renere og smukkere end de svenske Maleres.[1]

Maleriet i Floda har særegen Interesse, fordi en, rigtignok meget utydelig, Indskrift angiver, at det ikke skal være den hellige Olaf, men derimod den hellige Erik, hvis Seilads her forestilles. Alle de sædvanlige Olafsattributer ere imidlertid tilstede, og det kan derfor neppe være tvivlsomt, at denne Indskrift kun beror paa en Navneforvexling. Men selv denne er mærkelig, fordi den yderligere bestyrker, hvad vi ovenfor (S. 49) har anført om den inderlige Forbindelse, som stedse fandt Sted mellem disse to Helgeners Dyrkelse i Sverige.

[1] Dr. Henry Petersens nysnævnte Afhandling i Folkekalender for Danmark, 1871, S. 128-131, hvor samtlige tre Billeder findes gjengivne.

Olaf havde i dette Land vundet en Plads, hvorfra Erik ikke helt kunde fortrænge ham. De to Helgener bleve ligesom Sveriges Dioskurer, og selv om Indskriften virkelig var mere end en Feiltagelse, vilde den ikke bevise andet, end at Olafs Bedrifter stundom overførtes paa hans Broderhelgen Erik.[1]

Fra Unionstiden har man ogsaa danske Billeder af Olaf og Knud Konge i Forening. Dette staar vistnok i Forbindelse dermed, at man dengang betragtede disse Konger eller alle tre Nordens Kongehelgener tilsammen som fælles Patroner for de dengang forenede Riger. Man erindre saaledes, at nordiske Riddere i hin Tid ved Ridderslaget aflagde Ed med Paakaldelse af alle tre Helgener, der ogsaa ved andre Leiligheder kaldes »de tre Patroner«.[2] I Kirken i Kirke-Helsinge i Løve Herred vil man paa Døbefunten, der er af Sten, finde en Figur udhugget paa hver af dennes otte Sider. Hver anden er et fabelagtigt Dyr, hveranden en Menneskefigur i Brystbillede, nemlig: 1. en kronet Figur med Hellebarde (St. Olaf), 2. en lignende med oprakte Hænder (Knud Konge), 3. Figur med stor Nøgle i høire,

[1] Det er derfor paafaldende, naar Dr. H. Hildebrand i Ny Illustrerad Tidning, B. XIV. S. 338 (19de October 1878) bemærker: »Konung Olof åtnjöt väl i Sverige ett mycket stort anseende, men man synes icke kunna antaga, att han skulle så godt som hafva trängt ut minnet om den svenska konung Erik.« Tingen er den, at det ikke er Olaf, der har fortrængt Erik, men Erik, der (tildels) har fortrængt Olaf, hvis Dyrkelse i Sverige allerede var noksom grundfæstet inden Eriks Død og Optagelse blandt Helgenerne.

[2] Saaledes ved det store Ridderslag, der ledsagede Christopher af Bayerns danske Kroning i Ribe 1443. F. Nannestad, Diss. de Mariolatria, Hafn. 1742, 4to, p. 41. Allen, De tre nord. Rigers Hist. IV. 1. S. 168.

en Bog i venstre Haand (St. Peder), 4. Figur med Blomst i Høire, Sværd i Venstre (St. Paulus). I det nærliggende Kirkestillinges Kirke findes ogsaa Olafs og Knud Konges Billeder sammenstillede i to Malerier paa Træ paa Dørene ved Indgangen til Choret. Knud bærer Spyd og Scepter, Olaf er i Rustning og fører Hellebarden, begge ere kronede, og over Malerierne ere deres Navne anbragte.[1]

I Köping i Vestmannland fandtes eller findes maaske endnu en kunstig udarbeidet og stærkt forgyldt Altertavle, der beskrives saaledes i en Topographi af 1728: Midt paa Tavlen staar Jomfru Maria med Jesusbarnet i sin Favn, og to Engle holde en tillukket Guldkrone over dets Hoved. Paa hendes høire Side staar St. Olaf, middels af Væxt, med lysebrunt Haar, bredt Ansigt, hvid Hud, vakker og rød, han har ogsaa Krone paa Hovedet, blaa kongelig Kroningskappe over Skuldrene, ved sin Side et stort Sværd, i høire Haand en Kalk og i den venstre en lang og bred Øxe. Under hans Fødder ligger et Trold med Menneskehoved og Krone samt med Guldbaand om Halsen, der nedentil har en styg Dragekrop, fire Fødder med Kløer og en lang Hale. Omkring St. Olafs Hoved staar paa Altertavlen med gamle Munkebogstaver: Sancte Oleff ora pro nobis. Paa den venstre Side af Jomfru Maria staar St. Ursulas Billede med udslaget Haar, Krone paa Hovedet, Guldkappe over sig og i den høire Haand et Guldscepter. Omkring disse tre store Billeder staa mindre Billeder af de tolv Apostle. Altertavlens Bagside er afdelt i flere Partier, alle udstyrede med Billeder. Paa den ene staar en Abbed med grøn og hvid »Kløvhat« paa Hovedet, og

[1] J. F. Fenger i Kirkehist. Saml. II. S. 482. En Beskrivelse af Døbefunten i Danske Atlas, VI. S. 250, er urigtig.

ved Siden af ham en Munk i rød, lang Kjole og en Messebog med røde og sorte Bogstaver i Haanden. Disse forestilles at døbe en Konge, der knæler ved Funten og ligesom lader Abbeden øse Vand paa sit Hoved af denne; bag Kongens Ryg ere hans Betjente malede, den ene i grønne Klæder, den anden i randede, og den sidste holder Kongens Krone paa Haanden under dennes Daab. Endnu to Personer staa hos, den ene i Munkedragt, den anden med Turbant paa Hovedet.[1] I den anden Afdeling af Altertavlens Bagside ser man et Skib med heisede og udspændte Seil, i Takkelet sidder en Engel, og nede paa Dækket staar St. Olaf med sin Øxe i Haanden og bag ham to af hans Folk. Skibet staar paa Land, men males alligevel som gaaende for fuld Vind. I tredie Afdeling staar den romerske Kirke i en Jomfrues Skikkelse med Krone og »trædende paa den tyrkiske Keiser«, i den fjerde sees Christi Korsfæstelse, i den femte en Kirke, ved hvis Alter Christus sees bunden til en Pæl, og flere andre Billeder, i den sjette en Jomfru med udslaget Haar, der ligeledes antages for den romerske Kirke, i den syvende en Kvinde, der knæler for en Pave. I det ottende Felt sees atter St. Olaf med Krone i et seilende Skib blandt en Hob Søfolk, og øverst paa Tavlen Christi Crucifix. Ved Foden af Altertavlen ere endnu tre Afdelinger med forskjellige Billeder. Endelig knyttede der sig til denne mærkelige Altertavle det Sagn, at den oprindelig hørte hjemme i Throndhjem, hvorfra den skulde være bleven

[1] Den svenske Beskriver af Maleriet bemærker, at det ikke kan være St. Olafs Daab, som her forestilles, men hans Grund, at denne skal være døbt af Olaf Tryggvessøn, er som bekjendt intet afgjørende Bevis.

bortført i en Krig. Det skulde have været bestemt, at dette Krigsbytte skulde bringes til Stockholms Slotskirke, »men da Billedet var kommet til Köping, var det umuligt at faa det videre afsted, hvormange Heste man end spændte for Læsset«.[1]

Ved sit Besøg i Rom medbragte Kong Christiern I. et smukt, i Hvalrostand udskaaret Reisealter, der fremstillede St. Olafslegenden i 9 Felter, hvilket han forærede Paven. Ved en senere dansk Konges eller Kronprinds's Besøg i Italien, man mener Frederik IV.s, blev dette Billede igjen givet tilbage og hjembragt til Kjøbenhavn, hvor det nu bevares i det oldnordiske Museum. Da Hvalrostand hyppigere benyttedes som Materiale i Norge end i Danmark, har man ment, at dette smukke Alter snarest turde hidrøre fra en norsk Kunstner.[2]

[1] Johan Göstaf Hallmann, Beskrifning öfwer Köping, Stockholm 1728, S. 29-39.

[2] Meddelelse af Dr. Henry Petersen. Kun et Par af Felterne have hidtil været afbildede (i Antiquités Russes, I. p. XXXI, tab. IX.)

Anden Bog.

Norges mindre Helgener.

I.

Indledende Bemærkninger om de mindre Helgener. Den hellige Sunnivas og Seljemændenes Legende. Legenden om Ursula og de ellevetusinde Jomfruer. Sunniva-Legenden opstaaet af denne. Sagnet ogsaa localiseret paa Helgoland. Sunniva-Dyrkelsens Opkomst og Udbredelse. Billeder af Helgeninden.

Foruden den store Landshelgen Olaf har den norske Kirke ogsaa frembragt andre hjemlige Helgener, som jeg nu gaar over til at omtale. Disses Historie er dog for en stor Del ligesaa fattig og dunkel, som Olafs er rig og glimrende. Kun de færreste have nydt Tilbedelse i det hele Land, flere derimod alene i enkelte Strøg. Adskillige have ogsaa kun havt et tvivlsomt Helgenry i kortere Tidsrum, hvorefter deres Hellighed er gaaet ganske i Forglemmelse. Om nogle vides ikke mere end det blotte Navn, og det hænder stundom, at man ikke ved, hvo der menes af flere historiske Personer, som hed ligedan. Altfor ofte vil derfor den følgende Fremstilling komme til at bevæge sig i usikre Gjetninger.

Som Norges ældste Helgener har man fra gammel Tid af betragtet den hellige Sunniva og Seljemændene. Deres Legende lyder saaledes:

I den store Keiser Otto den førstes Dage (936-973)

levede i Irland den hellige Sunniva, der var af kongelig Byrd. Ved Faderens Død tilfaldt Riget hende ved Arv. Hun var ved sin ædle Faders Omhu bleven opdraget i Tro paa Christus, søgte trolig at afholde sit Folk fra Synder og levede selv et helligt Liv, omhyggelig i at iagttage den catholske Tros Forskrifter, barmhjertig og godgjørende mod Fattige. Rygtet om hendes Hellighed, Skjønhed og Magt kom for en Tyrans Øren, der efter Djævelens Indskydelse først angreb, undertrykte og plyndrede Jomfruens Rige, men derefter snart ved indsmigrende Tale, snart ved Trudsler søgte at bevæge hende til Ægteskab. Men hun modstod, besjælet af Kjærlighed til Gud, baade hans fagre Ord og hans Trudsler og foretrak Landflygtighed for en Forbindelse med den forbryderske Mand. Ogsaa mange af hendes Ulykkesfæller besluttede at dele Skjæbne med hende, og mange Mennesker, Mænd, Kvinder og Børn, bestege med hende tre Skibe og droge afsted, idet de for at fly dette verdslige Livs Bølger betroede sig til Havets. De forsmaaede Brugen af Aarer og andre Skibsredskaber, og Storm og Veir førte dem til de nordlige Farvande. Gud, hvem Vinden og Havet ere underdanige, bevarede dem frelste og uskadte for al Fare, indtil de omsider landede i den Del af Norge, som kaldes Firdernes Land. Da Indbyggerne af dette Landskab, der vare raae, uforstandige og hedenske Mennesker, saa Guds Hellige nærme sig deres Grændser, samlede de strax en Hær og gik ud som imod Røvere og med Sværd og Stænger, men maatte, da de ikke kunde faa dem fat, nøie sig med at drive dem langt bort fra Land med Pileskud og Stenkast. De Hellige bleve altsaa atter udsatte for Havets Farer, og da der opkom en Storm, bleve de, der

i Aand og Sind aldrig kunde adskilles, i legemlig Forstand fjernede fra hverandre. Den hellige Sunniva kom, efterat Uveiret var stilnet af, tilligemed den større Del af Reiseselskabet til Øen Selja, hvor de af Frygt for Hedningerne toge Bolig i nogle Fjeldhuler, medens de øvrige paa samme Maade søgte Tilflugt paa en anden Ø ved Navn Kinn og der fristede Livet ved Fiskeri. Paa den Tid havde Haakon Ladejarl, den vildeste blandt Tyranner, ved Vold sat sig i Besiddelse af Norges Rige og rasede grusomt mod sine Undersaatter. Guds Hellige opholdt sig temmelig længe paa hine Øer i denne Mands Regjeringstid og tjente Christus i Afholdenhed, Fattigdom og Kydskhed og med et rent Liv. De Indfødte havde endnu ikke taget fast Bolig paa Øerne, men de, der boede paa det nærliggende Fastland, benyttede dem til Græsgang for sit Kvæg. Stundom hændte det da, at der blev Kvæg borte for Eiermændene, og disse, som mistænkte de Hellige for at have stjaalet det, tilføiede dem derfor stor Uret og bade ogsaa Jarlen om at komme med en Hær for at dræbe Guds Tjenere. Den onde Jarl, Syndens Søn og et Lem paa Djævelens Legeme, kom ogsaa til Øen for at ødelægge de Hellige. Disse saa det og gik da ind i sine Huler og bade under Taarer Herren at give deres Sjæle den evige Hvile og at byde Engle at nedstyrte Klipperne og begrave dem under disse. Dette skete, Klipperne faldt over Martyrerne, og deres Sjæle optoges i Himmelen. Tyrannen og Hedningernes Skare, der ikke fandt de Hellige, droge for bausede bort. Efter nogen Tids Forløb fandt imidlertid Jarlen en ynkelig Død for sin Træls Haand til retfærdig Straf for sine Synder, og Herredømmet over Norges Rige tilfaldt den christne Konge Olaf Tryggves-

søn, ved hvis Nidkjærhed Norges Folk aflagde Afgudstjenesten og efter Biskop Sigurds Prædiken antog den christne Tro. Det hændte páa den Tid, at nogle Kjøbmænd, der seilede forbi Øen Selja, fik se ved Havets Kyst ligesom en Lyssøile hæve sig til Himmelen. Forbausede nærmede de sig og fandt, at et Menneskehoved bevægede sig i selve Lyset, ligesom de ogsaa fornam en forunderlig Vellugt. Kjøbmændene toge da dette ærværdige Klenodie, mere kostbart end alle deres Handelsvarer, nemlig det hellige Hoved, og med Ærefrygt derfor seilede de til Throndhjem, hvor de fandt den berømmelige Konge. Disse Kjøbmænd vare Hedninger, men ved Guds Ords milde Formaning og efter Kongens Opfordring lode de sig villigen undervise og døbe af Biskoppen. I dennes Nærværelse fortalte de Kongen nøie om Lyssøilen, som de havde seet, og om Hovedet, som de havde fundet. Dette blev paa Kongens Befaling hentet, og Biskoppen, der med Andagt tog det i sine Hænder, gjemte det med dyb Ærefrygt blandt Helgenes Reliqvier. Alt flere bragte imidlertid Vidnesbyrd om hine Christi Martyrer, thi ogsaa andre kom fra den samme Ø til Kongen og forsikrede, at de havde seet det samme Syn som Kjøbmændene. Paa den hellige Biskops Opfordring begav Kongen sig selv til Øen med mange andre Troende, og det befandtes, at et stort Bjerg i den vestlige Kant af denne tidligere var nedstyrtet. Ved at undersøge dette Sted fandt Kongen og Biskoppen mellem Klipperne Ben af sød Lugt. Der opførtes og indviedes en Kirke paa Øen, og Gud bevirkede her Tegn og kraftige Gjerninger ved sine Helliges Fortjeneste indtil denne Dag. Og da de Christne omhyggelig samlede de Helliges Ben, der vare at finde,

fandtes Sunnivas Legeme helt og uskadt, hvilket omsider blev skrinlagt i det Naadens Aar 996. Efter lang Tids Forløb flyttede Biskop Paul af Bergen den hellige Sunnivas Levninger til denne Stad, i hvis Kathedralkirke de bleve skrinlagte til Guds Ære den 7de September 1170.«[1]

Odd Munks Saga om Olaf Tryggvessøn meddeler Legenden omtrent paa samme Maade. Her nævnes ikke Keiser Otto I.'s Regjering som Tidsbestemmelse, en Omstændighed, der, som vi nedenfor skulle se, ikke er aldeles uvæsentlig for Kritiken af Legenden. Derimod nævnes en Broder af Sunniva, Albanus, som den fornemste Mand i det irske Reiseselskab, der forøvrigt bestaar af »Venner og Tjenestemænd, Karlfolk og Koner«. Noget Angreb af Hedningerne før Bosættelsen paa Øerne omtales ikke, ligesaalidt som at noget Uveir i Søen splittede Skibene ad. Overhovedet omtales i denne Saga ikke noget Ophold af Hellige paa Kinn, men kun at Følget er »dyrket der paa samme Maade«. Endelig er det hos Odd ikke to Kjøbmænd, som bringe Olaf Tryggvessøn den første Underretning om Miraklerne paa Selja, men derimod to ansete Mænd eller Storbønder fra Fjordene, der navngives Thord Egileifssøn og Thord Jorunssøn, med hvilke udentvivl maa være ment de to samme Personer, der paa et tidligere Sted i den samme Saga kaldes Thord Ingileifssøn og Thord Eigileifssøn, og om hvem det der fortælles, at de ikke vilde svige Kong Olafs Fader Tryggve.[2]

[1] Scr. Rer. Dan. IV. p. 16-20 (efter Brev. Nidros.).

[2] Olaf Tryggvessøns Saga af Odd Munk, udg. af P. A. Munch, Chra. 1853, Cap. 18-20, cfr. Cap. 3, samt Udgiverens Anmærkninger S. 73 og 93.

Hos Snorre forbigaaes ganske den hele Fortælling om Sunniva og hendes Følge, og i den udførligere Saga om Olaf Tryggvessøn udtales allerede en Tvivl om, at det hænger rigtig sammen med hvad der fortælles om Albanus som Sunnivas Broder, og der udtales allerede den udentvivl rigtige Formodning, at der er en Forvexling tilstede med den engelske Protomartyr af samme Navn.[1]

Forinden jeg gaar videre, vil jeg hidsætte Hovedtrækkene af en anden middelalderlig Legende, for at Læseren kan sammenligne den med Sunnivas. Det er den berømte cølnske Legende om Ursula og de elleve-tusinde Jomfruer:

»I en Tid, da allerede Jordens Ender vare omvendte til Gud, levede i Britannien en gudfrygtig Konge ved Navn Deonotus, der trolig opfyldte alle den catholske Kirkes Regler, og hvis Dronning lignede ham i alle Dyder. De ønskede sig inderlig en Søn, men fik kun en Datter, der blev kaldet Ursula, fordi hun engang ligesom David skulde fælde Bjørnen (ursus), det er Djævelen. Hun tænkte paa sin Gud Dag og Nat, og det var allerede tidlig aabenbart for alle, at hun vilde blive en hellig Kvinde. Men Rygtet om Ursulas Skjønhed trængte viden omkring og kom for en hedensk Fyrstes Øren, og denne vilde, at hun skulde blive hans Søns Brud. Han sendte derfor Bud til Ursulas Fader med Gaver og Løfter, men ogsaa med Trudsler, hvis ikke hans Bøn blev opfyldt. Kong Deonotus vilde vel nødig løsrive sin Datter fra hendes himmelske Brudgoms Arme, men paa den anden Side følte han sig ikke mægtig nok til at modstaa Hedningerne. Ursula selv, der elskede sit Folk som en Judith eller Esther, bad brændende til

[1] Flatøbogen I. S. 246.

Gud om Befrielse for sit Land, og medens hun engang udmattet var falden i Søvn, viste Gud sig for hende i et Syn og aabenbarede hende hendes fremtidige Skjebne, Antallet af hendes hellige Søstre og den Martyrdød, hun engang skulde lide. Om Morgenen derefter gik hun til sin Fader med et fornøiet Ansigt, trøstede ham og fortalte ham, at Herren havde sagt hende, at han og den unge Mand, der begjærede hende tilægte, skulde udvælge ti Jomfruer, udmærkede ved Adel og Skjønhed, og dertil tusinde Jomfruer for hende og hver af de ti, endvidere udruste 11 Skibe og forunde hende og disse hendes Søstre 3 Aars Frist, hvorefter Guds Vilje skulde ske. Dette tilstodes hende; ogsaa ved den hedenske Konges Hof blev der nu stor Jubel, og Sønnen forlangte ivrig at døbes. Jomfruerne udvalgtes, Skibene rustedes, og de ellevetusinde Piger gik ombord og begyndte sine Øvelser under Folkets store Jubel. Saaledes hengik de tre Aar, og Bryllupsdagen nærmede sig. Ursula blev nu bange og bad sine Søstre, at de skulde banke endnu stærkere paa den guddommelige Barmhjertigheds Dør, og formanede dem til ikke at tabe Kydskhedens Rustning. Alle brast i Graad og bade til Gud for deres Dronnings Kydskhed, og Herren hørte deres Bøn. Han lod en Vind blæse op, der vedblev en Dag og en Nat, og de elleve Skibe kom lykkelig til Havnen Tile. Ved Strandbredden istemte de jublende sin Brudesang, der steg op til Herren Zebaoths Øren, og derpaa gik de den anden Morgen atter ombord og seilede op ad Rhinen til Germaniens Moderstad Cøln, hvor nu deres Ben hvile i Fred. Der viste sig for Ursula i en Drøm en Mand, der aabenbarede hende, at hun skulde drage videre til Rom, gjøre sine Bønner der

og saa i Fred vende tilbage til Cøln; ingen af hendes Følge skulde omkomme forinden Tilbagekomsten, men derpaa skulde de med Martyriets Glorie gaa ind i det himmelske Brudekammer. Derpaa forsvandt Manden, men Ursula meddelte Jomfruerne hans Ord, og de jublede ved Tanken om, at det skulde falde i deres Lod at bespottes for Christi Navns Skyld. De ofrede Takoffer og droge videre op ad Rhinen til Basel og vandrede derfra tilfods til Rom. Her besøgte de Helgenernes Templer under brændende Bønner, droge saa ad den samme Vei tilbage til Basel, bestege sine Skibe og kom atter til Cøln. Denne Stad beleiredes nu af Hunerne, men Jomfruerne, som allerede før havde havt Beviser paa Indbyggernes Mildhed, gik harmløse i Land. Pludselig styrtede Barbarerne over dem som Ulve over Faar og dræbte en stor Mængde af dem med umenneskelig Grusomhed. Da Morderne kom til Ursula selv, bleve de slagne ved Synet af hendes Skjønhed, og deres Konge selv begyndte at smigre hende og spurgte hende, om hun vilde vorde Europas Beseirers Gemalinde. Men den hellige Pige afviste en saadan Beiler, som om han havde været Mørkets Fyrste. Da befalede Hedningen, at hun skulde dræbes, og hun, den himmelske Ædelsten, sank ned blandt sine Søstres Skare, gjennemboret af en Pil, idet hun for anden Gang blev døbt ved Blodets Daab, og hendes Sjel svang sig med hendes hellige Søstres op til den himmelske Borg. Men Cøln, den lyksalige Stad, endnu lyksaligere ved denne uforlignelige Skat, skulde erfare, hvad de Helliges Død var værd for Herren. Thi der fremstod ligesaa mange Rækker af bevæbnede Mænd, som der havde været Jomfruer, og Fienden blev slagen og maatte skynde sig bort i ilsom Flugt. Da

gik Cølnerne ud af Stadens Porte og fandt Ligene af Jomfruerne, der allerede fra før af vare dem bekjendte. De ærede dem ikke som Mennesker, men som Gud i menneskelige Legemer, samlede deres Lemmer sammen og begrove dem til sin Stads evige Ære. Siden har Ingen vovet at begrave noget Lig inden Kredsen af de jomfruelige Gravsteder. En Tid efter kom fra Østen en Mand ved Navn Clematius, bevæget dertil ved guddommelig Aabenbaring, til Cøln og opførte der en Kirke til de 11000 Jomfruers Ære. Deres Lidelse fandt Sted i det Aar 238.«[1]

Legenden om de ellevetusinde Jomfruer hører som bekjendt til Middelalderens mest celebre og har endog i senere Aarhundreder været holdt høit og i Ære af ultramontane Catholiker. At der i Aaret 238 ikke kjendtes Huner i Europa og andre iøinefaldende historiske Urimeligheder have disse paa bedste Maade søgt at raade Bod paa gjennem Fortolkninger og Conjecturer, og endnu i 1837 feiredes med stor Devotion en Mindefest i Cøln for de ellevetusindes da sexten Aarhundreder gamle Martyrium.[2] Ogsaa hos os har Legenden været noksom kjendt, og kunstneriske Fremstillinger deraf have endog fundet Vei til nordiske Kirker. Navnlig bevares i vort Universitets Samling et Alterskab fra Slagens Kirke ved Tønsberg, der fremstiller Ursula og hendes Selskab i tolv stærkt ophøiede Fremstillinger, et Kunstværk, som man har tillagt særdeles høit Værd,

[1] Surius, Vitae Sanctorum, Tom. V. p. 918 sqq. (O. Schade, die Sage von der heil. Ursula und den elftausend Jungfrauen, 2. Aufl. Hannover 1854, S. 29 fgg.).

[2] Schade, l. c. S. 62.

men som antages at være en udenlandsk Mesters Arbeide.[1]

Her er imidlertid ikke Stedet til at dvæle ved Ursula-Sagnet i sig selv, og det skal derfor kun paapeges, at dette og Sunniva-Sagnet aabenbart ere hinanden ganske paafaldende lige. Baade Ursula og Sunniva ere fromme christelige Kongedøtre, der ville leve i jomfruelig Stand; begge trues af mægtige hedenske Beilere, begge flygte med talrigt Følge over Havet, lide tilsidst Martyrdøden med alle sine langt borte fra Hjemmet og erkjendes siden som hellige. At Ursulas Hjem er England, Sunnivas Irland, er i og for sig en ubetydelig Forskjel, allerhelst naar man betænker den i Middelalderen almindelige geographiske Begrebsforvirring, for hvilken Forvexlingen af to Nabolande Intet vil sige; men hertil kommer endog, at en Variant af Ursula-Legenden gjør hendes Fader[2] til Konge i »det skotske Britannien«,[3] og at latinske Forfattere i den tidligere Middelalder ved Scotia stundom forstaa Irland.[4] Heller ikke kan lægges megen Vegt paa, at Ursulas Følge er lutter Jomfruer, medens Sunniva ogsaa ledsages af Mænd, og til Overflod har ogsaa her Ursula-Sagnet Varianter, ifølge hvilke der i hendes Følge foruden Jomfruer ogsaa var Personer af alle Aldre og af begge Kjøn. At dette kun skulde være et senere Tillæg fra det tolvte Aarhundrede, opdigtet af

[1] L. Dietrichson, Den norske Træskjærerkunst, S. 61-63.

[2] Dennes Navn Deonotus er aabenbart intet Navn, men kun en Form for vort »N. N.«, thi i Legender betegnes almindelig ubekjendte Fromme som »de, hvem Gud kjender«, eller hvis »Navne staa i Livsens Bog«. Senere har Kongen faaet Navnet Maurus.

[3] Schade, l. c. S. 47.

[4] Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme, S. 568.

Geistligheden i Cøln for at forklare, at der paa Jomfruernes foregivne Begravelsesplads ved samme Stad (ager Ursulanus) ved Gravninger fandtes Ben af Mænd og Børn, har været paastaaet,[1] men kan neppe ansees for bevist, hvorom mere nedenfor.

Ursula-Sagnet i dets almindeligste Skikkelse lader, som vi have seet, Jomfruen og hendes Følge færdes ved Rhinen og i Sydeuropa, medens derimod Sunniva omtumles paa det vilde Hav. Ogsaa her har imidlertid Legenden om Ursula mærkelige Varianter, der stemme med den norske. Allerede den engelske Forfatter Galfredus Monumetensis († 1154) lader Jomfruernes Skibe drives hen til »barbariske Øer«.[2] I Nordtydskland nævnes endog en bestemt Ø som det Sted, hvorhen de bleve drevne, nemlig Helgoland. En gammel Fortegnelse over Nordfrieslands Herreder og Kirker, der angives at være forfattet 1240, men nu kun kjendes i et Haandskrift fra det sextende Aarhundrede, kalder Øen »Insula S. Ursulae, vulgo Helgerlandt«.[3] Den berømte lærde Magnat Henrik Ranzau, Statholder i den kongelige Del af Hertugdømmerne († 1599), afleder i sin Beskrivelse af det cimbriske Chersonnes Navnet Helgoland enten af en Biskop Hilgo eller af de ellevetusinde Jomfruer.[4] Fra samme Aarhundrede haves ogsaa af den holstenske Ridder Bertram Pogevisch en Beretning om Sagn paa Øen om Ursula.[5] I sin for os interessanteste Skikkelse fore-

[1] Schade, l. c.
[2] Galfredi Monumetensis Historia Britonum, V. p. 14 (ed. Giles, London 1844, p. 92-93).
[3] Staatsbürgerliches Magazin, hg. v. Falck, IV. S. 189-200, VI. S. 339.
[4] Westphalen, Monum. inedita, I. p. 69-70.
[5] Westphalen, l. c. IV. p. 220.

kommer imidlertid Sagnet hos Ditmarskens plattydske Historieskriver Johan Adolphi (almindelig kaldet Neocorus), der maa antages at være født i Begyndelsen af det sextende Aarhundredes anden Halvdel. Neocorus kommer hændelsesvis til at omtale Øen, fordi den berygtede Fribytter Viben Peter havde sit Tilhold der, og fortæller i en Parenthese følgende: »Hillige Land er en Klippe midt i Søen. Man siger, at de 11,000 Jomfruer have landet der, og at det da var et stort og godt Land, men at Indbyggerne vare saa ugudelige, at de skjændede dem, hvorfor Landet er sunket, fordærvet og helt forstenet, og jeg har selv et Stykke Voxlys derfra, som er helt blevet til Sten.«[1] Dette Træk, at Øen forstenedes, minder unegtelig ogsaa derved om det norske Sagn, at Klipper og Stene spille en Rolle i begge.

Sunniva-Sagnets Jevnførelse med Ursula-Legenden er ogsaa overmaade gammel. Allerede hos Adam af Bremen, men rigtignok kun i et af Scholierne, vil man først finde gjentagen en ældre Beretning om, at de hellige Syvsovere skulde hvile i en Hule hos Skridfinnerne i det yderste Norden, og derefter følgende Ord: »Andre sige, at nogle af de ellevetusinde Jomfruer ere komne didhen, hvis Skibe og Følge ere begravne af et Bjerg, og at der sker Mirakler. Olaf byggede der en Kirke.«[2] At her ikke let kan tænkes paa nogen anden end Sunniva, er indlysende. At Adam selv er Forfatter af dette Scholie, kan vistnok ikke ligefrem paastaaes,

[1] Johann Adolfi's, genannt Neocorus, Chronik des Landes Dithmarschen. Hg. v. F. C. Dahlmann. II. Kiel 1827. S. 85.

[2] »Dicunt alii ex undecim milibus virginibus illuc pervenisse aliquas, quarum cetus et naves monte obrutae sunt, ibique fieri miracula. Ubi et ecclesiam construxit Olaph.« Adam. Schol. 141.

men er i ethvert Fald ikke usandsynligt. En stor Del af Scholierne hidrører aabenbart fra Adam selv,[1] dette og det følgende (142) ere mellem disse. Selve vort Scholies Indhold, der omtaler Olaf (hvorved naturligvis menes Olaf den hellige), hans Søn Magnus og »ugudelige« Broder Harald, men ingen senere Konger, gjør det ogsaa rimeligt, at det er Adam selv, der taler. Kan man saaledes, hvad der neppe er tvivlsomt, antage Scholiet for tilhørende det ellevte Aarhundrede, da lider den omtalte Paastand om, at Cølns Geistlighed i det tolvte Aarhundrede skulde have tilføiet Beretningen om, at Jomfruerne havde andre Ledsagere, et stærkt Stød. Men den, som forfegter denne Paastand, Professor Oskar Schade, har ogsaa overseet hint Scholie hos Adam, og det uagtet han paa et andet Sted citerer den gamle bremiske Forfatter.

Ogsaa i senere Tider har Ligheden mellem vore to foreliggende Legender paatrængt sig de Lærde. Saaledes f. Ex. har den svenske Historieskriver Johannes Messenius, af hvis Ord man ikke ret kan se, om han kjender Scholiet hos Adam, skjønt dette er høist sandsynligt, ligefrem gjort Sunniva til en af de ellevetusinde, ja endog til »den fornemste af Jomfruerne næst efter Ursula«, og derfor udenvidere henført Sunniva til det fjerde Aarhundrede, ligesom han slaar hendes Ledsagere sammen med de hellige Syvsovere.[2] Frederik Münter, der hverken synes at kjende Scholiet eller Messenius, har af sig selv seet, at Sunniva-Sagnet »sandsynligvis kun er en af de mange Aflæggere af Sagnet om de

[1] Lappenberg i Archiv f. ältere deutsche Geschichtskunde, VI. S. 870 fgg.
[2] Messenii Scondia Illustrata, Tom. I. p. 58 (ad ann. 390).

ellevetusinde Jomfruer«.[1] Munch har ikke været opmærksom paa noget af alt dette, men derimod ment, at den i Sunniva-Sagnet fortalte Begivenhed, »alle legendariske Udsmykninger fraregnede, ret vel kan antages virkelig at have fundet Sted,«[2] medens endelig Konrad Maurer i Scholiet hos Adam, forunderligt nok, kun ser »et ulykkeligt Indfald«, skjønt han indrømmer Ligheden mellem Jomfruernes og Sunnivas Historie.[3]

For de Allerfleste er dog vistnok nu Sunniva-Legendens Nedstammelse fra Ursula-Sagnet en klar Sag, og Sandheden heraf vil neppe herefter blive draget i Tvivl. Men en større Vanskelighed træder strax til ved Kritiken af det norske Sagn. Om det erkjendes, at Legenden om selve Sunniva kun er en Overførelse til Norden af Ursula-Sagnet, kunde der jo, vil man sige, tænkes, at der i vort Land, paa Selje og Kinn, virkelig har opholdt sig irske Mænd, blandt dem endog fromme Geistlige eller »Paper«, og »Seljemændene« altsaa have været virkelig existerende Personer, noget der kunde synes at vinde i Sandsynlighed, naar man betænker, at saadanne Udvandringer oftere foregik fra Irland, og dertil erindrer, at der blandt Hvaløerne gives en Papø.[4] Denne Mening er ogsaa bleven fremsat af den danske Historiker A. D. Jørgensen. Denne Forfatter, som erkjender, at Sunniva-Legenden »øiensynlig er paavirket« af Sagnet om de ellevetusinde Jomfruer, mener, at Seljemændene have været Folk, der kom vestenfra, talte irsk og vare christne og derfor stode i et fiendtligt

[1] Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen, I. S. 432.

[2] D. n. F. Hist. I. 2, S. 297.

[3] Die Bekehrung d. norw. Stammes, I. S. 9.

[4] Papey (»Den røde Bog«, S. 513), nu »Papperø«.

Forhold eller dog holdt sig fjernt fra Landets Indbyggere, indtil de efterhaanden døde ud og forsvandt. Med stor Fyrighed og ikke uden en vis Veltalenhed, men rigtignok uden historisk Bevis, lader Jørgensen nu Olaf Tryggvessøn lytte til Rygter om disse »hemmelighedsfulde« irske Mænd, der »langt tilbage i Tiden« havde levet paa Øerne, og over hvis »ubegravede Ben Befolkningen mente at se Jertegn«. For Olaf »maatte det være gribende ved Tanken om disse Mænd, som vare komne hertil ad samme Vei som han, med den samme Tro og det samme Evigheds Haab, men uden hans høie Kald, der som stille Vidner havde henlevet her i den oprørte Sø« o. s. v. Olaf Tryggvessøn skulde altsaa virkelig kjendt Seljemændene som christne Irer, personlig have besøgt Øen og grundet Seljemændenes Dyrkelse, hvorefter saa »senere Sagnet om Kongedatteren Sunniva, maaske en Sammenblanding af et ældre Eventyr der paa Stedet med Legenden om Ursula, og hendes Navn efterhaanden have traadt i Stedet for Seljemændenes«.[1] Ogsaa Gustav Storm har med stor Bestemthed antaget, at irske Munke have nedsat sig paa Øerne Kinn og Selje;[2] uden at han dog forøvrigt i nogen Maade har tiltraadt Jørgensens Betragtning.

Sandsynligere turde det dog være, at ikke alene Sagnet om Sunniva, men ogsaa om Seljefolket helt og holdent er en geistlig Legende, hvori en historisk Kjerne altsaa hverken er at søge eller at finde. Denne Opfatning tilhører Professor Sophus Bugge, der

[1] A. D. Jørgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling. S. 336 fgg.

[2] Gustav Storm, Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie, I. S. 22.

har tilladt mig her at fremsætte den efter hans egne Optegnelser og med hans egne Ord.

Navnet Sunniva er eiendommeligt for det norske Sagn. Nogle af de ældste Vidnesbyrd om Cølner-Legenden nævne enten aldeles ingen Navne paa de hellige Jomfruer, eller ogsaa have de Navnene Martha og Saula, men ikke Ursula, eller endelig Ursula uden særlig at fremhæve hende. Derfor bliver det rimeligt, at den norske Legende stammer fra en gammel Form af den fremmede, snarest tydske Legende om de hellige seilende Jomfruer, hvori Ursula endnu ikke er bleven deres Førerske.

Navnet Sunniva er ikke norsk, og Legenden maa da snarest høre hjemme der, hvor Navnet hører hjemme. Det tør ogsaa med Tryghed siges, at det ikke er irsk. Sunniva kan ikke have været en historisk Irlænderinde, og Legenden ikke være kommen fra Irland til Norge.

Den ældre Form af Navnet er vistnok *Sunnefa,*[1] og dette er uden Tvivl et frankisk Navn. I Formen *Sunnoveifa* eller *Sonnoveifa* forekommer det i St. Remigius's Testamente af Aar 533.[2] Sunnoveifa maa i senere Tid være blevet udtalt *Sunnvêfa,* thi man finder samme første Led i Sunvildus (854) og for *—veifa* forekommer *—vêfa,* f. Ex. i Genovefa. Sunnvêfa er i Norsk blevet til Sunnefa, ligesom *Leikvangr* er blevet til Leikangr. At Navnet Sunnoveifa, Sunnvêfa, ikke har været brugt hos andre tydske Stammer end hos Frankerne, tør sluttes deraf, at alle de i Förstemanns Navnebog nævnte Navne paa *—veifa, —vefa* ere frankiske,

[1] Findes i Fornm. Søgur, VIII. S. 361, X. S. 282, Morkinskinna S. 93.
[2] Pardessus, Diplomata No. 118, 119.

ligesom ogsaa er Tilfældet med Navne paa Sunn—, om end ikke udelukkende.

Af Navnet Sunneva sluttes, at Legenden om hende er bleven overført fra Nordtydskland, og at dens oprindelige Hjem er hos frankisktalende Folk. Navnet Sunneva fører os altsaa til den tydske Stamme, hos hvem Sagnet om Ursula med hendes ægte frankiske Navn er blevet til. Men hvorledes er denne nordtydske Legende bleven fæstet til en norsk Udø?

Til A. D. Jørgensens (ovenfor anførte) Formodning kan Prof. Bugge ikke slutte sig. Det synes lidet troligt, at Olaf Tryggvessøn ved de Seljemænd, hvis Ben han lod skrinlægge, skulde have forstaaet ganske andre Helgener end de, der nogle Menneskealdre senere mentes ved dette Navn. Thi naar Helgenerne først anerkjendtes af Kongen, maatte geistlige Mænd til denne Forherligelse knytte en saa at sige officiel legendarisk Fremstilling af de Afdødes Fortjenester, og i den følgende Tid maatte denne Fremstilling bevares og stadig holdes frem af Geistligheden. Den oprindelige Legende kunde da vistnok udpyntes, men den kunde ikke let forandres saa fuldstændig, at de oprindelige Helgener bleve ombyttede med nye.

Prof. Bugge finder det ikke engang sandsynligt at søge Grunden til, at Sunniva-Legenden, der er en Form af den nordtydske Ursula-Legende, er bleven fæstet til Selja og Kinn, deri, at der paa disse Øer havde holdt sig Sagn om, at irske Paper havde boet der. Ved denne Opfatning skulde man dog vente, at der i Sunniva-Sagnet skulde paapeges enkelte Træk, som hørte hjemme i det formentlige Sagn om de irske Munke paa Øerne. Men dette er ikke Tilfældet. Tvertimod kunne alle de Led,

som Jørgensen henfører til den historiske Kjerne, paavises i fremmede Former af Ursula-Sagnet. Saaledes, at Helgeninden er Datter af en irsk Konge, at hun og hendes Følge ere christne, at hedenske Indbyggere i Landet øve Fiendtligheder mod de Fremmede, som ere komne i Land paa Udøer, og endelig Fortællingen om deres Død.

Prof. Bugge vil derfor vove en anden Forklaring. Naar Sunniva-Legenden er nordtydsk, ligger det nærmest at tænke sig den overført til Norge ved nordtydske Geistlige. Det fremgaar af den legendariske Fortælling selv, at Sagnet først og fremst er blevet knyttet til Selja. Derpaa er Kinn føiet til. Naar Legenden tænkte sig en Flaade paa flere Skibe, som splittedes, saaledes som det fremstilles hos Galfredus Monumetensis, var det naturligt, at man, saa snart Legenden var bleven henført til Selja, ogsaa nævnte flere Steder i Omegnen, hvor nogle af den hellige Skare havde landet. I Sellø Sogn har saaledes en Gaard hedt Helgramannavik.[1]

Bugge formoder, at Sunniva-Legenden er bleven fæstet til Selja paa Grund af Øens Navn. Dette støttes ved den Maade, hvorpaa den samme Ø's Navn er anvendt i en anden legendarisk Fortælling. Da Olaf Haraldssøn vendte hjem til sit Fædreland for at blive dets Konge, kom han efter Ottar Svartes Vers fra Havet ind til det midterste af Norge. I den prosaiske Fortælling hedder det, at han først landede paa en Ø udenfor Stad, som heder *Sæla*. Kongen sagde, at det maatte være et godt Tegn, at de vare komne til Sæla, »den lyksalige Ø«.[2] At der ved Sæla her menes Selja,

[1] Björgynjar Kálfskinn, S. 8.

[2] Olafs Saga i Heimskringla Cap. 27, Olafs Saga, Chra. 1849, Cap. 20. Allerede i Ágrip Cap. 20: »com at viþ Sælo«, men uden Detailler.

er ikke tvivlsomt, da det fortælles, at Kongen fra Sæla seilede syd til Ulvesund. Skriveren af Flatøbogen II. S. 31 har ogsaa forstaaet dette og derfor rettet *Sæla* til *Selja*. Vi have ingen Grund til at tvivle om, at Olaf først landede paa Selja, hvis sikre Havn fra gammel Tid af har været meget søgt, men vi tør tro, at det først var efter, at Olaf var bleven erklæret for hellig, at hans Ytring om det gode Varsel, som laa i Øens Navn, blev digtet blandt Mænd, som vidste, at han ved sin Ankomst til Norge havde landet der.

Øen heder ellers overalt *Selja*, ikke *Sæla*, og dens Navn har intet med *sæll* at gjøre. Navnet er vel dannet af *sel*, Sæterhytte. Denne Forklaring passer godt til det, at Bønderne paa Fastlandet efter Fortællingen om Sunniva lod sit Fæ græsse der.

Sunniva-Legenden kan da antages at være fæstet til Selja, fordi dette Ønavn blev opfattet som »den salige Ø«, saaledes som det bevislig er blevet opfattet i Fortællingen om Olaf den hellige. Paa samme Maade virkede Navnet Helgoland, »det hellige Land«, med til at fremkalde Fortællingen om, at det var der, Ursula med sin Skare havde landet.

Det forekommer derfor meget paafaldende, at Nordmænd skulde danne Tydningen af Selja som »den salige Ø«, da *Selja* og *Sæla* umiddelbart for deres Opfatning maatte stille sig som dannede af to forskjellige Ordstammer. Det forekommer derimod sandsynligt at tillægge Udlændinger denne Tydning, helst Nordtydskere, maaske snarest Friser. I Gammelfrisisk heder »salig«: ***selich, sillich***. Paa lignende Maade har en feilagtig etymologisk Opfatning af et norsk Stedsnavn gjort

sig gjeldende hos Adam af Bremen.[1] Han kalder Hålogaland: *Halagland* og siger, at Hedningerne kalde dette Land helligt paa Grund af Vidunderet med Solen, der om Sommeren skinner hele Natten igjennem.[2]

Altsaa, mener Prof. Bugge, er Sunniva-Legenden et nordtydsk, oprindelig frankisk Sagn, som af nordtydske Geistlige er blevet overført til Norge. Han tænker sig, at de have kjendt Øen Selja, og at de have fæstet Sagnet dertil, fordi de opfattede Øens Navn som »den salige«. Forat Legenden skulde kunne knyttes til Øen, var det nødvendigt, at ogsaa de Helliges Ben skulde kunne paavises der. Dem kan man, som Prof. Rygh formoder, have troet at finde i de Ben, som fandtes i Huler paa Øen, der da, ligesom flere andre Huler paa Øer ved Norges Vestkyst, i ældgammel Tid have været beboede.

At ogsaa den første Affattelse af Legenden om Sunniva skyldes en tydsk Geistlig, tør sluttes af det Udtryk, at Sunniva levede i »Otto den førstes Dage«. Dette Udtryk vilde ellers være meget besynderligt, hvor der i Norge fortælles om en irsk Helgenindes Ankomst til Norge, hendes Død og Forherligelse i dette Land.

At Sunniva-Dyrkelsen allerede skulde være opkommen i Olaf Tryggvessøns Tid, er neppe rimeligt. Medens de nordiske Fremstillinger af Legenden paa Latin saavelsom de islandske Sagaer lade Olaf Tryggvessøn bygge en Kirke paa Selja, nævner Scholiet hos Adam af Bremen kun en af Olaf den hellige bygget Kirke. Da Stedet for de »hellige Jomfruers« Dyrkelse

[1] IV. 37.

[2] Cfr. S. Bugge i Norsk historisk Tidsskrift, I. S. 135-140.

er urigtig betegnet af Scholiets Forfatter, kunde man tænke sig, at han ogsaa feilagtig havde nævnt Olaf den hellige istedenfor Olaf Tryggvessøn. Men paa den anden Side kan det fremhæves, at Meddelelsen i Scholiet er meget ældre end de nordiske Fremstillinger af Legenden, og at der til Bremen vel kan være kommet paalidelig Beretning om Sunnivas Helligdom, eftersom Sachseren Bernhard var Biskop paa Selja. Det synes da muligt, at det først har været under Olaf den hellige, at man har fortalt Legenden om Sunniva og hendes Følge, som i Haakon Jarls Dage skulde have fundet sin Død paa Selja, og hvis Ben skulde være fundne under Olaf Tryggvessøn. At man henførte deres Død til Haakon Jarls Tid, var naturligt, da Legenden krævede en hedensk Fyrste, der med Vold optraadte mod de Hellige. At man lod Benene blive fundne og erkjendte for hellige under Olaf Tryggvessøn, synes at staa i god Overensstemmelse med det, at Sammenhængen mellem de to Olafers Virksomhed for Christendommen overhovedet stærkt fremhæves og visselig allerede er bleven fremhævet af Olaf den hellige selv. Formodningen om, at Sunniva-Legenden først er ført frem i Norge ved nordtydske Geistlige, strider heller ikke imod, at dette skulde være skeet under Olaf den hellige, thi vi vide af Adam af Bremen,[1] at denne Konge sendte Grimkell til Erkebiskop Unwan med Anmodning om, at denne vilde sende Geistlige fra Tydskland til Norge. Vi synes at spore, hvorledes Fortællingen om Helgenernes Anerkjendelse under Olaf Tryggvessøn lidt efter lidt har voxet i Udførlighed og Bestemthed. I de latinske Frem-

[1] IV. 33.

stillinger af Legenden heder det ubestemt, at det var nogle Kjøbmænd (mercatores), som paa Selje fandt det hellige Hoved, hvilket de bragte til Olaf Tryggvessøn. Derimod i Odds Olaf Tryggvessøns Saga og vistnok derefter i den i Flatøbogen optagne Saga om samme Konge nævnes Storbønderne Thord Egileifssøn og Thord Jorunnssøn. Den navnløse Fremstilling er formodentlig den oprindeligere. Den forekommer i den latinske Fremstilling, som Arne Magnussen fandt paa et Pergamentblad, hvilket han betegner som »satis vetustum«.[1] Det kan da vistnok ikke have været yngre end Begyndelsen af 13de Aarhundrede. Munch har vistnok Ret i, at de i Forbindelse med Sunniva-Dyrkelsen nævnte Þórdr Egileifarson og Þórdr Jorunnarson ere de samme Mænd som Þórdr Ingileifarson og Þórdr Eigileifarson, der i Odds Saga Cap. 3 nævnes som Mænd, der ikke vilde svige Kong Olafs Fader Tryggve, og han har vistnok ogsaa Ret i, at *Jorunnar* er rigtigere end *Ingileifar*. Men naar Munch og med ham G. Storm[2] mener, at de vilkaarlig ere overførte fra Sunniva-Legenden, hvor de høre hjemme, til Fortællingen om Tryggve, for at deres Navne allerede der kunde forherliges, er Prof. Bugge tilbøielig til at formode, at de høre hjemme i Fortællingen om Tryggve, hvorfra de ere overførte til Sunniva-Legenden, hvor man trængte til Navne paa brave Mænd, der havde indlagt sig Fortjeneste ved at medvirke til, at Sandheden om Helgenerne kom for Lyset.

Saavidt Professor Bugge. De ældste sikre Spor til, at Sunniva har været dyrket i Norge, træffes forøvrigt

[1] Scr. Rer. Dan. IV. p. 2.
[2] Snorres Historieskrivning, S. 132.

først i den anden Halvdel af det ellevte Aarhundrede. Som bekjendt blev Magnus den godes Datter Ragnhild gift med Jarlen Haakon Ivarssøn og havde med ham Datteren Sunniva, aabenbart opkaldt efter vor Helgeninde, og sandsynligvis født mod Slutningen af Harald Haarderaades Regjering.[1] Nogen Tid efter blev Sachseren Bernhard, der, som Munch[2] formoder, var kommen til Norge ved Aar 1042 eller noget senere, af Olaf Kyrre omtrent 1070 udnævnt til første Biskop i Selja, hvilket ganske vist forudsætter, at St. Sunnivas Dyrkelse var i fuld Gang der.[3] Allerede Bernhard flyttede dog Bispestolen til Bergen. Sunnivas foregivne Levninger forbleve imidlertid endnu længe paa Selja og bleve, som vi af Legendens historiske Slutningsord have seet, først 1170 bragte til Bergens Kathedralkirke.[4] Paa Selja stiftedes imidlertid et Benedictiner-Kloster. Naar dette skede, er uvist, men det har ganske vist været et af Landets ældste. Det var ikke helliget Sunniva, men den engelske Helgen, der siden i Sagnet gjordes til hendes Broder, hvorimod der i Klosterkirken fandtes »mange Skrin, baade store og smaa, hvori Sunnivas Ledsageres hellige Ben bevaredes«. Derhos havde Sunniva paa Øen en Kirke eller Kapel et Stykke fra Klostret

[1] Denne Sunnivas Sønnesøn var den danske Konge Erik Lam.

[2] N. F. Hist. II. S. 186 fgg.

[3] At den ældre Gulathingslov (Norges gl. Love I. S. 10) lader Olaf den hellige paabyde Høitideligholdelsen af Seljemændenes Fest, beviser Intet, da samtidig ogsaa hans egen Fest anføres som paabuden af ham selv.

[4] Isl. Ann. p. 70. I det bekjendte Skrift »de profectione Danorum in terram sanctam« heder det: »Ibi (Bergis) sancta Sunnif toto corpore in ecclesia cathedrali exaltata quiescit.« (Scr. Rer. Dan. V. p. 353).

oppe i Fjeldet ved Hellerne.[1] Der paavistes ogsaa en St. Sunnivas Kilde.

Sunnivas og hendes Følges Helgendag var 8de Juli (festum Sanctorum in Selia, Seljumannamessa). Disse Hellige anerkjendtes vel over det hele Land, men dyrkedes dog vistnok særlig som Localhelgener for Bergens Stift. Af Kirker til hendes Ære omtales ikke mange, nemlig foruden Capellet paa Selja kun en Kirke i Bergen[2] og en anden i Thjødling,[3] hvortil kom Altre i forskjellige andre Kirker, først og fremst naturligvis i Bergens Kathedralkirke med Præbende,[4] en Præbende i Throndhjems Domkirke[5] o. s. v. At imidlertid adskillige Kirker paa Vestlandet, hvis Dedication nu ikke kjendes, have været hende indviede, er utvivlsomt. En Stue i Kongsgaarden i Bergen omtales 1181 under Navn af Sunnivastuen.[6]

Udenfor Norge forekomme ogsaa enkelte Spor til Sunnivas Dyrkelse. Saaledes fandtes Reliqvier af hende eller hendes Følge i Frue Kirke i Kjøbenhavn, hos Minoriterne i Roskilde og i Lunds Domkirke.[7] I Sverige og Finland maa hun have været dyrket, eftersom hendes Officium har fundet Plads i det Aaboske Missale.[8]

[1] Chr. Lange, De norske Klostres Historie, 2. Udg., S. 344 fgg. Om Levningerne af Klostret se de af Lange citerede Kilder samt fornemmelig O. Krefting, Selje Klosterlevninger, Chra. 1868, 4to, hvor tillige Odd Munks Beretning i hans Saga om Olaf Tryggvessøn om »fem Kirker« paa Øen nærmere undersøges.

[2] N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 416.

[3] Dipl. Norv. V. S. 595.

[4] Ramus, Norges Beskrivelse, S. 154.

[5] Schøning, Domk. Beskr. S. 238.

[6] Sverres Saga, Cap. 64.

[7] Scr. Rer. Dan. VIII. p. 266, 305, 405.

[8] Scr. Rer. Dan. IV. p. 21.

Som det undertiden er hændt, at et Skrift oversættes til et fremmed Sprog, og at saa Oversættelsen som formentlig Original atter oversættes til det oprindelige Sprog, saaledes kom tilsidst den oprindelig tydske Sunniva gjennem Hanseaterne tilbage til Tydskland som norsk Helgeninde. Hun fik nemlig en Vicarie i Mariakirken sammen med St. Olaf.[1]

Sunniva-Dyrkelsens Hovedsted, Domkirken eller den store Christkirke i Bergen, nedreves som bekjendt i Slutningen af Frederik I.s Regjering og paa dennes Befaling af Eske Bilde. Samtidig er udentvivl Helgenindens Skrin confiskeret. Navnet Sunniva (Synnøve) har indtil vore Dage holdt sig i Bergens Stift.

I den middelalderlige Literatur har Sunniva ikke efterladt andre Mindesmærker end de allerede omtalte. Af særegne Jertegn, som have været hende tillagte, findes kun meget faa bevarede i nogle maadelige Munkerim, der ingensomhelst Interesse frembyde.[2] En i Breviariet bevaret Hymne til hende, hvor hun først kaldes *Patrona Norvegiae* og dernæst *Bergensium patrona*, hører heller ikke til de mærkeligere Frembringelser af denne Art. Senere har Sunniva fundet en Plads i Acta Sanctorum.

Kunstneriske Fremstillinger af Sunniva ere ikke ganske sjeldne. I vort Universitets Oldsagsamling findes saaledes et Billede af Helgeninden, udskaaret i Træ (fra Karlsø Kirke i Tromsø Amt), samt fem malede Billeder, der ere anbragte tilligemed andre Helgener paa Fløie af Alterskabe og hidrøre henholdsvis fra Byglands Kirke i Sætersdalen, fra Veidholmens forlængst ned-

[1] Ovenfor S. 68.

[2] Scr. Rer. Dan. IV. p. 20-21.

lagte Kirke i Ædø Præstegjeld, Nordmøre, fra Kvædfjords Kirke i Senjen og Skjervø Kirke i Tromsø Amt. Derhos findes hendes Billede paa et Alterskab fra Gravens Kirke (nu i Bergens Museum) og et lignende paa et Alterskab i Harrans Kirke i Namdalen, begge ligeledes malede.[1] Som det vil sees, høre de alle hjemme i den vestlige Del af Landet, hvor der vistnok findes endnu flere saadanne. Den almindelige Fremstillingsmaade er en staaende Figur, snart med, snart uden Krone, holdende, i Almindelighed med begge Hænder, et Klippestykke foran sig; undertiden er der tilføiet en Palmegren. I Museet for nordiske Oldsager i Kjøbenhavn findes paa et Guldreliqviekors's Bagside paa den ene Korsarm et Medaillonbillede, hvis Omskrift angiver, at det er Sunniva, der menes. Hun er her uden Attributer. Dette Stykke, der fandtes paa Ourø i Holbekfjorden, men turde være af norsk Oprindelse, er mærkeligt ved sin Ælde, da det neppe kan være yngre end Slutningen af ellevte Aarhundrede.[2]

[1] Efter Meddelelse af Prof. Rygh.

[2] Bedst afbildet i Antiqv. Tidsskrift 1849-1851, Pl. 1-2, cfr. I. Undset, Norske Oldsager i fremmede Museer, S. 2.

II.

Den hellige Halvard.

Ligesom den hellige Sunniva blev *Bergensium patrona*, saaledes fik ogsaa det søndenfjeldske Norge, navnlig Oslo og Viken, sin Helgen i Halvard Vebjørnssøn. Denne Mand skal have været Søn af den rige Bonde Vebjørn paa Huseby i Lier ved Drammen, (en Gaard, hvor der indtil sextende Aarhundrede stod en liden Olafskirke), men var paa mødrene Side beslægtet med Norges Kongehus. Hans Moder var nemlig Thorny, en Søster eller, som det i en enkelt Kilde[1] berettes, maaske en Søsterdatter af St. Olafs og Harald Haarderaades Moder Aasta. Allerede som Dreng, hedder det, udmærkede han sig ved Gudfrygtighed, ved Lydighed mod sine Forældre og ved rene Sæder. Faderen drev Handelsforretninger, og Halvard begyndte, da han blev voxen, at bistaa ham og sin Broder Orm med disse og »var da saa samvittighedsfuld, at han for ikke at forfordele den sidstnævnte lod sig gjøre to Vægtlodder, et mindre til at afveie sin Del, et større for Broderens.«

[1] Scr. Rer. Dan. III. p. 603. (Heilagra Manna Søgur, I. S. 396).

Paa en Handelsreise kom Halvard til »Gotlandia«, hvorved kan forstaaes enten Gautland i Sverige eller Øen Gotland. Her skal en Mand ved Navn Botvid, hvormed ikke usandsynlig menes Sødermannlands bekjendte Helgen af samme Navn,[1] være bleven opmærksom paa ham mellem de øvrige norske Kjøbmænd og Søfolk og have erklæret, at han af hans ædle Ansigtstræk kunde se, at der forestod ham en mærkelig Fremtid, hvorfor han indbød ham med alle de øvrige Reisende til Gjestebud hos sig og skjænkede ham rige Gaver ved Afreisen.

Botvids Spaadom gik i Opfyldelse paa følgende Maade. Halvard skulde en Vaar drage i Kjøbmandsfærd fra sit Hjem til et eller andet Sted i Nærheden og stod just i Begreb med at gaa i Baaden for at ro over Dramsfjorden. Da kom en frugtsommelig Kone og bad ham skjelvende om saa hurtigt som muligt at tage hende med i Baaden. Halvard opfyldte hendes Bøn og lod hende sætte sig i Bagstavnen, men da de vare komne et lidet Stykke ud, fik Halvard Øie paa tre Mænd, som forfulgte dem i en anden Baad. Han spurgte Kvinden, om hun kjendte disse tre Mænd, hvortil hun svarede Ja. Halvard spurgte da videre, hvad hun havde gjort, siden de saa ivrigen forfulgte hende, og hun fortalte, at hun var beskyldt for Tyveri, men var uskyldig. Han spurgte hende atter, om hun trøstede sig til at bevise sin Uskyldighed ved Jernbyrd, og hun forsikrede, at

[1] Se om denne svenske Helgen Scr. Rer. Svec. II. p. 377. Om hans Levetid ganske passer til Halvards, kan være tvivlsomt (se herom P. A. Munchs N. F. Hist. II. S. 197-198), men dette har neppe ret meget at betyde, hvor det gjelder saadanne mere eller mindre opdigtede Fortællinger som nærværende.

hun var beredt hertil, ifald Forfølgerne skaanede hende. Disse kom imidlertid stedse nærmere og nærmere og sagde tilsidst: »Hvorfor vil du, Halvard, som er en saa brav Mand og Søn af saadanne Forældre, tage dig af et saa slet Kvindemenneske? Slip hende, at hun kan dø, som hun fortjener det.« Paa Halvards Spørgsmaal, hvad ondt hun havde gjort, sagde de, at hun havde bestjaalet deres Broders Hus ja endog gjort Indbrud og rykket Bøilen, der holdt Bommen, ud af Dørposten. Hertil bemærkede da Halvard, at dette oversteg en svag og lidende Kvindes Kræfter og var et Arbeide for en meget stærk Mand, spurgte, om de havde Vidner paa hendes Forseelse, bad dem, at de maatte lade hende faa Lov til at forsvare sig, og gjorde opmærksom paa, at hun var frugtsommelig. De tre Mænd bleve imidlertid kun hidsigere, og tilsidst tog en af dem sin Bue, lagde Pil paa Strengen, skjød mod Halvard og gjennemborede hans Bryst. Derpaa dræbte de ogsaa Kvinden og begrove hende paa Stranden, men om Halvards Hals bandt de en Sten og sænkede ham ned paa Fjorden.

Efter nogen Tids Forløb, fortælles der videre, blev Halvards Lig ved Guds Naade fundet svømmende paa Fjorden med Stenen om Halsen. Nogle trofaste Mænd af Lierbygden bragte da hans Lig i Land, og strax viste sig et andet Jertegn, idet nogle Vidjer, som man havde brugt, da man søgte efter ham, siden grønnedes igjen flere Gange.[1]

[1] Legenderne om Halvard ere samtlige aftrykte i Heilagra Manna Søgur, I. S. 396-398. Nedenfor vil man finde nærmere redegjor for dem.

De islandske Annaler[1] henføre Halvards Død til Aaret 1043, altsaa til Magnus den godes Regjeringstid, men oplyse ikke, naar der begyndte at vise sig Mirakler med hans Lig og hans Hellighed blev anerkjendt.

Halvards Frænde Kong Harald Haarderaade anlagde faa Aar efter, at han havde overtaget Regjeringen, Staden Oslo, og omtrent samtidig har man ment at Halvard er bleven skrinlagt i den nye Stad,[2] og i ethvert Fald har Halvards Hellighed været en Kjendsgjerning dengang, da Adam af Bremen skrev sit Værk efter Meddelelser af Kong Sven Estridssøn. Adam omtaler, at der ved Halvards Hvilested fandt talrige Helbredelsesmirakler Sted, men har kun et dunkelt Kjendskab til hans Legende. »Han blev dræbt«, siger han, »af Venner, idet han beskyttede en Uven«.[3]

Maaden, hvorpaa Halvard er bleven erklæret hellig, er ubekjendt, og ligesaalidt vide vi, efter hvis Foranstaltning det er skeet. Der har været paastaaet, at Harald Haarderaade skulde have forbundet politiske Hensigter med sin Frændes Skrinlægning, at det har været Kongen om at gjøre at styrke den norske Stats og Kirkes Uafhængighed ligeoverfor mulige danske Erobringsplaner og Anmasselser ved at give Viken, der længe havde været betragtet som Danmark tilhørende, en national norsk Helgen.[4] Dette er maaske skarpsindigt nok, men

[1] Isl. Ann. p. 42. Píning ens helga Hallvarðs.

[2] P. A. Munch i Norsk Tidsskr. for Videnskab og Literatur, udg. af Chr. Lange, V. (1851-1852) S. 22, N. F. Hist. II. S. 197-198.

[3] »Alfwardus quidam inter Nortmannos sancta conversatione diu latenter vivens. abscondi non poterat. Ille igitur dum protexit inimicum, occisus est ab amicis. Ad requietionis locum magna hodieque sanitatum miracula populis declarantur.« Adam. Brem. III. 53.

[4] P. A. Munch, l. c.

savner enhver Støtte i Kilderne. Tvertom se vi, at det ældste utvivlsomt sikre Vidnesbyrd om Halvards Hellighed, Mag. Adams, efter denne Forfatters udtrykkelige Forsikring er ham meddelt netop af den Mand, mod hvem det Hele i saa Fald nærmest skulde være rettet, af Sven Estridssøn. Haralds Politik synes i dette Tilfælde at maatte have været saa fin, at hans Modstander ikke har kunnet gjennemskue den, thi ellers vilde vel Kong Sven snarere have benægtet end bekræftet den nye Helgens Mirakler.

Halvards Skrin blev i 1137, da den danske Konge Erik Emune efter Magnus Blindes Opfordring hjemsøgte Norge, af Thjostolf Aalessøn flyttet op paa Romerike, rimeligvis til den senere nedlagte Kirke Fors i Nannestad, og hans Kirke blev brændt, da de Danske plyndrede Oslo og lagde mange af Stadens Bygninger i Aske.[1] Kirken reiste sig dog snart igjen og var indtil Reformationen Stiftets Kathedralkirke, men blev ved Oslos store Brand 1624 haardt medtagen, og skjønt den endnu i nogen Tid blev benyttet, var den dog allerede inden Aarhundredets Udgang en Ruin. Skrinet var endnu til i November 1532, men er naturligvis blevet confiskeret i Reformationstiden, uden at de nærmere Omstændigheder kjendes.[2]

Foruden denne Hovedkirke vare ogsaa flere andre Kirker viede til Halvard, saaledes i Bergen en Stenkirke, der nedtoges i 16de Aarhundrede, i Ytterby i Viken, der var en Valfartskirke, Opstad i Odalen, Capellet i Syllingdalen i Lier, altsaa i Nærheden af hans Hjemstavn, samt endelig Capellet paa Løvøen i Borre,

[1] P. A. Munch, N. F. Hist., II. S. 784 fgg.

[2] N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 32 fgg.

ved hvilket sidste der var et Kildevæld, der samlede syge Pilegrime hver St. Hans Aften lige ned i forrige Aarhundrede.[1] I Throndhjems Domkirke havde han et Alter.

Halvards Dag var 15de Mai, og denne var en af den norske Kirkes store Festdage. For Bønderne var Dagen en Mærkedag, og det hed blandt dem:

Du skal Hø til Halvardi have,
Uden dine Heste skal den bare Jord gnave.[2]

Der har existeret en Saga om Halvard, hvilken imidlertid er tabt paa to smaa Brudstykker nær, nemlig Begyndelsen og Enden. Hans Legende foreligger nu i sin udførligste Form i et Haandskrift i Utrecht, der er meddelt i Acta Sanctorum, i hvilken store Samling Halvard saaledes har fundet Plads;[3] i en mindre fuldstændig Skikkelse findes den i det throndhjemske Breviarium. I dette og i det throndhjemske Missale findes det ved hans Fest brugelige Officium samt Lectiones,[4] hvorimod nogen Hymne til hans Ære ikke kjendes.

At Navnet Halvor er eller har været et af de hyppigste i det søndentjeldske Norge, tør hænge sammen med Halvardsdyrkelsen. Forøvrigt bevarer Christiania endnu et Minde om denne Helgen. Han var nemlig Oslo Bys Patron, og denne Bys Segl forestillede derfor med Hentydning til Legenden Halvard siddende med Pile i den ene Haand, en Møllesten i den anden og med en Kvinde ved sine Fødder. Ved Byens Flytning

[1] »Den røde Bog« paa flere Steder. Ödmans Bohusläns Beskr., S. 100. Holmbergs Bohusläns Hist. och Beskrifning, III. S. 170-171. L. Daae, Norske Bygdesagn, II. S. 73-76.
[2] Norsk hist. Tidsskrift, IV. S. 496.
[3] Acta Sanctorum, Mens. Mai. Tom. III.
[4] Optrykte i Scr. Rer. Dan., III. p. 606-607.

blev Seglet Christianias, men i Tidens Løb glemtes Emblemernes Betydning, og St. Halvard blev efterhaanden ved nye Graveringer til en Kvinde, Stenen til en Ring og Kvinden til en harniskklædt Mand.[1] I Museet i Kjøbenhavn findes Stampen til Oslo Capitels Segl, der fremstiller St. Halvards Skrin i Form af en gotisk Kirke. I en Nische i Taarnet sees han med sin høire Haand oprakt til Velsignelse, medens den venstre synes at holde en Kværnsten.[2] Af andre Afbildninger af Halvard er vistnok den mærkeligste den, der findes paa Altertavlen i Ringsakers Kirke. I Skredsvik Kirke i det sydlige Bohuslen findes ligeledes Halvard afbildet med en Kværnsten i sin Haand.[3]

Udenfor den norske Kirkeprovinds's Grændser vides Halvard ikke at have været dyrket. Dog omtales mellem de Reliqvier, som Enkedronning Christina 1519 skjænkede Minoriterne i Roskilde, ogsaa »noget af St. Halvards Arm og Ribben«.[4] Paa Island nød han stor Anseelse, især dog vistnok førend endnu Øens egne Helgeners Dyrkelse var begyndt. Et Vidnesbyrd herom findes i den ældste Saga om den hellige Gudmund i Hole, hvor der berettes om en Kvinde paa Island, der anraabte St. Olaf, St. Magnus Jarl og St. Halvard, »fordi man dengang meget paakaldte dem der i Landet«.[5]

[1] Smnlgn Chr. Lange, De norske Klostres Historie, 2. Udg. S. 397.
[2] I. Undset, Norske Oldsager i fremmede Museer, S. 70-71. Cfr. ogsaa S. Blom, Templum St. Halvardi, Hafn. 1778, 4to.
[3] G. Brusewitz, Elfsyssels historiska Minnen, Götheborg 1864, S. 294, hvor Billedet er gjengivet, og S. 318.
[4] Scr. Rer. Dan. VIII. p. 300.
[5] Biskupa Søgur, I. S. 453.

III.

Geistlige Helgener. Erkebiskopperne Eystein og Jon. Biskop Thorfinn af Hamar. De tvivlsomme Helgener, Bernhard, Thorkel, Arne og Nicolaus.

Ethvert Lands Helgenhistorie pleier at fremvise geistlige Helgener, og det som oftest mellem de ældste i Rækken. At dette ikke finder Sted i Norge, er vistnok en Følge af den overveiende Andel i Omvendelsesværket, der hos os skyldes Kongerne. Først senere, da der efter Christendommens Befæstelse begyndte en lang og mærkelig Kamp mellem Kongemagten og Hierarchiet,[1] forsøgte det sidste at styrke sin Stilling ved at give sin mest fremragende Høvding Hellighedens Nimbus.

Denne Høvding var Erkebiskop Eystein († 1188). Hans Helgenhistorie har en eiendommelig Interesse, fordi der om den har været ført en Kamp mellem Kongerne og Geistligheden, en Strid, der aabenbart har en politisk Baggrund.

Naar Rygtet om Eysteins Hellighed først er opstaaet, vide vi ikke, men erfare kun, at han ved et

[1] Ph. Zorn, Staat und Kirche in Norwegen, München 1875.

Procincial-Concilium i Nidaros 1229 blev erklæret for en Helgen af sin femte Eftermand Thore.[1]

Hierarchiet gik imidlertid videre og vilde have Eystein (St. Augustinus) canoniseret af Paven, som i det tolvte Aarhundrede havde forbeholdt sig Eneret til at meddele den Art Hellighed, der berettigede til formelig Dyrkelse i hele den catholske Kirke. Forhandlingerne med Curien vare i Gang 1241, da Pave Gregor IX. befalede Abbederne af Tuterøen og Nidarholm samt Dominicanerordenens Prior at undersøge den formentlige Helliges Liv og de ham tillagte Mirakler og indberette Udfaldet til Rom. Det heder i Pavebrevet,[2] at Erkebispen af Nidaros (Sigurd Endridessøn) og hans Suffraganbiskopper samt Kong Haakon vare de, der havde anmodet Gregor om at canonisere Eystein. At Kong Haakon skal have deltaget i en saadan Henvendelse, er vistnok i og for sig høist besynderligt, da Eystein netop havde været den vigtigste Bærer, ja Begrunder af en Politik, der havde været ligefrem fiendtlig mod Sverre og hans hele Æt, saavelsom mod Kongedømmets Interesser i Almindelighed, men kan dog forklares som en Indrømmelse af Haakon til hans Geistlighed netop under de daværende Omstændigheder. Sagen har aabenbart været den, at Haakon ivrig attraaede at blive kronet,[3] og at det norske Hierarchi kunde fordre sin Imødekommen i dette Punkt høit betalt, da Haakon var uægte født og altsaa tiltrængte Dispensation fra den canoniske Rets Bestemmelser. Kongen fandt sig ogsaa

[1] Isl. Ann. p. 104.
[2] Dipl. Norv. I. S. 18.
[3] Dipl. Norv. I. S. 20.

omtrent ved samme Tid i, at der affattedes en ny, for Geistligheden i det Hele fordelagtig Christenret.

Den ene af de opnævnte pavelige Commissarier, der ved denne Tid personlig opholdt sig ved den romerske Curie og sandsynligvis har været de norske Prælaters Agent i denne Sag, nemlig Abbeden af Nidarholm, Bjørn eller »Ritabjørn«, var den nys myrdede Hertug Skules gamle Ven, atter et Vink om, hvilke Stemninger der egentlig rørte sig bag Bestræbelserne for Eysteins Canonisation. Den urolige Abbed Bjørn gav sig imidlertid god Tid i Udlandet, kom først tilbage til Norge 1244 og døde strax efter Hjemkomsten.[1] Allerede dette har vistnok bevirket, at Granskningen af Eysteins Mirakler stilledes i Bero. Men Erkebiskop Sigurd optog Sagen hos Gregor IX.s Eftermand, Innocentius IV., og denne Gang, af det nye Pavebrev at slutte, uden at Kongen deltog i Henvendelsen. Paven udnævnte da (1246) en ny Commission i det angivne Øiemed, bestaaende af Abbeden af Tuterøen samt Priorerne i samme Kloster og i Nidarholms.[2] Atter kom imidlertid et Dødsfald i Veien, denne Gang Tuterø-Abbedens, hvem vi forøvrigt ikke engang kjende af Navn. De to øvrige Commissarier ansaaes »uskikkede« *(minus idonei)* til at udføre Undersøgelsen, og Sagen henstod i flere Aar. I denne Mellemtid fandt Kong Haakons Kroning Sted 1247 ved Cardinal-Legaten Vilhelm af Sabina, og at Prælaterne have forhandlet med denne om Sagen, er neppe tvivlsomt, men i ethvert Fald have de ikke formaaet at bringe den videre. Men hvor ivrig Prælaterne netop ved denne Tid have virket for

[1] Chr. Lange, De norske Klostres Historie, 2. Udg., S. 206.
[2] Dipl. Norv. VI. S. 22.

dette sit ivrige Ønske om at se Eystein canoniseret, kan sluttes deraf, at endog en engelsk Forfatter, Matthæus af Westminster,[1] ved Aar 1250 omtaler Eysteins »herlige og bevislige« Mirakler. Endnu engang satte imidlertid Erkebiskop Sigurd sig i Bevægelse, og Innocentius udnævnte i Januar 1251 nye Commissarier, denne Gang Biskop Arne af Bergen samt Dominicanernes Priorer i Nidaros og Oslo. Disse fik nu en formelig Instruction, der dog er tabt, om den Fremgangsmaade, som skulde følges ved Undersøgelsen af Eysteins Liv og Mirakler, og det blev dem bestemt forbudt at afvige fra denne.[2] En Granskning fandt da virkelig Sted, og Acterne indsendtes til Curien, men befandtes her utilfredsstillende. Commissarierne havde, som Pave Alexander IV. siden erklærede, ikke iagttaget Formerne, men gaaet uforsigtig frem.[3]

Erkebiskop Sigurd og hans nærmeste Eftermand, Sørle, døde imidlertid, og 1254 valgtes Einar Smjørbak til Erkebiskop. Dette skeede uden Kongens Vidende, og Einar, der just studerede i Paris, drog da strax derfra til Rom for at hente sit Pallium. Fra denne Reise kom han først 1255 om Sommeren hjem til Norge. Under sit Ophold ved Curien gjenoptog Einar Bestræbelserne for Eysteins Canonisation og fik atter nye Commissarier udnævnte af Alexander IV., nemlig Biskoppen af Stavanger, Abbeden af Nidarholm og Prioren af Helgeseter, hvorhos den nævnte Biskop bemyndige-

[1] »Sanctus Augustinus in Norvegia claris probatis et approbatis miraculis illustratur.« Matthaeus Westmonasteriensis ad ann. 1250.

[2] Dipl. Norv. VI. S. 23.

[3] »Forma non servata, in hujusmodi negotio minus provide processerunt.« Dipl. Norv. VI. S. 28.

des til at skride til Forretningen med den ene Klostermand som Medhjælper, ifald den anden skulde faa Forfald.[1] Men noget Resultat af dette Commissorium kjendes ikke.

I fjorten Aar var der altsaa nu uden endelig Virkning ført Forhandlinger om at canonisere en Prælat, om hvis store Fortjenester der dog fra et hierarchisk Standpunkt ikke let har kunnet være Meningsforskjel. Vistnok iagttog Curien efterhaanden, jo mere Antallet af Helgener voxte, en større Forsigtighed i at canonisere nye, og den tog sig, idetmindste senere, ogsaa høit betalt for sine Canonisationer, men denne Sag maa, som antydet, have havt sin hemmelige Historie og have været et norsk Partispørgsmaal. Einar Smjørbaks Fornyelse af Forhandlingerne staar ingenlunde i Strid med hans Holdning forøvrigt, der væsentlig var Opposition mod Kongen, medens han derimod smigrede hans Sønner. Høist rimeligt har Haakon underhaanden i Rom arbeidet for at lægge Hindringer i Veien for Canonisationen af sin Farfaders Fiende og Hierarchiets store Forkjæmper.

Spørgsmaalet synes nu atter at have hvilet under Resten af Einars og hele hans Eftermænds, Birgers og Haakons, Styrelse. Men i 1267 valgtes til Erkebiskop en Mand, der synes at have valgt Eystein til sit Forbillede, for hvem det derfor kunde være tiltalende nok at fornye sine Forgjængeres Forsøg paa at faa ham canoniseret og derved tillige vinde en Støtte for egne hierarchiske Bestræbelser. Det var Jon Raude (1267-1282). Jon, der efter sin Udvælgelse drog til Rom for at hente Pallium, fik ogsaa ganske rigtig endnu engang Com-

[1] Dipl. Norv. VI. S. 28.

missarier opnævnte i den Eysteinske Canonisationssag, nemlig Biskoppen af Bergen samt Abbederne af Nidarholm og Tuterøen.[1] Men dette er ogsaa det sidste, vi høre om den hele Sag, som dermed maa antages endelig at være bortfalden. Rimeligvis har Erkebiskop Jon opgivet den for at opnaa vigtigere Indrømmelser af Kong Magnus.

Eystein blev altsaa ikke canoniseret, men den ringere Hellighed, som siden Provincialconciliet i 1229 var bleven ham til Del, beholdt han. Allerede kort efter hint Conciliums Kjendelse er han udentvivl bleven skrinlagt, og hans Skrin vedblev lige indtil Reformationen at have sin Plads i Nidaros Domkirke. Det delte da Skjebne med St. Olafs og nedsendtes til Kjøbenhavn for at gaa i Mynten. Rentemesterens Kvittering viser, at det forgyldte Sølvskrin har veiet 816 Lod.[2] Eysteins Festdag kjendes ikke, og ligesaalidt vides nogen Kirke at være ham indviet. Han har været Prælaternes, ikke Folkets Helgen. I Haalogaland sees dog en Gaard at være skjænket til den hellige Eystein.[3]

Et mærkeligt Minde om Eystein som Helgen fandtes ved Midten af forrige Aarhundrede i Throndhjems Domkirke. Det var en gammel Skriftestol af tykke Egeplanker i det nordre Capel ved Choret. Paa Rygstykket vare tre Personer afmalede i poleret Forgylding, nemlig i Midten St. Olaf i Kongedragt og med Øxe i Haanden, og paa høire Side St. Halvard i Krigerdragt,

[1] Suhm, Historie af Danmark, X. S. 263, efter Raynaldi Ann. eccl. XIV. p. 169.

[2] G. Schøning, Beskrivelse over Domkirken i Throndhjem, S. 156 (hvor Forf. staar i den Formening, at Canonisationen virkelig opnaaedes), samt Anhanget til samme Skrift, S. 85.

[3] Aslak Bolts Jordebog, S. 93.

paa venstre St. Augustinus i Bispedragt. Over alle tre var deres Navn tegnet.[1]

Der er ogsaa blevet gjort et Tilløb til at skjænke Jon Raude selv Hellighedens Glands. Denne Erkebiskop kom efter den medgjørlige Kong Magnus Haakonssøns Død i Strid med hans unge Søns kraftfuldere Formyndere, i hvilken han laa under. Han døde som landflygtig Mand 1282 i Skara, til hvilken svenske Bispestad overhovedet flere mærkelige Minder i Norges Historie knytte sig. I det følgende Aar blev hans Legeme begravet i Nidaros, hvor man begyndte at tale om, at han nok var hellig,[2] og forklarede et uheldigt Fald, som den unge Kong Erik gjorde paa en Reise, som en Straf for den ugudelige Medfart, som Jon havde lidt.[3] Disse Anstalter mislykkedes imidlertid fuldstændig, og Jons Hellighed gik snart ganske i Forglemmelse.

Af de øvrige Biskopper havde Thorfinn paa Hamar vist sig som Jon Raudes ivrigste Tilhænger og havde ogsaa 1282 samtidig med denne forladt Norge. Han skal have havt Vanskeligheder ved at komme afsted, men naaede dog frem til Cistercienserklostret Doest ved Brügge i Flandern, hvor han synes at have havt ældre Forbindelser og maaske tidligere at have gaaet i Skole. Efterat Erkebiskoppen var død i Skara, droge Thorfinn og en anden ligesindet Collega, Biskop Andres af Oslo, til Rom, hvor de, dog kun med ringe Held, klagede over Regjeringen i Norge. Fra Rom kom Thorfinn

[1] G. Schøning i de af Suhm og ham udgivne Forsøg til Forbedringer i den gamle Danske og Norske Historie. Kbh. 1757, 4to, S. 450.

[2] »Ok hyggja menn hann helgan«, Isl. Ann. p. 158.

[3] Biskupa Søgur, I. S. 743.

atter til Doest og fandt der kjærlig Pleie i en Sygdom, der efter syv Maaneders Lidelse voldte hans Død den 8de Januar 1284. Ved sit Testamente bortskjænkede han sine ringe Midler til en stor Mængde Stiftelser og Personer.[1] Sexti Aar senere vilde en Abbed i Doest lade Thorfinns Grav i Klosterkirkens Chor jevne med Jorden. Da udbredte sig en sød Lugt, Hellighedens sædvanlige Tegn, i Kirken, og der fandt ogsaa Mirakler Sted ved hans Ben. En gammel Munk i Klostret, Walterus de Muda, der personlig kunde erindre den norske Biskop og hans Gjenvordigheder, bestyrkede nu hans Hellighed og besang disse i et latinsk Poem, der anbragtes paa en Tavle over hans Grav. Ogsaa et prosaisk Mindeskrift forfattedes om ham og er tilligemed Poemet siden aftrykt i Acta Sanctorum.[2] I Norge vides derimod Thorfinns Hellighed ikke at have været paaagtet. Det kunde dog synes, at der her vilde have været en bekvem Anledning til at skaffe Hamar Stift en særegen Localhelgen, hvilken Stiftet som bekjendt savnede.

Foruden St. Olafs og St. Eysteins Skrin fandtes i Throndhjems Domkirke endnu et tredie Helgenskrin, St. Bernhards. Det omtales ved den store Kirkeplyndring efter Reformationen, og Rester deraf, noget forgyldt Kobber, indleveredes 1540 til Christian III.s Rentemester.[3] Hvo denne Helgen er, vides ikke.[4] At hans

[1] Testamentet findes hos Suhm, Historie af Danmark, X. S. 1026-1028, efter Caroli de Vische, Bibliotheca scriptorum ord. Cisterc. p. 316 sqq.

[2] Mens. Jan. I. p. 548 sqq. Udførlige Uddrag hos Munch, N. F. Hist. IV. 2. S. 51-52.

[3] Schøning, Beskrivelse over Domkirken, Anhanget S. 85.

[4] »St. Bernhardi Skrin, hvorom forøvrigt Intet vides«. N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 602.

Skrin har staaet i en norsk Kirke, beviser ganske vist ikke, at han har været en norsk Helgen, men kun at der hos os har existeret Reliqvier af ham, thi den engelske Svithun havde, som bekjendt, sit Skrin i den til ham viede Domkirke i Stavanger, og her kan saaledes godt tænkes paa St. Bernhard af Clairvaux. Men man har virkelig ogsaa i den norske Kirkehistorie en Bernhard, hvorom der her kunde blive Tale. Dette er den ovenfor (S. 159) nævnte Bernhard (Bjarnvarðr eller Bjarnharðr hinn Saxlendski), der kom til Norge fra Tydskland under Magnus den Gode, men, da han ikke kunde forliges med Harald Haarderaade, forlod Landet og drog til Island, hvorfra han dog tilsidst efter et mangeaarigt Ophold kom tilbage. Paa Island indviede han mange Ting, ved hvilke der siden skal have fundet Mirakler Sted, og han troedes derfor at være hellig.[1] At det skulde være denne Bernhard, hvis Skrin fandtes i Nidaros, vover jeg naturligvis kun at fremsætte som en Gjetning, og det saameget mere, som den Omstændighed, at Bernhard ved sin Hjemkomst blev Biskop i Selja (siden i Bergen), maa tale imod Sandsynligheden af, at han skulde være skrinlagt i Nidaros.

I Almanakker og Fortegnelser over Helgendage opføres ogsaa, uvist med hvilken Hjemmel, en St. Thorkell (Thorkillus), hvis Dag skal have været 12te November.[2] Hvem denne Helgen monne være, er mig ganske ubekjendt, ligesom jeg heller ikke med Vished tør paastaa, at det har været en norsk Mand. Den eneste, paa hvem jeg har kunnet gjette, er Biskop Thorkell

[1] Biskupa Søgur, I. S. 65.

[2] Dipl. Norv. I. pag. XLVII. Aarsberetning fra Geheimearchivet, I. Tillægget, S. 20.

af Oslo, en Mand, om hvem der ikke vides stort mere, end at han døde i Begyndelsen af 1248. Han er sandsynligvis død i Tønsberg, hvor han begravedes i et lidet Capel i den 1810 nedbrudte St. Laurentii Kirke, »nederst i Kirken, ved den store Dør, paa venstre Haand, naar man gaar ud af Kirken«. Endnu i forrige Aarhundrede fandtes hans Grav i Capellet, og der fortaltes det Sagn, »at samme Herre skulde have lagt mange Forbandelser paa den, som understod sig at aabne hans Begravelse eller at begrave nogen der«.[1] Et saadant Sagn taler i det mindste ikke imod, at vi her turde have vor hellige Thorkell.

I det fjortende Aarhundrede omtales en Kannik i Throndhjem, Sira Arne med Tilnavnet sanctus, uden at nærmere Oplysning herom haves. Han bar dette Tilnavn allerede i levende Live. Erkebiskop Arne Vade betænkte ham i sit Testamente (1349), og Sira Arne sees at være død 1382.[2]

Endelig forekommer i Begyndelsen af det følgende Aarhundrede i det samme Domcapitel en Erkedegn »Sanctus Nicolaus«, om hvem heller intet videre er bekjendt. Han skjænkede 1408 en Klokke til Throndenes Kirke, der omstøbtes 1744, og i hvis Indskrift han nævnes som Giver og hellig.[3]

[1] J. Müller, Beskr. over Tønsberg, Kbhvn. 1771, 4to, S. 83.

[2] Dipl. Norv. V. S. 166 og 251, II. S. 369.

[3] Indskriften lød: »Sancta Elisabetha vocor, Sanctus Nicolaus, Archidegn in Drontheim, me dedit, mester Danchert in Amsterdam me fecit anno MCCCCVIII«. (Anonym Beskrivelse over Nordland, dateret 7de Septbr. 1744, i Throndhj. Vidensk. Selsk. Bibliothek, Mscr. No. 88 Fol.).

IV.

De hellige Konger Haakon og Magnus.

I Aaret 1747 forelæste Hans Gram i det dengang endnu unge Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn en Afhandling »om Kong Christiern II.s forehavte Religions-Reformation«, hvori han bl. A. meddelte den indtil da ukjendte Oplysning, at den nævnte Konge havde ansøgt hos Paven om, at to Helgener, »Hellig Eler og Hellig Hogen«, maatte blive canoniserede. Paven havde givet et undvigende Svar. Han havde ikke villet canonisere disse Helgener, men dog (1521) tilladt Christiern at »lade gjøre Officia og sige Messe om dem, hellig-holde deres Fester og dertil lade gjøre og udstaffere de Steder og Altere, hvor deres Legemer og Reliqvier skulde ligge, hvile og bevares, med Kongens Navn og Titel derhos skrevet eller udgravet og hvad hans Naade vilde have digtet eller gjort, enten Vers eller andet.«[1] Tingen var den, at Curien allerede i længere Tid havde iagttaget Sparsomhed i Henseende til Canonisationer, noget, hvorpaa ogsaa nedenfor vil forekomme

[1] Skrifter, som udi det Kjøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste, III. S. 18.

et Par andre Exempler, og vistnok nu, da Reformationsbevægelsen allerede var begyndt, havde yderligere Grund til at holde tilraade med denne Art af Indrømmelser.

Det er ikke undgaaet Grams klare Blik, at der mellem denne Christiern II.s Henvendelse til Curien og hans samtidige Interesse for Reformationen raader en mærkelig Modsigelse, og at Christiern paa en vis Maade synes at ville »sætte Paven Briller paa«, hvortil dog maaske kunde bemærkes, at Kongens Ansøgning kan have været sat i Gang tidligere, om end Svaret først indløb 1521.

Derimod har Gram ikke indladt sig paa det Spørgsmaal, hvo denne hellige Haakon har været. Noget over en Menneskealder senere fremdroges en Fortegnelse over Oldsager i Bergens Stift, affattet i det syttende Aarhundrede, hvori der omtales, at i en forfalden og senere forsvunden Stenkirke paa Gaarden »Qvale« (Hvaal) i Sogndals Præstegjeld skulde der have existeret en Ligsten, hvis Indskrift angav den under samme begravede som »tredie Mand fra hellig Kong Haagen«. Suhm, af eller ved hvem dette Document udgaves, bemærkede i den Anledning, at denne hellige Kong Haagen »maa have været den sidste af dette Navn, som var gift med Dronning Margrete«, men indrømmer dog Vanskeligheden af at kunne paavise nogen »tredie Mand fra ham«.[1]

Til her at tænke paa Haakon VI. kunde der ganske vist ogsaa være nogen Anledning derved, at denne Konge som bekjendt har faaet et Vidnesbyrd af Æneas Silvius Piccolomini (Pius II.), der ret godt kunde passe

[1] Suhms (ældre) Samll. til den danske Historie, II. (Kbhvn. 1784) H. 3, Fortalen samt S. 41.

paa en hellig Mand.[1] Ikke destomindre synes Suhm senere at have skiftet Mening, og i hans Historie af Danmark forekommer Intet om Haakon VI.s Hellighed, hvorimod han ytrer Tilbøielighed til at antage Æneas Silvius's Lovtale for egentlig at gjelde Haakon V.[2] Denne ældre Haakon bliver ogsaa, som det vil erindres, i et geistligt Necrologium kaldet »dulcissimus«.[3] I Aaret 1834 udtalte endog Engelstoft og Werlauff, rigtignok uden at begrunde det, at Haakon V. »i det følgende Aarhundrede kaldtes hellig.«[4]

Denne i og for sig mindre vigtige Sag blev overseet af senere Historikere, og man vil saaledes hverken hos Keyser eller Munch finde noget om den hellige Haakon, medens Allen, der naturligvis kjendte Grams Oplysning, endnu 1870 erklærede »Hogen« for en »ellers ubekjendt Helgen«.[5]

Efterhaanden var der dog gjennem norske Diplomer gjentagne Gange fremkommet nye Vidnesbyrd om en hellig Kong Haakon. Et saadant Diplom af 1424 omtaler »de hellige Konger Magnus og Haakon« som Lovgivere,[6] og to andre indeholdt den mærkelige Oplysning, at Hr. Henrik Krummedike havde skjænket Gods til den hellige Haakons Alter i Mariakirken i Oslo.[7] Endelig havde man Visen »om Kong Haakon Haakons-

[1] »Aquinus, quem ferunt divinum fuisse hominem, miro provincialium amore et obsequio cultum.« Æn. Sylv. Cosmographia, cap. 33.
[2] Suhms Historie af Danmark, XI. S. 854.
[3] Scr. Rer. Dan. V. p. 380.
[4] Scr. Rer. Dan. VIII. p. 556.
[5] De tre nord. Rigers Hist. IV. 2. S. 452.
[6] Dipl. Norv. I. S. 499.
[7] Dipl. Norv. II. S. 815 og VI. S. 804.

søns Død«, hvori denne Konge kaldes hellig, bekjendt allerede fra de ældre trykte Visesamlinger, men dog fornemmelig fra den nyeste Udgave.[1] Det laa da nær for dem, der ikke underkastede denne Sag en nærmere Drøftelse, at antage Haakon Haakonssøn for den hellige Kong Haakon, og jeg var selv en af dem, der delte denne Antagelse.

Senere har Professor Gustav Storm anstillet en Undersøgelse af Spørgsmaalet om den hellige Haakon.[2] Uden, som det synes, at have bemærket de ovenfor omtalte danske Lærdes Udtalelser om denne Sag, kom Storm dels ved at gaa nærmere ind paa Gravskriften i den sogndalske Kirke, dels ved en Kritik af den nysnævnte Vise til den allerede af Werlauff og Engelstoft fremsatte, men af dem ikke begrundede Mening, at Haakon V. er den hellige Haakon. »Tredie Mand fra hellig Haakon« viste sig nemlig at passe paa Haakon V.s Datterdatters Søn Haakon Jonssøn, der netop var Eier af Gaarden Hvaal,[3] og Visen bærer tydeligt Præg af oprindelig at være digtet om Haakon V., medens de Partier deraf, som angaa Haakon Haakonssøn, senere ere indskudte.

Idet jeg ubetinget tiltræder Professor Storms Mening,

[1] Danmarks gamle Folkeviser, udg. af S. Grundtvig, III. S. 308 (cfr. S. Bugges Bemærkninger sammesteds S. 924). I en Variant hedder Haakon ikke hellig, men »helled«.

[2] Norsk historisk Tidsskrift, IV. S. 464-477.

[3] Haakon V.
|
Ingeborg • (2) Knut Porse.
|
Birgitta • Jon Hafthorssøn.
|
Haakon Jonssøn († 1392).

hvad angaar Resultatet, skal jeg dog fremhæve, at ogsaa Haakon Haakonssøn aabenbart i Slutningen af Middelalderen saalangt ned i den følgende Tid, som middelalderlige Traditioner endnu i nogen Udstrækning vedligeholdt sig i Norge, er bleven betragtet som hellig. Denne ganske vist feilagtige Antagelse, som har sin Rod i Visens Forvanskning, er nemlig ogsaa kommen frem saavel i Bergens Rimkrønike[1] som i et af Haandskrifterne af Bergens Fundats[2] og endelig i et norsk Necrologium, hvor mellem lutter Helgennavne ogsaa opføres Haakon Haakonssøns Dødsdag som hans Aartidehold.[3]

[1] Norske Magasin, I. S. 22.

[2] Dette Kildeskrift er trykt i Norske Magasin, I. S. 514 fgg., men i et af Udgiveren, N. Nicolaysen, ikke benyttet Haandskrift (St. Kgl. Bibl. No. 2432, 4to) findes tillige følgende Notits, der vel i det Væsentlige nedstammer fra den forfalskede Vise, men tillige indeholder yderligere Forvanskninger af Historien. Den lyder saaledes:

»Om Hellige Hacken Konning.

Hacken hackensønn Sueriges(!) Sønne Søn haffuer megen och stoer Friihed giffuit de Borgere wdi Bergenn, hannd haffuer och vundidt oc met mact igenn tagit de Øier, Manøe och Synderøe, som Kongen aff Skotlandt nogne aar haffde fra tagit Norigis Krones velde, der Konningerne haffde sinn indbyrdis Ilde liffuit for Kronens herlighed, hannd haffuer och først stifftet wdi Munckeliff Closter, Nunder, S: Birritte(!) til loff och ære, och der til lagt megit Landtgods, Sidenn er hand bleffuenn død paa Veyen, som hand skulle drage til Skotlanndt, Aar 12 lxiij, da haffde hans gode mendt tenckt att lade hannem begraffue effter hanns egen begiering i Opsloe, men guds veder oc vinnd forsatte dennom i Søenn, at de indkomme for Bergenn, der er hand bleffuen begraffuenn i Christ Kircke.« (Afskriften skyldes min Ven C. F. Bricka).

[3] Scr. Rer. Dan. V. p. 386. At denne Notits (»XVII Kal. Jan. Artidhold H. Ko. Hakons«) er af yngre Oprindelse, sees allerede deraf, at den er skreven »manu recenti«.

Den virkelige St. Haakons Dyrkelse har udentvivl kun været knyttet til den af ham rigt doterede Mariakirke i Oslo, hvor han, men heller ikke flere af Norges Konger, blev begravet.[1] At han har været dyrket andetsteds, er hidtil ikke paavist. Hvor gammelt hans Alter i Mariakirken har været, vides ikke, men ialfald har den Præbende, som hørte dertil, vistnok ikke været til før Henrik Krummedikes Tid, thi ellers vilde ikke hans Arving Eske Bilde have kunnet inddrage den helt, hvad han sees at have gjort, og det ligger derfor nær at tro, at heller ikke Alteret har været ældre. Hvad der har bevæget Hr. Henrik til at stifte Præbenden, er os ubekjendt. Det vides imidlertid, at denne Mand elskede jordisk Gods, og han har neppe skjænket Noget bort, uden fordi han ansaa et saadant Skridt klogt eller nødvendigt. Hans Fader Hartvig, paa hvem han udentvivl slægtede, havde i sin Tid skjænket Gods til Hovedøens Kloster. Begge have de udentvivl gjort det for at dæmpe den Uvilje, for hvilken de i sin Tid bleve Gjenstand, Faderen i Begyndelsen af Christian I.s Regjering, Sønnen efter Knut Alfssøns Drab (1503). Knut Alfssøn nedstammede fra den hellige Kong Haakon V., og ved et saadant Offer til den dræbtes Stamfader har maaske Hr. Henrik troet at styrke sin Stilling i Norge og samtidig at berolige sin Samvittighed.[2] Haakons Dag har sandsynligvis været hans Dødsdag, 8de Mai.

[1] Folkesagnet fortalte rigtignok, at den var det sædvanlige Begravelsessted for Norges Konger, hvilken urigtige Mening ikke alene forekommer i den forvanskede Vise om Hellig Haakon, men ogsaa derfra er overført til en anden norsk Folkevise (hos Landstad S. 234).

[2] Prof. Storm udtaler (Hist. Tidskr. IV. S. 469), at Tiden for Donationen rimeligvis maatte ansættes til omkring 1500, fordi Henrik

At den har været ihukommet udenfor Oslo, vides som sagt ikke, og den opføres heller ikke i det throndhjemske Missale, men i Oslo har den udentvivl været en meget høitidelig Dag, fordi Kongen i sit Testamente havde fastsat, at hans Aartid *(anniversarium)* skulde feires i Mariakirken med saa store Høitideligheder, som overhoved pleiede at ledsage den festligste Aartid,[1] hvorhos han tillige havde bestemt, at der ved denne Aartid skulde foregaa store Almisseuddelinger, Bespisning af Fattige o. s. v. Saaledes har han selv paa en Maade forberedt sin Dyrkelse som Helgen. Og det kan da neppe være tvivlsomt, at det har været Mariakirkens rige og talrige Geistlighed med dens Provst, Norges Riges Kantsler, i Spidsen, der har gaaet et Skridt videre og i Haakon skaffet sin Kirke en local Helgen.

Om den ovenfor omtalte, af Suhm i sin Tid fremsatte Antagelse, at Æneas Sylvius's Lovord over Haakon VI.s store Fromhed og overordentlige Popularitet mellem hans Undersaatter skulde bero paa Forvexling med hans Oldefader Haakon V., er beføiet eller ikke, kan jeg ikke afgjøre. En saadan Antagelse maa dog vække

efter 1503 »kun ved enkelte Leiligheder« optræder i Norge. Disse Leiligheder have dog maaske ikke været saa ganske faa endda. Henrik var nemlig knyttet til sit Fødeland Norge med stærke Baand, havde stedse meget store Besiddelser og længe flere Len her i Landet, af hvis Rigsraad han længe vedblev at være Medlem. Derfor har han vistnok ogsaa oftere været her i Landet. Hans Besøg 1514, 1523 og 1529 ere bekjendte af den politiske Historie, og dertil vides, at han alene i Anledning af Brynla Gods, der maa være blevet gjort ham stridigt, gjorde tre Norgesreiser. (Nye Danske Mag. VI. S. 22).

[1] »Cum omni sollennitate, qua anniversaria consveverant devotius celebrari«. Dipl. Norv. IV. S. 122.

Betænkeligheder. Den pavelige Forfatter omtaler nemlig sin Haakon som Valdemar Atterdags Samtidige og Svigersøn og ved altsaa dog nogen Besked om Haakon VI.s Livsforholde. Der er ogsaa i Æneas Sylvius's Liv en Omstændighed, der kunde tyde paa, at han maaske har lagt mere Mærke til, hvad han tilfældigvis fik høre om Norge, end de fleste andre Paver. Han har nemlig engang i sin Ungdom, om just ikke været i vort Land, saa dog befundet sig i dets Nærhed og seet dets Kyster. Det var, da han 1435 som trediveaarig Mand gjorde en Reise til Skotland, hvorhen han først naaede efter i lang Tid at være omtumlet paa Nordsøens Bølger, og hvorfra han ogsaa tænkte paa at besøge de Norge dengang endnu tilhørende Orknøer.[1] Men at Haakon VI. umulig kan have været Oslos »hellige Haakon«, det fremgaar sikkert nok alene deraf, at han ikke blev begravet i Mariakirken, hvorfra Haakonsdyrkelsen er uadskillelig, men i Oslos Korskirke.[2]

Den svenske Forfatter Olaus Magnus, der døde i Rom 1558 som titulær Erkebiskop af Upsala, besøgte Oslo 1505 og har i sit bekjendte Værk opbevaret nogle Sagn om en Kong Haakon, hvem han forøvrigt ikke nærmere bestemmer, men som dog maaske kunde synes at staa i Forbindelse med Forestillingerne om en hellig Konge af dette Navn. Kong Haakon, hedder det, kjæmpede engang med de Danske og forstod da at fremkalde forfærdelige Regn- og Hagelbyger, der pidskede Fienden

[1] G Voigt, Enea Silvio de' Piccolomini und sein Zeitalter, I. Berlin 1856, S. 92-93.

[2] Pontoppidans Annales, II. p. 495. (N. Nicolaysen i Norsk hist. Tidsskrift, I. S. 9).

lige i Ansigtet og hindrede ham i at bruge sine Øine.[1] Man kunde her tænke paa Haakon V., som dog førte Krig med Danmark. Et andet Sted fortæller Olaus om Krystaller og Magneter og erindrer i Anledning heraf, at i Kathedralkirken i Oslo bevares Kong Haakons Sværd med Haandtag af Krystal, »hvilket er et saare skjønt Syn«.[2] Om Forfatteren, der skrev som gammel Mand, maaske kan have forvexlet Mariakirken med St. Halvards, maa staa derhen. Ligeledes saa han i »Kathedral- eller Halvards-Kirken« to grønlandske Kajakker, ophængte over det vestre Indgangsportal, der skulde være tagne fra grønlandske Sørøvere paa et Tog, som Kong Haakon havde foretaget mod dem.[3] Dette Tog er vistnok ligesaa eventyrligt som det ovenfor omtalte danske.

Mellem de Helgenreliqvier, som have tilhørt Minoriterne i Roskilde, omtales ogsaa »et Stykke af den hellige Magnus's, Norges Konges, Skjorte«.[4] Hvem der her sigtes til, er uvist. Nærmest skulde man tænke paa Magnus Erikssøn (Magnus Smek), der virkelig en kort Tid efter sin bratte Død i Bømmelfjordens Bølger havde et Slags Helgenry.[5] Der haves imidlertid et Sted, som her volder en Smule Vanskelighed, nemlig Klageskriftet af 1424 fra Tønsberg Lens Almue til Kongen og Dronningen over Fogders Paalæg, Hesteløb og Vaaben-

[1] Historia de gentibus Septentrionalibus, lib. III. cap. 19.

[2] »In cathedrali ecclesia Asloensi regni Norvegiae ensis Haquini regis pro pulchro spectaculi reservatur.« Ibid. lib. II. cap. 26.

[3] Ibid. lib. II. cap. 9. Cfr. P. A. Munch, N. F. Hist., Unionsperioden, II. S. 106.

[4] »De camisia sancti Magni, regis Norvegiae.« Scr. Rer. Dan. VIII. p. 300, cfr. p. 210.

[5] »Ok kalla menn hann helgan.« Isl. Ann. p. 326.

vide, som den finder stridende mod »Norges Lovbog og Retterbøder, som vore hellige Konger Magnus og Haakon have undt os«.[1] Hvo den hellige Haakon er, falder af sig selv. Haakon V. har selv netop givet de Retterbøder, som her komme i Betragtning, men hvem er Magnus? Han nævnes foran Haakon, skulde altsaa være ældre end ham. Havde nu den hellige Haakon været Haakon VI., vilde dette passet meget godt sammen med Magnus Erikssøns Hellighed, men dels er nu Haakon V. og ikke Haakon VI. den hellige Konge, dels peger »Norges Lovbog« paa Magnus Lagabøter.[2] Men heraf at slutte, at denne Magnus virkelig skulde have været betragtet som hellig, vilde, da herom Intetsomhelst forekommer i noget egentligt Kildeskrift, være at lægge en altfor stor Vegt paa hint Klagebrevs Ord, og med ligesaa stor Føie kunde man da efter de tidligere (S. 97—98) omtalte to islandske Viser om Magnus den godes Fødsel opføre ogsaa denne Konge blandt vore Helgener. Den Hellighed, hvorom her er Tale, synes ikke at have været andet end en Pietetsfølelse mod gamle og hæderlige Konger overhovedet, hvortil et ret mærkeligt Sidestykke ogsaa findes i et andet Brev fra samme Aarhundrede, hvori Gudbrandsdølerne (1442) betegne disse, endog uden at nævne nogen enkelt, som »vore hellige Forfædre«.[3]

[1] Dipl. Norv. I. S. 499.

[2] Allerede fremhævet af Professor Storm (Norsk hist. Tidsskrift, IV. S. 466).

[3] Dipl. Norv. V. S. 515.

V.

Menigmands Følelser ved ulykkelige og ubetimelige Dødsfald. Talrige Exempler paa, at Personer, helst af Kongehuset, af denne Grund ere blevne holdte for hellige. Harald Gille. Eystein Haraldssøn. Olaf Gudbrandssøn. Thorleif Breidskegg. Den falske Margreta i Bergen. Den falske Olaf Haakonssøn. »Milde« Hr. Alf og »Milde« Hertug Erik.

Det er et Særkjende for Mængdens Betragtning af historiske Begivenheder og Personligheder, at den er tilbøielig til at tage Parti for den ulykkelige og som oftest ikke forstaar, end mindre tiltales af den straffende Retfærdighed. En saadan Tænkemaade, der i og for sig er stemmende med den menneskelige Natur, er udentvivl bleven endnu mere udviklet ved den catholske Lære og Geistlighed. Vi ville derfor jevnlig se, at Omdømmet om en i Livet lidet agtet eller endog forhadt, ja forbrydersk Mand kan slaa helt om, ifald han faar en ubetimelig eller grusom Død. Dette fremtræder allerede tydeligt i det første Afsnit af det smukke Digt Solarljóð, der hidrører fra den norske Kirkes første Tid. Her fortælles nemlig, hvorledes en Røver, over hvis Vei intet Menneske pleiede at komme levende frem, og som aldrig undte nogen det ringeste af hvad

han eiede, endelig engang faar Besøg af en udmattet Vandringsmand, hvem han ganske mod Sædvane modtager med Gjestfrihed. Den Fremmede er imidlertid en Niding, der lønner sin Verts Godhed ved at tilføie ham et dødeligt Saar, medens han sover. Da nu Røveren vaagner, beder han Himlens Gud hjelpe sig og erholder nu strax Tilgivelse, medens Morderen fra nu af er ansvarlig for alle den Myrdedes Synder:

Hellige Engle kom
Fra Himlen ned
Og toge hans Sjæl til sig,
I herligt Liv
Den evig skal leve
Med almægtig Gud.[1]

Denne Folketro, der nu vistnok ikke mere fremtræder med en saadan Styrke, skjønt dens Levninger dog endnu langtfra ere forsvundne, men jevnlig vise sig i sentimentalt Føleri, har i Middelalderen frembragt mere end et paafaldende Helgensagn. De Forestillinger af denne Art, som vi nu kjende, angaa Medlemmer af Kongehuset eller Personer, som udgave sig for at være det, men lignende Fabler have vistnok ogsaa været i Omløb i andre Tilfælde, hvorom Historien tier.

Først i Rækken kommer Kong Harald Gille. Han havde i Livet ingen af en Helgens Egenskaber, ja fandt endog Døden i sin Frilles Arme (1136). Men han havde dog fundet en brat og grusom Død, og der opkom Sagn om hans Hellighed. Sagaerne bevidne udtrykkelig, at dette Rygte bidrog sit til at befordre, at hans Sønner Sigurd og Inge bleve anerkjendte som Konger.[2] Det

[1] Solarljóð, v. 1-7. (Den ældre Edda, oversat af Finn Magnusen, III. S. 201).

[2] Heimskringla, Ungers Udgave, S. 724.

er da vistnok i denne Hensigt sat i Omløb af Hirden, men da Maalet var naaet, har denne ingen Opfordring havt til at vedligeholde en saa urimelig Forestilling.

Den samme Haralds Søn, Kong Eystein, i Historien kun bekjendt for sin Gjerrighed, fandt som Faderen en ulykkelig Død, idet han blev dræbt ved Fors i Baahuslen af sin Halvbroder Inges Folk den 21de August 1157. Liget begravedes kort efter i Fors Kirke midt paa Gulvet, hvor et Teppe lagdes over Graven. Snart fortaltes det blandt Vikverjerne, at Eystein var hellig, og at der skede Mirakler ved hans Grav, hvorfor hans Fiender vanhelligede denne ved at øse en Suppe, kogt paa Hundekjød, ud over den. Paa det Sted, hvor Drabet var foregaaet, fremvældede, hedder det, en Kilde, og en anden Kilde der, hvor Liget havde staaet den første Nat. Disse Kilder have lige indtil vor Tid, altsaa i syv Aarhundreder, vedblevet at være Offerkilder, og den ene hedder fremdeles St. Østens (eller Hellig Korses) Kilde, og den nu forsvenskede Almue ved fremdeles at tale om en her dræbt Konge. Graven blev maaske først i det attende Aarhundrede ganske forstyrret.[1]

Under Magnus Erlingssøns Regjering optraadte Olaf Gudbrandssøn, hvis Moder, Maria, var Datter af Kong Eystein Magnussøn, som Thronprætendent og Anfører for de saakaldte Hættesvende. Han fik formedelst sit stadige Uheld Tilnavnet Ugæfa og flygtede omsider, overvunden af Erling Skakke, til Danmark, hvor han, efter at have tilbragt en Vinter i Aalborg, døde 1169. Her blev han begraven i Mariakirken, den

[1] Heimskringla, Ungers Udg. S. 755. A. E. Holmberg, Bohusläns Hist. och Beskr., 2. Uppl. I. S. 76, II. S. 177. G. Storm, Snorre Sturlassøns Historieskrivning, S. 269, 272.

samme, hvori ogsaa en anden norsk Prætendents, Sigurd Slembedegns, Ben fandt Hvile. »De Danske holdt ham for en Helgen.«[1]

Den nysnævnte Eystein Haraldssøns virkelige eller foregivne Søn, den tidligere Munk Thorleif Breidskegg, vakte Uroligheder under Kong Sverre, men dræbtes 1191 af Bønderne i »Marker«. Allerede før sin Død skulde Thorleif have havt Ord for »et rent Liv«, og hans sørgelige Dødsmaade skaffede ham Rygte som hellig. »Der brændte Lys over hans Grav«, og Sverres Hofskald fandt det hensigtsmæssigt at modvirke dette Rygte ved at digte en Ervedraapa eller Gravsang om den Afdøde, hvori han skildredes som et unyttigt og indbildsk Menneske.[2] Med denne Thorleif turde det maaske staa i Forbindelse, at der endnu i 1598 fandtes paa Elverums Kirkegaard en Træbygning, »Hellig Thorlofs Capel« kaldet, der havde sin egen Rente.[3] Han kunde da tænkes at være begravet her. Ved »Marker« forstaaes nu kun Aremark, men i Fortiden betegnede dette Navn en længere Grændsestrækning temmelig høit op i Landet.

Mærkeligst blandt denne Art af Hellige er imidlertid den tydske Kvinde, som 1301 blev brændt paa Nordnes ved Bergen, efterat hun havde udgivet sig for at være den forlængst afdøde Margreta, Kong Erik Magnussøns Datter og Skotlands Arving. Rygterne om hendes Hellighed fik stor Udbredelse, endog hos endel af Presteskabet, ja der blev opført en Trækirke til hendes Ære

[1] Fagrskinna, Cap. 276. Heimskringla. Ungers Udg. S. 806.

[2] Sverres Saga, Cap. 116.

[3] Optegnet af Biskop Jens Nilssøn. (J. E. Kraft, Topogr.-statist. Beskrivelse over Norge, 2. Udg., I. S. 339).

paa Nordnes, siden »Sanct Maritte Kirke« kaldet,[1] og hid blev der valfartet af ofrende Pilegrime i stor Mængde. Skjønt dette Uvæsen gik for sig i en Stiftsstad, varede det dog en god Stund, inden Biskoppen satte sig i Bevægelse for at afskaffe det, og da han endelig skred ind (1320), var det først efter gjentagen Anmodning af de bedste Mænd.[2] Der blev imidlertid digtet en Vise om den falske Margreta, der endnu kjendtes af Absalon Pederssøn og i vore Dage er gjenfunden paa Færøerne. De første Vers ere forøvrigt laante fra den danske Vise om Dagmar.[3] Det Hele tyder paa, at Troen paa den brændte Kvindes Hellighed har holdt sig langt ned i Tiden. I et gammelt norsk Necrologium[4] findes ved 16de November anført: Transitus Sanctae Margaretae Reginae. Da intet Spor kjendes til, at nogen anden norsk Fyrstinde af dette Navn har havt Hellighedsry, er det muligt, at herved sigtes til denne falske Kongedatter.

Et mærkeligt Sidestykke til denne Margreta-Dyrkelse forekommer hundrede Aar senere. Som bekjendt blev 1402 en Mand brændt ved Falsterbod i Skaane, der havde udgivet sig for den 1387 afdøde Kong Olaf Haakonssøn Ogsaa denne grove Bedrager, ligeledes en Tydsker, vandt uforstandige Menneskers Sympathi. »Nogle Danske samlede de Knogler, der vare at finde i Asken, og bevarede dem som store Helligdomme«,[1]

[1] Norske Magasin, I. S. 134, 529.

[2] Dipl. Norv. VI. S. 104, VIII. S. 88.

[3] Danske Folkeviser, udg. af S. Grundtvig, III. S. 921 fgg.; Gustav Storm, Sagnkredsene om Karl den Store og Didrik af Bern, S. 213.

[4] Scr. Rer. Dan. V. p. 386.

[5] »Etlike Denen sammelden sine knaken, wat se krigen kunden, unde helden de vor grote hilligedomete«. Chronik der nortelvischen Sassen, (aftrykt i Quellensammlung der Schleswig-Holstein-Lauen-

ja der opkom i den hanseatiske Verden den Overtro, at en samtidig Formindskelse af Sildefiskeriet i Øresund var en Guds Straffedom for Kong Olafs skammelige Aflivelse.[1]

Uden at gaa saavidt, som i de ovenfor berørte Tilfælde, antydede man stundom sin andægtige Erindring af mærkeligere Personers sørgelige Endeligt ved at tillægge dem Prædicatet »mild«. Dette Tilnavn faldt saaledes i Hr. Alf Erlingssøns Lod,[2] men blev som bekjendt siden forvansket til »mindre«. Ogsaa Hertug Erik af Sverige, Haakon V.s Svigersøn, fik efter Døden det samme Tilnavn.[3] Hvor Drab og ulykkelig Hændelse havde fundet Sted, reistes ogsaa altid et Kors, hvorved fromme Forbifarende standsede med Andagt. Herpaa kjendes fast utallige Exempler.

burgischen Gesellsch. f. vaterl. Geschichte, hg. von J. M. Lappenberg, Kiel 1865, III. S. 98).

[1] Sammesteds, samt Chronik des Lesemeister Detmars, hg. von F. H. Grantoft, II. S. 463.

[2] F. Ex. i Bergens Rimkrønike (N. Mag. I. S. 25).

[3] Svenska Medeltidens Rim-Krönikor, utg. af G. E. Klemming, I. S. 155. Ogsaa dette er blevet misforstaaet, saaledes i Historisk Aarbog for 1878, udg. af S. B. Thrige, S. 106.

VI.

Res obscura quidem est ignobilitate virorum
Mira tamen. Ov. Met. VI. 319-320.

Bondehelgener. Tove, Tarald, Tollef Salemand, alle i Thelemarken. Besse paa Knaben. Visknut i Gausdal. Senere Præster med overnaturlige Gaver. Eldbjørg.

Der gives en Klasse af hellige Mænd, som jeg vil kalde Bondehelgener. Det er Personer, som ikke kjendes af Historien, men som Almuen i en enkelt Bygd eller i en noget videre Omkreds har anseet for hellige, og hvis Dage maaske endog ere ihukomne ved Messe i en og anden Kirke. De af disse Helgener, der nu kjendes, synes alle at høre hjemme i Thelemarken.

I Tuddal, Annex til Hjertdal i Øvre Thelemarken, nævnes i et Document af 1369 den hellige Tove. Kirken var ved den nævnte Tid afbrændt ved Vaadeild, og en Ketil Karlssøn havde kort forud slukket Lyset i den hellige Toves Kove.[1] I vore Helgensagaer findes, hvor hellige Eneboere og Pilegrime omtales, netop Ordet *kofi* anvendt om Hytter, hvori de have boet i Nærheden af Kirker.[2] Der mangler heller ikke Træk

[1] Dipl. Norv. V. S. 197.

[2] Saaledes en græsk Biskop i Compostella (Postola Søgur, S. 700) og den hellige Maurus (Heilagra Manna Søgur, I. S. 673). Cfr. Fritzners Ordbog over det gamle norske Sprog under »kofi«.

af helligt Eneboerliv i Norden selv. Saaledes fortælles der, at en af de islandske Landnamsmænd Ásolf Alskik, der var kommen fra Irland, først boede med nogle Venner i en Hytte eller Skaale, hvor der senere opførtes en Kirke, derpaa flyttede til en anden Hytte ved »Iraa« (den irske Aa) og endelig blev Eneboer i en »Kove«, hvorfor han siden ansaaes for den »helligste Mand«.[1] Om en islandsk Kvinde, Hild, fortælles, at hun, efter først at have søgt Ensomhed i en Fjeldheller, boede som Nonne i en liden »Kove«, søndenfor Choret i Hole Kirke, hvor hun tjente Gud med Bøn og Faste Nat og Dag.[2] Det er derfor sandsynligt, at vi i den hellige Tove maa se en lignende from Eneboer, der maaske efter Døden er bleven dyrket i sin Kove ved Tuddals Kirke.

Diplomer af 1467 (fra Brunkeberg i Øvre Thelemarken) og af 1488 fra Opdals Annex i den øvre Del af Numedalen omtaler »Taraldsmesse-Dagen«[3] uden nærmere at bestemme den, og i et Brev fra Sillejord i Thelemarken anvendes endnu i 1586 den samme os ubekjendte Messedag til Datering.[4] Hertil indskrænker sig vor Kundskab om den hellige Tarald. Muligvis kan dog følgende Omstændighed staa i Forbindelse med ham. Paa Sillejords Kirkegaard skal foruden den egentlige Sognekirke, der var viet St. Olaf, ogsaa have staaet en anden for »Harald«.[5] At denne sidste skulde

[1] Islands Landnamabok, I. Cap. 15-16.
[2] Biskupa Søgur, I. S. 204 fgg.
[3] Dipl. Norv. IX. S. 371. Diplomet af 1467 er utrykt.
[4] I det Deichmannske Bibliothek (utrykt).
[5] H. J. Wille, Beskr. over Sillejords Præstegjeld, S. 18. En Tradition om Sillejords Kirke fortælles i »Rupe-Ber« af Jørund Telnes, Hamar 1878, S. 39-40.

være kaldet efter »Harald, St. Oles Broder«, som det har været sagt, synes utroligt, og at antage »Harald« for en Forvexling med »Halvard«,[1] forekommer vilkaarligt. Derimod kunde det, siden den hellige Tarald, som vi have seet, var kjendt netop i Sillejord, være rimeligere at tænke sig, at han har været begravet og dyrket ved denne mindre Kirke, saaledes som rimeligvis Thorleif i den mindre Kirke paa Elverums Kirkegaard.

I Tessungdalen, et Dalstrøg i Tinn, der ved en Fjeldstrækning adskilles fra Numedal, fortælles den Dag idag om en »Tollef Salemand«, der skal have boet paa Gaarden Sønstebø og været den første, som bosatte sig i denne Sidedal. Her blev han rig, »da hans Arbeide i den nye Jord gav stor Velsignelse og Frugtbarhed fra sig«, og naaede en meget høi Alder. Før sin Død lod han paa en Slette søndenfor sin Gaard, »Salsvolden«, opføre en Hytte, hvis Tomt endnu vises, og bestemte, at han her vilde nedlægges i en Egekiste, og at denne skulde ophænges i to svære Jernlænker. Han lovede Dølerne Lykke og Velstand, saalænge de holdt hans Kiste i Ære, men forudsagde tillige, at i modsat Fald skulde der stedse være Krøblinger paa Sønstebø. I lang Tid høitideligholdtes nu en bestemt Dag, »Tollefs-Vok« eller Tollefsdagen, til hans Ære, idet Bønderne samlede sig ved Hytten og sang Lovsange. En Hovmand (Tjener for Øvrigheden) tillod sig engang at beskadige Hytten, men fik sin Straf, thi da han kom til et Skredberg, »Hovmandsberget«, som paavises èn halv Mil derfra, styrtede Hesten, og Hovmanden brækkede sit Ben. Denne Tollefsdyrkelse fortsattes lige til hen-

[1] Saaledes N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, S. 222.

imod Slutningen af det syttende Aarhundrede, da Hr. Jens Hauritz (Sognepræst til Tinn 1681—1692) lod Hytten opbrænde.[1] Sandsynligvis har der i Dalen ligget en Salestue (sáluhus), et Hospitium for Reisende mellem Thelemarken og Numedalen, som da Tollef har forestaaet, og hvoraf hans Tilnavn har sin Oprindelse. At hans Kiste ophængtes i Lænker, er intet enestaaende Træk, men gjenfindes f. Ex. ogsaa i Viborg, hvor St. Kjelds Skrin var ophængt i gyldne Lænker under Hvelvingen i et Capel. Ja endog efter Reformationen bestemte Jørgen Gyldenstjerne († 1551), en Broder af Fyns sidste catholske Biskop, at hans Kiste skulde hænges i fire Jernlænker.[2]

I Fjotlands Sogn (den øverste Del af Kvinesdalen og siden 1857 eget Præstegjeld) fortælles om Besse paa Knaben. Ogsaa han kunde hænge sine Vanter paa Solskin, ligesom Hellig-Anders i Slagelse. En Gang hændte det dog, at dette slog ham feil, men han erindrede saa, at han samme Dag havde glemt at tage op et Bygax, der laa i Veien, og da han havde gjort dette godt igjen, lod Vanten sig atter hænge paa Solskinnet. Endnu vises ved hans høit tilfjelds beliggende Gaard en Fordybning i et Berg, »Bessestolen«, hvor han hver Morgen holdt Bøn, og paa Veien til Liknes Kirke (Hovedkirken

[1] L. Daae, Norske Bygdesagn, I. S. 1-2 og de der citerede Kilder samt Aarsberetn. fra Foren. til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring for 1868, S. 145.

[2] Suhms (ældre) Saml. til Danm. Hist. I. S. 2, 8. Mærkes kan ogsaa den gamle Lovbestemmelse, at, om en Mand bor saa høit tilfjelds eller langt ude tilhavs, at han ikke for det første kan føre Lig til Kirken for ufremkommelig Veis eller haard Søs Skyld, da skal Liget »fæstes op« og ikke staa i Jorden. Norges gamle Love, II. S. 297.

i Kvinesdal, til hvilken Fjotlændingerne sognede indtil 1670) vises ved Gaarden Houland »Bessebordet«, hvor han holdt sit Maaltid. Hver Julemorgen var han, trods en Kirkevei paa omtrent sex Mile, den første i Kirken. Endelig savnedes han en Juledag i Kirken. »Han kommer nok, død eller levende,« sagde Præsten, og se, strax begyndte Kirkeklokkerne at ringe af sig selv, thi nu kom den hellige Besses Lig til Kirken.[1]

Det hedder, at denne Besse skal have levet samtidig med en anden Sagnhelt i den samme Bygd, Thrond Hoskoldssøn fra Kvinlog, om hvem det med fuld Sikkerhed vides, at han levede i det syttende Aarhundrede.[2] Vor Bondehelgen skulde altsaa være betydeligt yngre end Reformationen. Dette er hellerikke umuligt, naar man betænker, hvor længe catholske Forestillinger vedligeholdt sig i en Tid, da Skoler vare ukjendte. Endnu i vore Dage har der levet en Person, der i flere Henseender nærmede sig til at være en Bondehelgen, nemlig Gausdølen Knud Rasmussøn Nordgaarden, der var bekjendt under Navnet »Visknut«, født 1792, død 16de Marts 1876 i sit 84de Aar. Religionsundervisningen er forlængst altfor god, til at man ligefrem kunde tillægge Knud Hellighed, men forøvrigt have Sagnene om hans Fromhed og prophetiske Gave ofte en paafaldende Lighed med Legender. Fra Gudbrandsdalen, Østerdalen, Hedemarken, Thoten og Smaalenene, fra Thelemarken, Numedal, Sandsver, Valders, Ringerike og Hadeland, fra Christiania og fra Sverige modtog Knud talrige Besøg, og de »Mirakler«, som han gjorde ved Aabenbarelser af skjulte

[1] Mundtlig Fortælling af Flere.

[2] L. Daae, Norske Bygdesagn, II. S. 25-31.

Ting og ved Helbredelse af Syge, ere blevne bogførte, ganske som middelalderlige Jertegn. [1]

Endelig bør det paa dette Sted erindres, at Almuesagnet langt ned i den lutherske Tid har tillagt en og anden Præst Mirakelgave og umiddelbar Forbindelse med Aanderne. Hyppigst ytrer denne Tro sig i de overalt kjendte Fortællinger om Præsters Evne til at bortmane Djævelen, hvilken Evne helst tænkes erhvervet i »den sorte Skole i Wittenberg«, hvor Disciplene betalte Undervisningen med Opofrelsen af sin Skygge eller lignende. Som Exempler paa saadanne Præster kunne f. Ex. nævnes Erik Werlauff i Saltdalen († 1773), den lærde Historikers Bedstefader, »der hentedes langveisfra for at bringe Fanden til Raison«, [2] og »Røkenpræsten«, hvis Bedrifter Asbjørnsen har foreviget. [3] Her er der imidlertid ikke Tale om nogen personlig Hellighed, men kun om høiere Kræfter, der tillagdes den geistlige Opdragelse, Indvielse og Værdighed. Noget anderledes forholder det sig derimod med enkelte andre Præster, hvem Bonden ved Siden af overnaturlige Kræfter ogsaa har tillagt Egenskaber, der i en tidligere Periode rimeligvis vilde have medført et localt Helgenry. En saadan Mand er f. Ex. Digteren Hr. Petter Dass († 1708), der er blevet en Sagnfigur i hele det nordenfjeldske

[1] Se Underretning om Knudt Rasmusen Nordgaarden eller den saakaldte Vise-Knudt, Lillehammer s. a. 8vo., (udkommen i mindst fire Oplag), samt Visknut ved Johannes Skar, Hamar 1876, 8vo.

[2] Erlandsen, Tromsø Stifts Geistlighed, S. 121.

[3] Huldreeventyr og Folkesagn, 3. Udg. S. 210-214. Denne, »Christian Svartserk«, var Christian Holst, Sognepræst til Røken († 1824), Statsraad P. C. Holst's Fader.

Norge,[1] og, om end i mindre Maalestok, Hr. Søren Schive i Bjelland († 1705), om hvem i det mindste hele Lister og Mandals Amt ved at tale.[2] I Fyrrisdal i øvre Thelemarken fortælles om en Præst »Lille-Jæger«, hvem flere Hellighedsmærker, saaledes ogsaa Evnen til at hænge Vanten paa Solskinnet, tillægges.[3] Naar denne Præst, hvem jeg ikke har kunnet finde i nogen Præsterække, har levet, er uvist.

Gudbrandr Vigfusson har i sin islandske Ordbog[4] opført »Eldbjargar-Messa« (7de Januar) mellem Helgendage. Men en Helgen af Navnet Eldbjørg har visselig aldrig existeret og denne »Messe« ligesaalidt været en geistlig Festdag, som »Gauksmessen« eller »Laupaarsmessen«.[5]

[1] Petter Dass's samlede Skrifter, udg. af A. E. Eriksen, I. p. XXXIV fgg.

[2] L. Daae, Norske Bygdesagn, I. S. 38-42.

[3] Mundtlig Meddelelse af Prof. Sophus Bugge.

[4] Cleasby and Vigfusson, Icelandic-Engl. Dictionary, p. 245.

[5] Om Eldbjørgsdagen som Folkefest se Ödmans Bahus-Läns Beskr. S. 77, Wille, Beskr. over Sillejord, S. 242, Finn Magnusen, Om første Novbr. og første August, Kbhvn. 1829, S. 139 fgg., samt I. Aasens norske Ordbog.

VII.

Helgener fra Norges Bilande. Magnus Jarl og Ragnvald Jarl paa Orknøerne. Jon Øgmundssøn i Hole. Thorlak i Skaalholt. Gudmund i Hole.

To af Norges Bilande, Orknøerne og Island, have frembragt egne Localhelgener, men de skulle her kun omtales i Korthed og med særligt Hensyn til deres Forhold til det egentlige Norge.

Magnus Erlendssøn var af Kong Eystein Magnussøn bleven forlenet med en Halvdel af Orknøerne og Hjaltland, medens den anden Halvdel styredes af hans Frænde Haakon Paalssøn. Magnus var en godmodig og eftergivende Mand, der tidlig udmærkede sig ved Fromhed og helligt Liv, medens Haakon var herskesyg og uelskværdig. Den fromme Jarl kunde følgelig ikke i Længden have Fred for ham og forlod derfor for en Tid Øerne, opholdt sig derpaa ved den engelske Konge Henrik I.s Hof og besøgte ogsaa flere hellige Steder. Efter Hjemkomsten blev han paa en skjændig Maade myrdet paa Haakons Befaling (16de April 1115). Haakon foretog sig imidlertid senere en Pilegrimsreise til det hellige Land og forbedrede sit Liv, inden han døde 1122. Allerede strax efter Magnus's Drab synes Haakon

at have næret Frygt for, at denne skulde blive anseet for hellig, og dette blev ogsaa meget snart Tilfældet, skjønt det varede nogen Tid, inden Geistligheden erklærede ham for en Helgen. Biskoppen paa Øerne, Villjam, var nemlig af politiske Grunde uvillig til et saadant Skridt, men omstemtes senere og lod omsider hans Ben høitidelig skrinlægge i Kirkevaag 13de December 1135. Denne Dag feiredes senere som Magnus's Translationsdag, medens 16de April, hans Dødsdag, var hans egentlige Fest.[1]

Den hellige Magnus nød et stort Ry som Helgen, vel især paa sine Øer, men dog ogsaa i Norge, paa Island og i Skotland. Hans Grav er rimeligvis bleven besøgt af talrige Pilegrime fra det sidste Land, thi ellers vilde neppe Biskopperne i et saa lidet Stift have været istand til at lade opføre en saa prægtig Kathedralkirke som St. Magnus's i Kirkevaag. I denne findes endnu to Figurer af Sten, af hvilke den ene forestiller St. Magnus med Tonsur, som om han var Præst, og med et Sværd i Haanden, rimeligvis for at antyde Dødsmaaden. Den anden Figur fremstiller St. Olaf med Krone paa Hovedet og i kongelig Dragt med Øxen i sin høire Haand.[2]

Om St. Magnus haves en egen legendarisk Saga,[3]

[1] Om hans Skrinlægning se Finn Magnusen i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, III. S. 358 fgg.

[2] Sir Henry E. L. Dryden, Bart., Description of the church, dedicated to Saint Magnus, and the Bishop's Palace at Kirkwall. Kirkwall 1878, 8vo, S. 66. Man vil i dette forøvrigt kun populære Skrift finde adskillige smukke Illustrationer fra denne mærkelige Kirke.

[3] Udgivet i Kbhvn. 1780 in 4to sammen med Orkneyinga Saga. En norsk Ballade, optegnet 1774 i Foula paa Hetland omtaler Magnus. (Saml. t. N. F. Spr. og Hist., VI. S. 121).

hvorhos hans Jertegn og Hymner til hans Ære findes optagne i det Aberdeenske Missale, hvorfra de ere gaaede over i Acta Sanctorum.

Af denne Helgens mange Jertegn skal alene anføres følgende: Der var en Mand paa Øerne ved Navn Eldjarn Vardessøn, der under en langvarig Hungersnød blev saa syg, at han maatte kjøres Gaard imellem. Thorsdag efter Paaske kom han saaledes til en Gaard, hvor der boede en Præst. Han overnattede her og lod sig den følgende Dag bære til Ottesang og blev saa liggende syg i Kirken, efterat de øvrige havde forladt den. Her tænkte han da alvorlig over sin Skjæbne, mindedes bedre Dage, da han var frisk og rig, og lovede, om Gud nogensinde gav ham Sundheden tilbage, at faste i sex Dage, saavel foran St. Magnus's som St. Olafs Fest. Præsten var imidlertid kommen tilbage til ny Gudstjeneste og havde læst Epistelen. Da faldt den syge Mand i Søvn, og de Omstaaende holdt ham for død. Medens han sov, saa han et Syn, et stort Lys, hvorefter fulgte en skjøn Mand, der tiltalte ham og spurgte: »Eldjarn, er du nu svag?« Han syntes at svare: »Det synes saa, men maaske er jeg det dog ikke, men hvem er du?« Den skjønne Mand svarede: »Her er den hellige Jarl Magnus Erlendssøn, vil du blive frisk? Den hellige Kong Olaf hørte dine Bønner og det Løfte, som du gjorde for din Helbredelse, men han har sendt mig hid for at give dig din Helse, thi en Kone har paakaldt ham vester i Fjordene, og derfor er han selv reist did for at helbrede hende.« Efter disse Ord begyndte Magnus at røre ved ham, men da Evangeliet læstes, vaagnede Eldjarn og bad de Omstaaende om at reise ham op. Til alles Forbauselse kunde han nu staaende

høre Messen, fortalte derefter Jertegnet, og alle priste Gud.[1]

I St. Magnus's Kathedralkirke blev imidlertid endnu en af Øernes Jarler, hans nære Frænde, skrinlagt som Helgen. Det var den af sin Samtid meget høit agtede og afholdte Ragnvald (Kale) Kolssøn, en Nordmand, født og opvoxet paa Agder, men Søstersøn af den hellige Magnus. Dette Slægtskab bevirkede, at Sigurd Jorsalafarer gjorde ham til Jarl over Halvdelen af Orknøerne (1129), hvor han længe herskede med Ære. Han er navnlig bleven berømt ved det Korstog til det hellige Land, som han foretog i Forening med Erling Skakke i Aarene 1151—1155, og derhos ogsaa som en meget frugtbar og paa sin Maade heldig Skald.[2] Nogen Tid efter Hjemkomsten fra det hellige Land blev Ragnvald dræbt paa Katanes 20de August 1158. Der opkom snart Sagn om hans Hellighed, og i Aaret 1192 blev han skrinlagt.[3] Det hedder endog, at han blev formelig canoniseret af Pave Çoelestin III., men denne Paastand tiltrænger dog visselig Bevis.[4] Ifald det virkelig var sandt, vilde Ragnvald mærkelig nok være den eneste Helgen i den norske Kirke, hvem denne Ære vederfaredes. Han er neppe bleven dyrket i Norge, men kun paa sine Øer og i Skotland.

Af islandske Helgener naaede tre, samtlige Biskopper, en høi Anseelse paa Øen, tildels ogsaa i Norge.

[1] Orkneyinga Saga ok hins helga Magnusar, S. 538 fgg. Et andet Jertegn, der henlægges til Norge og sættes til Harald Gilles Tid, læses sammesteds S. 530 fgg.

[2] R. Keysers Efterladte Skrifter, I. S. 325-326.

[3] Isl. Ann. p. 78.

[4] P. A. Munch meddeler det uden at anføre Hjemmel. (N. F. Hist. II. S. 948).

Den ældste af dem var Jon Øgmundssøn, den første Biskop af Hole, der døde 23de April 1121 og erklæredes for Helgen og skrinlagdes 3die Marts 1198. Begge de nævnte Dage vare senere hans Festdage. Hans Liv og Jertegn behandles udførligt i flere Sagaer.[1] Hans Moder skal som Barn have været med sine Forældre paa Besøg i Norge og Olaf, som dengang endnu levede, prist hende lykkelig som den, der i sin Tid skulde føde Islands bedste Søn.[2] Selv gjorde Jon ogsaa en Pilegrimsreise til Nidaros.[3]

Den anden er Thorlak Thorhallessøn, Biskop af Skaalholt 1178—1193, skrinlagt i sin Kathedralkirke 1198.[4] Ogsaa hans Levnet og Mirakler fortælles i særegne Sagaer.[5] Af Miraklerne vedkomme enkelte Norge, og Thorlak har maaske været ikke saa lidet dyrket ogsaa blandt os. En Kvinde i Graabaksgaarden i Nidaros, der forslog sig slemt, da hun vilde gaa i Ottesang, helbrededes ved at paakalde Thorlak, ligesom en rig Nordmand, der for i Kjøbmandsfærd, men overfaldtes af Røvere, reddede en Del af sit Gods ved samme Middel og derefter begav sig i Pilegrimsfærd til Skaalholt.[6]

Om Thorlak paastaaes det, at han har været dyrket ikke alene paa Island og i Norge med Bilande, men ogsaa i flere andre Lande, saasom i Danmark, Sverige, England og Skotland,[7] ja endog i Constantinopel. En Legende om hans Dyrkelse her er ret mærkelig, fordi

[1] Biskupa Søgur, I. S. 149-260.
[2] Sammesteds, I. S. 153.
[3] Sammesteds, I. S. 221.
[4] Finn Magnusen, Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed, III. S. 369 fgg.
[5] Biskupa Søgur, I. S. 87-124 og 261-404.
[6] Sammesteds, I. S. 363, 385.
[7] Sammesteds, I. S. 124.

den omtaler Væringer ogsaa efter den store Revolution i det græske Rige 1204. Det heder nemlig, at under »Philippus af Flandern« (hvorved maa forstaaes enten Balduin af Flandern, der valgtes til Keiser i det »latinske« Rige efter Constantinopels Erobring af Korsfarerne, eller Broderen Henrik, der blev hans Eftermand) toge mange Nordmænd Tjeneste som Væringer og bragte da dem, som allerede før befandt sig der, Efterretningen om Thorlaks Hellighed og mange Jertegn, hvorfor de da glade droge til Kirke og takkede Gud. Keiseren fik det at vide, syntes godt derom og blev underrettet om Thorlaks Hjemland og Jertegn. Nogen Tid efter skulde man kjæmpe med Hedningerne, og Striden blev haard. Væringerne lovede da at bygge St. Thorlak en Kirke, om de fik Seier. Høit paakaldte de da den islandske Helgens Navn, men ikke før fik Hedningerne dette at høre, før de sloges med Rædsel og flygtede. Med rigt Bytte vendte Væringerne hjem til Miklagaard, hvor Keiseren selv lagde Grundstenen til St. Thorlaks Kirke.[1] Som det vil sees, er denne apocryphiske Fortælling ligefrem en Efterdigtning af Legenden om Keiser Kyrialax og St. Olaf.

Characteristisk for det islandske Helgenvæsen overhoved er følgende Fortælling fra Begyndelsen af fjortende Aarhundrede. Erkebiskop Jørund havde sendt to Mænd, en Nordmand, Broder Bjørn, og en Islænding, den bekjendte Laurentius Kalfssøn, siden Biskop af Hole, over til Island som Visitatorer. Dagen før Thorlaksmessen om Høsten bad Laurentius Broder Bjørn om til den følgende Dag at berede sig paa en Sermon i Skaalholts Kirke om den hellige Thorlak. Bjørn

[1] Biskupa Søgur, I. S. 363-364.

svarede: »I Islændinger ere ret underlige Mennesker, eftersom I holde mange Mænd, som have levet her blandt Eder, for hellige, uden at man i andre Lande kjender noget til dem, og det er meget dristigt af Eder, at I holde denne Mand hellig, hvem Erkebispestolen i Nidaros ikke erkjender. Jeg vil derfor hellere i Aften, naar Klerkerne skulle til at synge, gaa op i Choret og forbyde Biskoppen og dem at synge for denne Thorlak, førend det er lovligen vedtaget af vor Herre Erkebiskoppen og alle Biskopper in provincia Nidarosiensis ecclesiae.« Laurentius bad ham om at vogte sig, »thi det vide alle, baade her i Landet og videnom andensteds, at Biskop Thorlak er en sand Helgen, og at han har gjort og gjør mange Jertegn, og han kan hevne sig, hvis du ikke gjør Bod for Gud og den velsignede Biskop.« Broder Bjørn hørte imidlertid ikke paa Laurentius's Ord, men bad sin Steger om at tilberede Kjødmad til Aften. Men kort efter kom der Bud til Laurentius fra Broder Bjørn, som pludselig var bleven syg og laa i sin Seng, stønnende og sukkende. »Hvad skal jeg gjøre, Kammerat,« sagde han til sin indtrædende Ven, »thi, jeg føler Stik i Hjertet og vil vist snart dø.« »Det er ikke underligt,« sagde Laurentius, »thi ligesom den hellige Thorlak er miskundelig mod dem, som paakalde ham, saaledes er han ogsaa meget hevngjerrig mod dem, som forbryde sig mod ham; det viste sig i England, da en Mand, der vilde spotte ham og tog en Pølse (mørbjugi) og frembar den for den hellige Thorlaks Billede med de Ord: Vil du have den, du Islænding (mørlandi)? men det fik den Daare snart at føle, thi den Haand, der holdt Pølsen, blev stiv som Træ, og han maatte staa der med udstrakt Haand, indtil gode Mænd bade for ham og

han angrede sin Synd.«[1] »Gjerne vil jeg angre,« sagde Broder Bjørn, »og tro paa hans Helligdom, hvis han vil tage min Sygdom bort, og jeg vil ogsaa imorgen prædike for godt Folk om hans Liv og Jertegn.« Da han havde sagt dette, var det strax forbi med hans Sygdom, og han stod frisk op og prædikede Dagen efter fagert for Folket om den hellige Thorlak.[2]

Thorlaks Helgendage vare 20de Juli og 23de December. De i Norge brugelige Bønner og Lectier til hans Ære findes i Breviarium Nidrosiense.«[3]

Den tredie af de hellige Biskopper er Gudmund Aressøn, Biskop i Hole 1201—1237 og skrinlagt 1237. Han nød allerede i levende Live Anseelse for Hellighed, men var forøvrigt et yderst forfængeligt og trættekjært Menneske, laa i Strid baade med Geistlige og Lægfolk og var en Tid endog landflygtig fra Øen. I Catholicismens sidste Dage gjordes et ret mærkeligt Forsøg paa at faa hans Hellighed erkjendt af Paven ved formelig Canonisation. Dette Forsøg udgik fra den bekjendte Biskop Jon Aressøn i Hole, samtidig med dennes Indvielse til Biskop 1524. Han henvendte sig til sin Metropolitan, Olaf Engelbrektssøn, og denne igjen til sin Commissionær i Rom. Svaret blev imidlertid omtrent det samme, som nogle Aar tilforn var givet Christiern II. angaaende Hellig Haakon. For tre hundrede Ducater

[1] Dette er et Træk, som oftere har været localiseret, og som gjenfindes i Almuesagn endnu i vore Tider. Den »vise« Hr. Søren Schive i Bjelland i Mandals Provsti († 1703) satte saaledes i Kvinesdal, hvor han drev Tømmerflødning, en Lieutenant fast, saa at han i atten Timer maatte staa med Sabelen i udstrakt Haand, indtil Hr. Søren løste ham. L. Daae, Norske Bygdesagn, I. S. 41.

[2] Biskupa Søgur, I. S. 809-811.

[3] De ere derfra aftrykte i Danske Magazin, III. S. 9-11.

vilde der efter en Kardinals Forsikring kunne opnaaes en Art Anerkjendelse af Gudmunds Hellighed (alium modum qvasi similem canonizationi), idet Paven nok, naar Gudmunds Mirakler godtgjordes ved authentiske Vidnesbyrd, vilde indrømme ham en vis Anerkjendelse som Helgen, eller hvad man har pleiet at kalde en Beatification, men en formelig Canonisation kunde der ikke være Tale om, selv om der blev budt tre tusinde Ducater.[1] Endnu i 1527 skriver Erkebispen til den samme Commissionær i Rom om denne Sag,[2] men siden vides Intet videre derom, og Reformationen har i ethvert Fald snart standset det Hele.

Gudmund har ogsaa været dyrket i Norge og havde her et Capel i den nu saakaldte Majorskov paa Grændsen af Eidsvold og Ullensaker. Capellets Navn gav senere Anledning til et fuldstændig opdigtet Stedsagn om en ny St. Gudmund, en romerikisk Bondegut, hvem nogle Kvinder skulde have lemlæstet og dræbt efter et forgjæves Forsøg paa at forføre ham til Usædelighed.[3] Endnu i Begyndelsen af forrige Aarhundrede fandtes hos en Bonde i Vraadal (Annex til Hvideseid i Thelemarken) et stort Træbillede af Gudmund, der af Præsten Otto Stoud, Holbergs Frænde,[4] blev anseet for et Afgudsbillede og tilintetgjort.[5]

Om Biskop Gudmund digtede senere (1345) Skalden Broder Arngrim et stort Kvæde, hvori blandt andet omtales den islandske Helgens Besøg ved St. Olafs

[1] Dipl. Norv. VII. S. 594. (Allens Breve og Aktst., I. S. 282). Cfr. ogsaa F. Johannaei Hist. Eccl. Islandiae. II. p. 363.

[2] Dipl. Norv. VII. S. 692.

[3] L. Daae, Norske Bygdesagn, II. S. 80.

[4] Norsk hist. Tidsskrift, II. S. 283.

[5] E. Pontoppidan, Everriculum fermenti veteris, p. 12-13.

Skrin i Nidaros.[1] Der haves egne Sagaer ogsaa om ham, ligesom om de ovenomtalte Helgener Jon og Thorlak.[2]

Disse to islandske Biskoppers Ophøielse til Helgener er ikke uden al Lighed med Erkebiskop Eysteins i Moderlandet. Deres Bestræbelser i Livet havde gaaet i samme Retning som hans. Vel var der paa Island intet Kongedømme at bekjæmpe, men der var efter Landets fattige Leilighed dog et Aristokrati, og dette havde hidtil udøvet Patronatsretten over Landets Kirker og saaledes behersket Geistligheden. Thorlak og Gudmund havde begge med lige Iver, om end ikke med lige Dygtighed, kjæmpet for den canoniske Rets Bestemmelser og imod det nævnte Patronat, og efter deres Død var det deres Eftermænds Erkjendtlighed, der skaffede dem Skrinlægningens Ære.[3]

[1] Biskupa Søgur, II. Siden er Kvædet særskilt udgivet og commenteret af A. Isberg i en Disputats ved Lunds Universitet 1877.

[2] Biskupa Søgur, II. S. 405 fgg.

[3] Smnlgn. Ph. Zorn, Staat u. Kirche in Norwegen, S. 19, 267.

VIII.

De svenske Helgeninder Birgitta og Catharina.

Ifald der var Tale om at gaa nærmere ind paa den hellige Birgittas rige og mærkværdige Historie, vilde hun selvfølgelig ikke høre hjemme hverken blandt norske eller »mindre« Helgener. Her skal imidlertid kun nogle enkelte Træk anføres, der særlig angaa denne Helgenindes og hendes Datters Forhold til Norge.

Birgitta var som bekjendt født i Begyndelsen af 14de Aarhundrede og tilhørte det høieste svenske Aristokrati, ligesom ogsaa hendes Orden havde et fremtrædende aristokratisk Præg og særlig var beregnet paa Adelen. Hun havde stedse været af et fromt Sind, besøgte tidlig St. Olaf i Throndhjem og St. Jacob i Compostella, og efterat hun 1344 var bleven Enke, viede hun sig ganske til fromme Øvelser, forlod 1346 Sverige og tilbragte for det meste sit Liv i Italien. Efter at have valfartet til flere hellige Steder, endog til Jerusalem, døde hun 1373 i Rom. Allerede før sin Død havde hun opnaaet pavelig Bekræftelse for sin Orden, der opkaldtes efter Frelseren selv, og hvis Regel var af eiendommelig Beskaffenhed, idet Klostrene skulde have et dobbelt Convent, saavel Søstre som Brødre. Allerede

kort efter hendes Død begyndte man fra Sverige af, hvor Ordenen ved hendes Grav i Vadstena havde sit berømte Hovedkloster, at forhandle med Curien om at faa hende formelig canoniseret, og utallige Jertegn anførtes som Vidnesbyrd om hendes Værdighed til denne Ære. Efter mange Anstrengelser og med uhyre Bekostninger opnaaedes ogsaa, dog først efter at Dronning Margreta var kommen til Magten ogsaa i Sverige, denne Indrømmelse af Pave Bonifacius IX. i Aaret 1391 den 7de October, der siden var hendes Helgendag.[1]

Vadstenas Kloster og Birgitta-Dyrkelsen i det Hele havde en fremtrædende skandinavisk Character og havde sin ikke uvæsentlige Del i den Tilnærmelse, som i Slutningen af det fjortende og Begyndelsen af det femtende Aarhundrede fandt Sted mellem de tre Rigers høiere Stænder. Flere Nonner i Klostret vare danske og norske, flere ansete Mænd fra Broderrigerne færdedes ogsaa der, og nogle af Norges Adel døde og begroves der, saaledes 1412 Hr. Alf Haraldssøn Bolt,[2] Ulf Jonssøn 1415[3] og Jon Ummereise 1440.[4] Klostret var nemlig et Valfartssted i det Store, hvorhen Pilegrime i talrig Mængde strømmede sammen, da der ved Jubelaarene her kunde uddeles Aflad med samme Virkning som i Rom selv. Kun enkelte Vidnesbyrd ere bevarede om Menigmands Besøg her fra Norge,[5] men de holdt sig meget længe, ja endog i 1528 sees en Valfart til Vadstena at have fundet Sted fra Thelemarken.[6] I samme Landskab fandtes, ved Ned-

[1] Fr. Hammerich, Den hellige Birgitta og Kirken i Norden, Kbhvn. 1863.
[2] Diar. Vadstenense, ed. Benzelius, p. 47. Dipl. Norv. V. S. 366.
[3] Ibid. p. 53.
[4] Ibid. p. 84.
[5] Nemlig fra 1390 (Dipl. Norv. I. S. 380) og 1472 (ibid. I. S. 649-50).
[6] Dipl. Norv. I. S. 784.

tagelsen af den bekjendte Neslands Kirke, to Smaabilleder af Bly med latinsk Omskrift, der vise sig at være Pilegrimstegn, hjembragte fra Vadstena; et lignende er ogsaa fundet i Jorden i Oslo.[1] Overhovedet fandt her Salg af deslige Gjenstande Sted i meget betydelig Maalestok, og Kunstfærdigheden stod i det Hele meget høit i Vadstena. Olaus Magnus[2] omtaler særlig nogle Billeder af den hellige Jomfru, der vare saa berømte, »at fromme Mennesker reiste lige fra Throndhjem til Vadstena for at beskue dem«.

Af Birgittas Jertegn skal to hidsættes, fordi de angaa Norge og indeholde tidsbilledlige Smaatræk. Det første af dem er henlagt til Akershus Slot i dets ældste Dage og minder i flere Henseender om St. Olaf og den af Venderne fangne Danske (S. 25). Det andet Jertegn er aabenbart et Minde fra de langvarige og ødelæggende, men meget lidet bekjendte Grændsekampe, som i fjortende og femtende Aarhundrede jevnlig førtes med Russer og Kareler. Forøvrigt fortælle endnu adskillige andre af Birgittas Jertegn om norske Mænd og Kvinder, men de frembyde ingen særlig Interesse.

»En Adelsmand ved Navn Gaste[3] fra Oslo blev ved Palmesøndagstider i Aaret 1376 greben paa sin Konge Haakons Befaling og tilligemed en eneste Tjener kastet i et mørkt Fængsel paa Fæstningen Akersborg, hvor han blev bunden til en Træpæl og sluttet i de

[1] I. Undset, Universitetets Samling af nordiske Oldsager, Kra. 1878, S. 69.

[2] Hist. de gent. Septentr., lib. XIII, cap. 51. (Ed. Romae 1554, p. 472).

[3] I Originalen: Nobilis quidam Gotherinus. Navnet Gaste, der sandsynligvis skal være et Familienavn, kunde synes at tyde paa Slægten Gerst eller Gest.

tætteste Lænker. Efter længere Tids Lidelse paakaldte han omsider den hellige Birgitta med Bøn om Befrielse. Faa Dage efter, det var just paa St. Hans Dag, fandt en af hans Venner Leilighed til uformærkt at skaffe ham en Fil. Han og Tjeneren begyndte da at overfile Pælen og Lænkerne, og Tjeneren, der først blev fri, forsøgte saa at bryde Muren med Benene af det Kjød, de havde fortæret. Se nu det største Jertegn! Den faste Mur, der havde udholdt de haardeste Beleiringsmaskiners Angreb, gav nu efter for de skjøre, kogte Ben. Allerede den tredie Dag efter, at Gaste var kommen i Besiddelse af Filen, havde de ved Daggry faaet et saa stort Hul paa Fæstningsmuren, at de slap ud af Borgen. Strax blev imidlertid en af dennes Besætning dette var og gjorde Allarm, saa at snart firti Mand med Landser og Kastemaskiner satte efter de Flygtende. Kun Tjeneren kunde løbe hurtigt nok, thi Adelsmanden havde været saa haardt bunden, at Benene svigtede ham. Han satte sig da ned ved en Sten ikke længere fra Fæstningen end et Stenkast, idet han slog sin Lid til den hellige Birgitta, hvem han havde anraabt. Forfølgerne saa ham vistnok i Frastand siddende ved Stenen, men da de kom til Stedet, kunde de ikke mere se ham, men vel alt, hvad der var rundt omkring ham. De løb da om ham i en Kreds fra Morgen til Middag, som han selv siden fortalte i mange troværdige Personers Paahør, og vare ham undertiden saa nær, at de mere end ti Gange havde kunnet tage paa ham med sine Hænder, og han hørte dem sige: »Her saa vi ham jo sidde, men vi have ikke seet ham gaa bort, maaske har Jorden aabnet sig og slugt ham.« Endelig, da allerede Tiden til Middagsmaaltidet var kommen, gik de tilbage til Fæst-

ningen uden at have faaet fat paa ham. Han tog da Flugten videre, saa godt han kunde, idet hans Smerter efterhaanden lindredes. Paa Christi Himmelfartsdag indfandt han sig i Vadstena og bekjendte da disse Jertegn.[1]

Nils »Skuame«, Peder »Ruth« og Andreas Gala fra Byen »Languave«, St. Olafs Sogn i Staden Vitaresa (udentvivl Feilskrift for Nidarosia), i hvilken der er en Kathedralkirke, hvori Christi Stridsmænd, der bo i Hedningernes Nærhed, have Herredømmet, begave sig ud paa det Hav, i hvis Nærhed de bo, for at fange Fisk. Modvind drev dem til at nærme sig en Borg ved Navn »Cabbris« i Hedningernes Land. Disse fik dem at se, og tolv Hedninger greb dem, førte dem til Stranden og berøvede dem alt, hvad de havde, undtagen en Skjorte til Mands, bandt deres Hænder paa Ryggen og hængte en stor Sten om Halsen paa hver af dem for derpaa at kaste dem i Havet. Medens alt dette gik for sig, paakaldte de tre Nordmænd under sin Dødsangst uafladelig Birgittas Navn, men jo ivrigere de gjorde dette, desto værre bleve de pinte, og desto fastere bleve de bundne af Hedningerne, som sagde: »Der er Ingen, som skal bringe Eder levende ud af vore Hænder.« Derpaa satte Hedningerne dem i deres eget Skib igjen og førte dem langt ud paa det aabne Hav, hvor de mente, at Vandet var ti Alen dybt. Andreas Gale blev først kastet ud og sank strax tilbunds, men ved et Guds Under brast Rebet med Stenen om hans Hals, omendskjønt det var saa stærkt, at ti Mand neppe vilde have kunnet rive det over, og han selv blev i et Øieblik hævet op over Vandskorpen og laa paa denne med sine bagbundne Hænder som paa den faste Jord. Da

[1] Acta Sanctorum, Mens. Oct. Tom. IV. p. 555-556.

nu Hedningerne fik se dette, blev deres Raseri paanyt optændt, og de vilde nu slaa ham ihjel med Stokke, men forgjæves, de rammede kun Vandet og kunde ikke naa ham selv. Idet de tilsidst mærkede, at deres Anstrengelser ikke nyttede til noget, begyndte de at blive bange og at sige til hverandre: »Virkelig hjælper hun, som de paakaldte. Det er nok bedst, at vi slippe dem, for at ikke Hevnen skal komme over os, thi den, som kan berøve Vandene deres Kraft og sløve vore Hænder, kunde nok formaa at øve Gjengjeldelse imod os.« Derpaa løste de de to, som endnu ikke vare udkastede, lokkede Andreas, som laa over Vandet, til sig med venlige Ord og løste ogsaa ham, hvorpaa de lode dem drage sin Vei med sit Skib. Dette skede Paaskeaften ved Aftentid. De befriede Nordmænd vare imidlertid endnu ikke trygge, men frygtede for at falde i andre Hedningers Vold, og de havde ogsaa ondt for at komme afsted, da Havet var stille. Men pludselig indtraf et nyt Jertegn. En vældig Strøm satte pludselig deres Skib i Bevægelse, saa at de, uden at de brugte hverken Seil eller Aarer, naaede frem til sine Venner, inden det blev mørkt, og saaledes tilbagelagde en lang Strækning. Disse Mænd kom noget efter Pintse til Vadstena, hvor de med edelige Forsikringer fortalte denne Hændelse og fremviste paa sine Legemer Mærkerne efter Hedningernes Mishandlinger. En fjerde Mand fra deres By, Johannes Laurentssøn fulgte dem, og flere Adelsmænd og Præster vare Vidner til Fortællingen.[1]

Flere af Birgittas Børn og Efterkommere stode i Forbindelse med Norge. Navnlig er Datteren Märta Ulfsdatter bekjendt som Dronning Margretas Opdrager-

[1] Acta Sanctorum, l. c. p. 557-58.

inde i Norge i de første Aar efter hendes tidlige Bryllup med Haakon VI. Denne Fru Märtas Datter med Hr. Knut Algotssøn, Catharina Knutsdatter, blev den norske Drotsete Hr. Øgmund Finnssøns Hustru og tilsidst Dronning Philippas Hovmesterinde.

Birgittas mærkeligste Datter var imidlertid Catharina, første Forstanderinde for Vadstena Kloster († 1381). Hun blev ogsaa selv Helgeninde og modtog af Paven en ringere Art af Canonisation, idet hendes Dyrkelse 1482 tillodes for de tre nordiske Riger, hvorefter den siden udvidedes til Birgittinerklostre ogsaa udenfor disses Grændser.[1]

Et Træk af Catharinas Helgenhistorie angaar Norge og vilde være af nogen Interesse, om man kjendte de Slægtskabsforhold, hvortil der hentydes. Det heder:

Medens den hellige Birgitta endnu levede og Datteren var hos hende i Rom, hændte det sig en Dag, da Catharina laa paa Knæ i Bøn foran Evangelisten Johannes's Alter i den store Peterskirke, at en fremmed Kvinde i hvid Dragt med Bælte, hvidt Bind over Panden og sort Kappe viste sig for hende og med hurtige Skridt nærmede sig hende og, idet hun hilste hende ved Navn, ydmygt anmodede hende om at bede for en norsk Kvindes Sjel. Catharina reiste sig og spurgte hende, hvorfra hun var. Den Fremmede svarede, at hun kom fra Sverige, og at Catharinas Broders, Hr. Karls, Hustru var død. Catharina indbød hende da til sin Moders Hus, men den Fremmede undskyldte

[1] Om Forholdet hermed se foruden de af Chr. Lange, Norske Klostres Historie, 2. Udg. S. 55 anførte Kilder ogsaa Dipl. Norv. VII. S. 594. Om Catharina se forøvrigt C. Silfverstolpe: Klostret i Vadstena, (Historiskt Bibliothek, I. S. 59 fgg.).

sig med, at hun ikke havde Tid, idet hun gjentog sine Ord: »Bed vel for den norske Kvindes Sjel, thi snart skulle I faa Budskab fra Eders Fædreland og faa en god Hjelp, thi den norske Kvinde har testamenteret Eder sit gyldne Hovedsmykke (aureus circulus capitis). Dermed forsvandt hun. Forundret vendte Catharina sig til sine Terner, der stode hos hende, og spurgte, hvor der var blevet af den Person, der havde talt med hende. De svarede:» Vi hørte vistnok, at Nogen talte med Eder, men vi saa Ingen.« Forskrækket fortalte da Catharina sin Moder denne Sag, og det blev da aabenbaret Birgitta, paa hendes Bøn derom, at Fru Gyda, Hr. Karls Hustru, var død, idet dennes Sjel aabenbarede sig for Birgitta og bad om Hjelp. Ikke længe efter kom Ingevald Amundssøn, Catharinas Frænde, fra Sverige med Budskab om Fru Gydas Død og medbragte det nævnte Hovedsmykke eller Krands, som denne havde pleiet at bære »efter sit (norske) Fædrelands Skik«. Fru Gyda var nemlig af norsk adelig Familie. Krandsen havde saa stort Værd, at Birgitta og hendes Datter med deres hele Husstand levede deraf et helt Aar.[1]

[1] Scr. Rer. Svec. III. 2, p. 253.

IX.

Sagn om fremmede Helgener stedfæstede i Norge. Hellig Broder Staffen. Den hellige Jetmund. Exempler paa Overtro, knyttet til fremmede Helgener.

I dette Slutningscapitel skal nævnes nogle Exempler paa fremmede Hellige, der ei alene have været Gjenstand for Dyrkelse og Opmærksomhed i Norge, men hvis Liv og Virksomhed Almuesagnet endog ligefrem har henlagt til vort Land.

Efterat Reformationen var indført i Norge, opkom af og til Sagn om, at denne store kirkelige Omvæltning havde været forudsagt af en from Mand. I Bergen vidste man saaledes, efter Absalon Pederssøns Vidnesbyrd, at fortælle, at »en gudfrygtig og from Munk endog i Pavedømmet sagde, at der skulde ske en Forandring paa Religionen og de statelige Bygninger paa Communet bag Slottet nedbrydes« o. s. v.[1] Omtrent ligedan, kun noget mere udførligt, lød et Sagn i Throndhjems Stift, hvilket Peder Claussøn har opbevaret. »For omtrent 70 Aar siden,« skriver Hr. Peder, »var der i Tuterøens Kloster en Munk, Hellig Broder Staffen. Han spaaede meget i sin Tid baade om Religionens For-

[1] Norske Samll., 8vo, I. S. 20.

andring og om Domkirkens Brand og Forfaldelse og om Klostres og Munkes Ødelæggelse og om deres Communs og Sacristis Berøvelse, om Stenviksholms Slots Opbyggelse og andet saadant, som siden er gangen for sig. Samme Broder Staffen kunde ikke lide, at nogen doblede, men hvor han kom og saa Nogen spille Kort eller Terning, da græd han, og der, som han kunde komme tilpas dermed, tog han Terninger og Kortspil fra dem og kastede dem paa Ilden.« [1]

»Hellig Broder Staffen« har imidlertid ikke været nogen norsk, men en svensk Klostergeistlig. I Sverige har der nemlig virkelig levet en Mand af dette Navn. Han var Abbed i Gudeberga eller Huseby Kloster i Dalarne 1487, fra hvilket Aar man har et Brev udstedt i hans Navn, men vel conciperet af en Anden, hvori han selv kalder sig »Broder Helge Staffen«, hvilket synes at vise, at han allerede i levende Live gjaldt for hellig.[2] Forøvrigt er der Intet i Veien for at antage, at denne Mand kan have opholdt sig nogen Tid paa Tuterøen, om just ikke paa den af Peder Claussøn antagne Tid, thi dette Kloster tilhørte ligesom Gudebergas Cisterciensernes Orden.

At den norske og den svenske Staffen ere en og samme Person, bliver saa meget tydeligere deraf, at Staffen ogsaa i Sverige fremtræder som Prophet.[3] Hans Spaadomme synes at have været særlig yndede blandt Bønderne og forekom i Folkemunde endnu meget længe

[1] Norriges Bescriffuelse, S. 96.

[2] Dipl. Dalekarlicum, I. S. 20. Gudeberga Kloster var først stiftet 1486 af Ridderen Inge Johanssøn, og Staffen var dets første Abbed. A. Rhyzelius, Monast. Sviogoth., Linköping 1740, S. 258.

[3] Rhyzelius, l. c.

efter Reformationen. Et mærkeligt Exempel herpaa kjendes fra den saakaldte Kalmarkrigs Tid. Da der i Aaret 1611 sendtes en Speider fra Norge ind over de svenske Grændser, hørte denne Bønderne i Vermeland fortælle, »at nu vilde den gamle Krønikebog gaa for sig, som hellige Broder Staffen haver gjort, at udi de sidste Dage skulde der komme en Herre udi Sverige, skulde hede Carolus, og han skulde sledske sig ind som en Ræv, han skulde føre et Levnet som en Løve, og han skulde igjen udjages som en Hund, og udi hans Tid skulde der falme meget Blomster udi Sverige« o. s. v.[1]

Klostermanden Staffen er altsaa en svensk i Norge localiseret hellig Mand. Men ogsaa andre, meget ældre Traditioner, der knytte sig til Navnet Staffen, ere fælles for begge Broderfolk.

Svenske Forfattere meddele adskillige Sagn om en hellig Staffen (Stephanus), der skal have været Helsinglands Apostel.[2] Sandsynligvis er han den samme Mand, som Adam af Bremen kalder »Stenphi« (Steinfinn), og om hvem denne Forfatter fortæller, at han blev sendt til Helsingland af Erkebiskop Adalbert og der udrettede meget for Guds Rige.[3] Et Sagn fortæller, at denne

[1] Norske Samll., 8vo, II. S. 51. Som man strax vil se, er denne Spaadom intet andet end en Gjenklang af de bekjendte Ord om Bonifacius VIII. (»intrabit ut vulpes, regnabit ut leo, morietur ut canis«), der tillægges denne Paves Formand, Coelestin V., der nedlagde sin Værdighed 1295.

[2] Ihre, De S. Stephano, primo Helsingorum apostolo, 1748.

[3] »In confinio Sueonum et Normannorum habitant Scritefinni, quos aiunt cursu feras praeterire. Civitas eorum maxima Halsingland, ad quam primus ab archiepiscopo designatus est Stenphi episcopus, quem ipse imitato nomine Symonem vocavit. Qui etiam mulsot

Missionær skal være bleven dræbt ved en Bæk, »Mordbækken«, paa Grændsen mellem Helsingland og Gestrikeland, og at han derpaa begroves i Norrala, hvor man paaviser »Hille Bror Staffens Stupa«,[1] et tydeligt Tegn paa, at Erindringen om den gamle Steinfinn og om Abbeden i Gudeberga er smeltet sammen i Almuens Bevidsthed. Om den helsingske Staffen har man ogsaa fortalt, at det skulde være ham, der reiste den bekjendte »Sten i den grønne Dal«, der skulde blive staaende trods mange Omvæltninger i Verden, men omsider falde omkuld, »naar Præster blive Bønder og Bønder blive Vidunder«.[2]

Endvidere har man i Sverige henført til denne Helsinglands Apostel en, som det synes, rundt om i hele den germaniske Verden forekommende Tradition om en hellig Steffen eller Stephanus, der var Patron for Heste, og til hvis Ære man paa anden Juledag, den bibelske Stephanus's Helgendag, anstillede Hesteløb og morede sig ved anden folkelig Forlystelse. Det er her ikke Stedet nærmere at gaa ind paa denne Sag,[3] men vi

earundem gentium sua praedicatione lucratus est.« Ad. Brem. lib. IV. cap. 24. Cfr. P. A. Munch, N. F. Hist. II. S. 604.

[1] Afzelius, Sv. Folkets Sago-Häfder, II. S. 40 fgg.

[2] Se herom A. A. Hülphers, Samlingar til en Beskrifn. öfwer Norrland, II. (Jämtland) S. 134-135 og de mange der citerede Kilder. Sagnet om en saadan Sten er forøvrigt ogsaa localiseret i Danmark. Om den i Karlam. Saga, S. 266, omtalte »grønne Dal« kan have noget med dette Sagn at gjøre, tør jeg ikke afgjøre.

[3] Den vil findes udførligt fremstillet i S. Grundtvigs Danske Folkeviser, II. S. 518-525 og III. S. 882-885, cfr. Kuhn, Sagen, Gebrauche und Märchen aus Westphalen, II. S. 101, Pfeiffers Germania, XI. S. 74 fgg. samt Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins, VI. S. 96.

skulle alene bemærke, at Skikken ogsaa har fundet Sted i Norge.[1]

Allerede ovenfor har jeg i Anledning af Sunniva-Dyrkelsen nævnt, at St. Albanus's Lidelse og Død er overført til Norge. Ogsaa en anden engelsk Helgen kan tjene som Exempel i samme Retning, nemlig den hellige Konge Eatmund. Han var ikke alene ivrig dyrket i Norge, hvor et Gilde i Bergen og en Præbende i Throndhjem bar hans Navn, men Sagnet lod ham endog have opført Hovedøens Kloster, ligesom hans to Døtre fik Æren for at have bygget Akershus's to Taarne.[2] I Vanelvens Kirke paa Søndmøre, der var ham indviet, stod hans Træbillede under Prædikestolen, og han skulde da ogsaa have været Kirkens Bygmester.[3]

En Paavisning af Sagn, overtroiske Forestillinger og Folkeskikke, der staa i Forbindelse med fremmede Helgeners Dyrkelse i vort Land, vilde i og for sig frembyde en ikke ringe Interesse og navnlig vistnok give flere Vink om de ældste kirkelige Tilstande i Landet, men den ligger udenfor denne Bogs Plan. Kun et Par Exempler skal jeg anføre i denne Retning. Den i Europa forøvrigt lidet kjendte, ja næsten gaadefulde St. Brictiva, der angives at have været en irsk Helgeninde, skal have været særdeles meget dyrket i Norge, hvor hendes Dag (11te Januar) allerede omtales i den ældre Gulathingslov.[4] Et Sagn om hende fortaltes i

[1] Sophus Bugge i Grundtvigs Danske Folkeviser, III. S. 883, og L. Daae i Tidsskriftet Norden, udg. af J. Lieblein, IV. S. 288.

[2] Samll. til N. F. Spr. og Hist., II. S. 355-356.

[3] L. Daae, Norske Bygdesagn, I. S. 3.

[4] Norges gamle Love, I. S. 10. Cfr. Dipl. Norv. I. S. XXXV. Sophus

sin Tid i Thelemarken og lød saaledes: En Mand saa engang, at hans Nabo vilde ud at kjøre, og raabte til ham: »Ved du ikke, at det er Brettemessedagen idag, du maa ikke kjøre, thi ellers bliver du ulykkelig,« men den Anden svarede: »Brætte mig hid og brætte mig did, saa vil jeg brætte mig hjem et Hølæs.« Han reiste da, men underveis brækkede Hesten sit Ben.[1] Ligesaa gaves der endnu i forrige Aarhundrede den Overtro, at man ikke maatte kjæmme sit Haar paa den hellige Agathes Dag.[2] Størst Interesse for en kommende Undersøgelse af disse middelalderlige Forestillinger og Sædvaner vil dog visselig her som andensteds Jomfru Marias Dyrkelse frembyde.

Bugge har meddelt mig, at Navnet Brictiva eller Brettiva muligens ligesom Sunniva turde være frankisk (Brecht vêfa, Berchtwaifa).

[1] Wille, Beskrivelse over Sillejord, S. 244-245.

[2] E. Pontoppidan, Everriculum fermenti veteris, p. 86-87. Agathe er som bekjendt hos Almuen blevet til Aagot, hvilket Navn i den senere Tid er blevet et Modenavn blandt andre Stænder, naturligvis fordi man har indbildt sig, at det var et ægte nationalt Navn.

Tillæg.

S. 10. Med Hensyn til nordiske Valfarter til Compostella fortjener at mærkes, hvad Olaus Magnus anfører (Hist. de gent. Septentr., lib. II. cap. 2): Nulli frequentiores in memoria Aquilonarium hominum sunt, quam Hispanici montes, quos olim illustres ac nobiles et plebeiae sortis personae ad Compostellam peregrinando laboriose peragrarunt, magnifica regum hospitalia miris laudibus prosequentes, eo quod humanissime in eisdam recepti sint et optime consolati.

S. 52. Bemærkningen om »praepositus« bør udgaa; dette Udtryk, der kun er en slet Oversættelse, findes nemlig ogsaa i andre latinske Lectioner om Olaf.

S. 62. At dog Mindet om Olaf har holdt sig længere i England, end man ellers kunde være tilbøielig til at antage, sees af et mærkeligt Vidnesbyrd fra 1557, altsaa fra den ved Dronning Maria fremkaldte catholske Reactions Tid. Endnu i det nævnte Aar benyttedes nemlig Olafs Helgenhistorie som Sujet for et geistligt Skuespil i London, et af de saakaldte *miracles*. (Adolf Ebert: Die englischen Mysterien, Jahrbuch f. romanische und englische Literatur, 1, Berlin 1859, S. 165).

S. 67. Efterat denne Bog allerede var færdig, er i Chra. Videnskabs-Selskabs Forhandlinger (1878, No. 11) af Y. Nielsen meddelt en Gildeskraa for St. Catharinas og St. Dorotheas Gilde i Bergen, rimeligvis fra fjortende

Aarhundrede, hvoraf man ser, at de tydske Kjøbmænd i Bergen pleiede at drikke et Bæger for St. Olaf med Ønske om, »at de i hans Land maatte opføre sig og kjøbslaa saaledes, at de kunde blive salige«.

Paa »der grosse Lobben« (Bergefarernes Compagnihus i Lübeck) skal indtil for kort Tid siden have staaet en Olafsfigur udenpaa Gavlen.

S. 70. I Warmoestraat, en Hovedgade i Amsterdam, kaldes et Sted endnu St. Olafs Port. (Meddelt af Y. Nielsen).

S. 80. Endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede var det Skik i de romsdalske Bygder, at Folk i Havsnød, eller naar »Ildstegnet« havde vist sig over deres Gaarde o. s. v., lovede »Olspenge« til Throndhjems Hospital. Man havde eller har ogsaa det Ordsprog: »Det er let at love Olspenge, naar Kjærringen er med«, sigtende til, at Konerne ofte søgte at hindre sine Mænd i deslige Løfters Opfyldelse. Endnu hersker der i flere nordenfjeldske Bygder den Overtro, at Gaver til Throndhjems Fattighus bringe Giveren større Velsignelse, end Almisser til Hjembygdens Fattige. (Meddelt af Stud. philol. O. A. Øverland).

S. 119. Prof. Dr. Gustav Storm er ogsaa i Besiddelse af en Afskrift af et Manuscript i det kgl. Bibliothek i München »de sancto Olavo rege, norwegie et dacie martire«, (Catal. No. 1703, b., Fol.), hvilket jeg, efterat vedkommende Afsnit af min Bog var færdigt, ved hans Forekommenhed har havt Anledning til at se. Man vil her bl. A. finde det Lübeckske Passionales Legender i latinsk Form.

Efterskrift.

Ved Forlæggerens velvillige Imødekommenhed er Bogen bleven udstyret med tre Plancher, om hvilke her følgende meddeles:

Pl. I. fremstiller den Antependiumstavle, der ovenfor er omtalt og beskreven S. 126—128. Afbildningen er laant fra det der citerede Arbeide af I. Undset.

Pl. II. a gjengiver det S. 129 fgg. omtalte Kalkmaleri i Floda Kirke i Södermannland. Billedet er laant fra Ny illustrerad Tidning for 19de October 1878.

Pl. II. b fremstiller den S. 128 omtalte Initialfigur i Flatøbogen.

Pl. III. fremstiller det saakaldte Kong Christiern den Førstes Reisealter, udskaaret i Hvalrostand, der bevares i Museet i Kjøbenhavn, se ovenfor S. 133.

De to sidstnævnte Billeder ere chemityperede for nærværende Værk af Hr. Professor *Magnus Petersen* i Kjøbenhavn.

Endelig maa Forf. her benytte Anledningen til at udtale sin forbindtlige Tak til Hr. Dr. phil. *Henry Petersen* i Kjøbenhavn, der har staaet ham bi med Meddelelse af Oplysninger og paa anden Maade.

Pl. 1.

Pl. 2.

Pl. 1.

